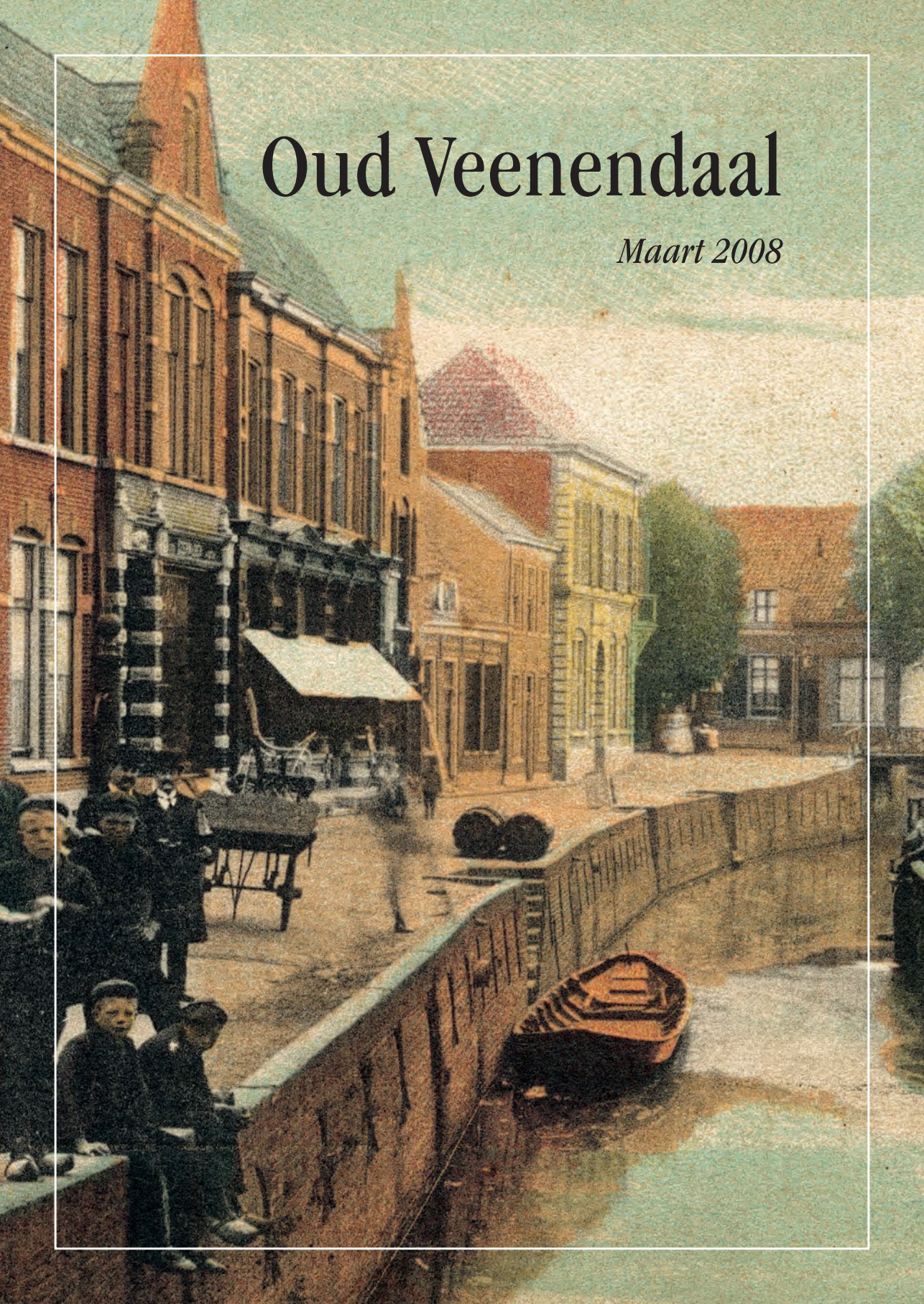

Oud Veenendaal

Maart 2008

- 23^e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman
Gert Groenleer
Ineke van Schuppen
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
Mr R. Ottens, penningmeester
A. Aalbers
D.J. Bouwhuis
W. Brands
C.J. Slok
info@oudveenendaal.nl

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110,
3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1,
3904 PA Veenendaal, telefoon 0318 528830

Bank:

Rabobank nr. 395110106, t.n.v. Historische
Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.
Losse nummers van dit blad € 5,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame bv, Veenendaal.
Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

2	Om te beginnen De redactie
3	De schijnwerper op... (6) G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
11	Plaatjes en praatjes G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
14	Honderdjarigen in Veenendaal (12) W.C. van Elst
18	Bijzonder belicht H. Henzen
21	Flitsen uit de mobilisatie 1939-1940 C. van Viegen
25	Uitgelezen G.C. Groenleer
27	De werkplaats A. Aalbers
28	Financieel verslag 2007 R. Ottens
30	Jaarverslag 2007 G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
32	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Het is alweer 2008. De tijd vliegt en dat is voor een historisch tijdschrift een niet geheel onbelangrijke waarneming.

DOOR DE REDACTIE

De schijnwerper wordt door Ineke van Schuppen ditmaal gericht op de welbekende vroegere gemeentesecretaris Abraham de Klerck: het eerste deel van een tweeluik. Het tweede deel staat gepland voor het volgende nummer. We moeten als redactie nog iets rechtzetten. In het vorige nummer vermeldt Teus van Beek aan het slot van zijn verhaal bij de bronvermelding dat de foto's afkomstig zijn uit het archief van Eef van Asselt. Zonder zijn medeweten is desondanks onterecht aan de fotobijschriften toegevoegd 'collectie Teus van Beek'. Onze verontschuldigungen hiervoor.

Wim van Elst heeft voor het eerst in de geschiedenis van dit tijdschrift een niet-Nederlandse beschreven. Het gaat om de Italiaanse maar tegelijkertijd o zo Veense Lucia Zuppelli-Zanin. Coen van Viegen heeft gezorgd voor een 'flitsend' verslag van de mobilisatietijd vóór de Tweede Wereldoorlog. Het zijn allemaal korte opmerkingen en impressies, die tezamen een beeld schetsen van die spannende tijd.

Onze vaste rubrieken mogen ook in dit nummer uiteraard niet ontbreken. De 'plaatjesman' Hennie Henzen heeft deze keer echter geen foto's voor u in petto. De hoeveelheid reacties op de vorige reeks foto's was namelijk zodanig indrukwekkend dat de gehele bijdrage ermee gevuld is.

Een prettige mededeling: we kregen van mevrouw Gijsen het programma van de feesten van het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard op 6 januari 1937. Verder een pamflet uit 1934 betreffende een uitvoering van gewijde muziek in Rhenen, waarbij het vocaal Hardeveldkwartet uit Veenendaal medewerking verleende. Verder diverse oude tot zeer oude kranten en knipsels. Gert Groenleer heeft zich gestort op de nieuwste boeken en doet verslag van zijn bevindingen. Dankzij Aart Aalbers maakt de rubriek 'De werkplaats' een monumentale doorstart.

Zoals altijd is er ook een verslag van de ledenavond. Het beeld was aan Hennie Henzen, maar dat is voor hem geen probleem. Daarnaast sprak ons oud-redactielid Johan Slok. Maar het was die avond bepaald geen eenrichtingsverkeer, want - zoals u in het verslag kunt lezen - het woord was toch vooral ook aan de aanwezige leden. Daarvoor zorgden de interactieve bijdragen van beide heren wel.

Als extraatje bent u van ons gewend dat we in het eerste nummer van een nieuw jaar verantwoording afleggen aan de leden door middel van publicatie van een jaarverslag van de secretaris en een financieel overzicht. Zo ook nu.

Het eerste laatste woord is ten slotte aan onze voorzitter, Henk van 't Veld. Veel leesplezier maar weer!

De schijnwerper op... (6)

... een man die in het Veenendaal van het begin van de 20^e eeuw zeer omstreden was. Hij werd beticht van fraude en bedreigde mensen met de dood, maar ondanks deze zware beschuldigingen bleef hij dertig jaar in dienst als gemeentesecretaris. Wie was Abraham de Klerck? Hoe kon het gebeuren dat de raadsleden hem telkens weer de hand boven het hoofd hielden, hoewel zelfs Gedeputeerde Staten van Utrecht zich afvroegen waarom deze ambtenaar niet werd ontslagen. De meeste informatie over de controverses die De Klerck opriep is te vinden in de verslagen van de gemeenteraadsvergaderingen, die door hemzelf zijn geschreven en ondertekend.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Abraham de Klerck werd op 3 juni 1870 in Garderen, gemeente Barneveld, geboren. Hij was de enige zoon van de predikant Abraham Hendrikus de Klerck en Mechtelina Johanna van der Lip. Dit

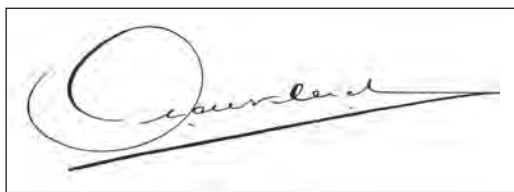
Abraham de Klerck, januari 1920 (collectie Nationaal Archief, Den Haag)

echtpaar trouwde op 12 juli 1866. Abraham had nog twee zussen. Hendrika Ida trouwde op 21 mei 1891 met een predikant van de Nederduitse Kerk, Marinus Gerrit Hendrik Andriessen, en Anna trouwde op 18 augustus 1892 met Gerrit van der Giesen, commies der directe belastingen. Omdat hij de enige zoon was, werd hij in 1890 vrijgesteld van militaire dienst.

Op 17 mei 1900 trouwde Abraham met de zeven jaar jongere Geertruida Nijhuis, geboren op 28 maart 1877. Het echtpaar kreeg twee kinderen. Dochter Geertruida werd geboren op 15 november 1901 en zoon Abraham Hendrikus op 26 april 1903.

Betrekkelijk jeugdig

Abraham de Klerck kreeg een baan als commies op de secretarie van Veenendaal en in de vergadering van 19 januari 1895 werd hij benoemd tot gemeentesecretaris. Hij volgde de heer R.M. van den Berg van Sapoera op, die eervol ontslag had gekregen omdat hij was benoemd tot burgemeester van Vreeswijk. Toen de benoeming van De Klerck in stemming werd gebracht, kreeg hij acht van de tien stemmen. De andere twee stemmen gingen naar zijn medesollicitant W.S.J. Tenkink uit Lichtenvoorde. Nadat De Klerck volgens artikel 83 van de Grondwet en artikel 100 van de Gemeentewet de eed had afgelegd, heette burgemeester

De handtekening van Abraham de Klerck, 1895
(Archieven gemeente Veenendaal 1811-1941, inv.nr. 9, Gemeentearchief Veenendaal)

Van Asch van Wijck hem als volgt welkom:

'Mijnheer de Klerck! Op betrekkelijk jeugdigen leeftijd zijt gij tot Secretaris dezer Gemeente benoemd, ik hoop dat de Raad nimmer berouw zal hebben over zijne keuze en gij U steeds toonen zult als een vlijtig en eerlijk ambtenaar, minzaam tegenover het publiek, wetende dat het publiek niet is voor den ambtenaar, maar de ambtenaar voor het publiek. Ik hoop dat wij nog lang tezaamen in het belang van de Gemeente Veenendaal mogen werken en ik steeds op U steunen kan.'

De heer De Klerck dankte daarna de voorzitter voor zijn woorden en betuigde de raad zijn dank voor het in hem gestelde vertrouwen. Hij zei wel jong te zijn en ook vele gebreken te hebben, maar riep daarom des te meer de steun van de burgemeester, de wethouders en de raadsleden in. Hij beloofde steeds zijn beste krachten in het belang van de gemeente te gebruiken. Hoe weinig profetisch deze woorden waren, zou later pas blijken.

Zijn aanvangssalaris bedroeg f 600,- per jaar, maar in 1920 was dat al opgelopen tot f 4.275,-. Alleen de burgemeester verdiende meer. In 1902 wisselde Veenendaal van burgemeester. Burgemeester Van Asch van Wijck nam in de vergadering van 17 november 1902 afscheid en zijn opvolger, burgemeester H.A. van de Westeringh, werd in de vergadering van 17 december geïnstalleerd.

Blaaiendiender

De Klerck maakte zich niet geliefd bij de bevolking. Hij bemoeide zich overal mee en speelde voor politieagent. Toen de gemeenteraad de kermis wilde verbieden, werden bij verschillende raadsleden door opstandige jongelui de ruiten ingegooid. Ook de ramen van De Klerck moesten het ontgelden, maar daarbij werd ook nog een spotlied gezongen: 'Hop, hop, hop, hangt den blaaiendiender op.' Dat had hij ten eerste te danken aan het verbod om te colporteren met socialistische lectuur (rooie blaaien) en ten tweede aan het verbod om bladeren (ook blaaien) te harken op de Kerkewijk als voer voor de varkens.

Van 1901 tot 1908, van 1910 tot 1913 en van 1919 tot 1924 was De Klerck voorzitter van de schietvereniging Prins Hendrik. In zijn tweede bestuursperiode werd hij zelfs voorgedragen als kandidaat voor het kringbestuur. In 1912 werd burgemeester Van de Westeringh erevoorzitter van de schietvereniging. Tijdens het bewind

Burgemeester Van Asch van Wijck, 1902 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

van De Klerck ontstonden ook hier onduidelijke situaties. In een van de bestuursvergaderingen vroeg hij of de geweren verzekerd waren. Mocht dat niet het geval zijn, dan wilde hij ze wel met aftrek van zijn provisie verzekeren. Hij had klaarblijkelijk connecties in het verzekeringswezen of was misschien wel assurantieagent bij een verzekeringsmaatschappij. Regelmatig stelde hij medailles beschikbaar en gaf hij privé geld aan de steeds weer in financiële nood verkerende vereniging. Achteraf kan men zich afvragen of zijn gulheid een gevolg was van zijn frauduleuze handelingen.

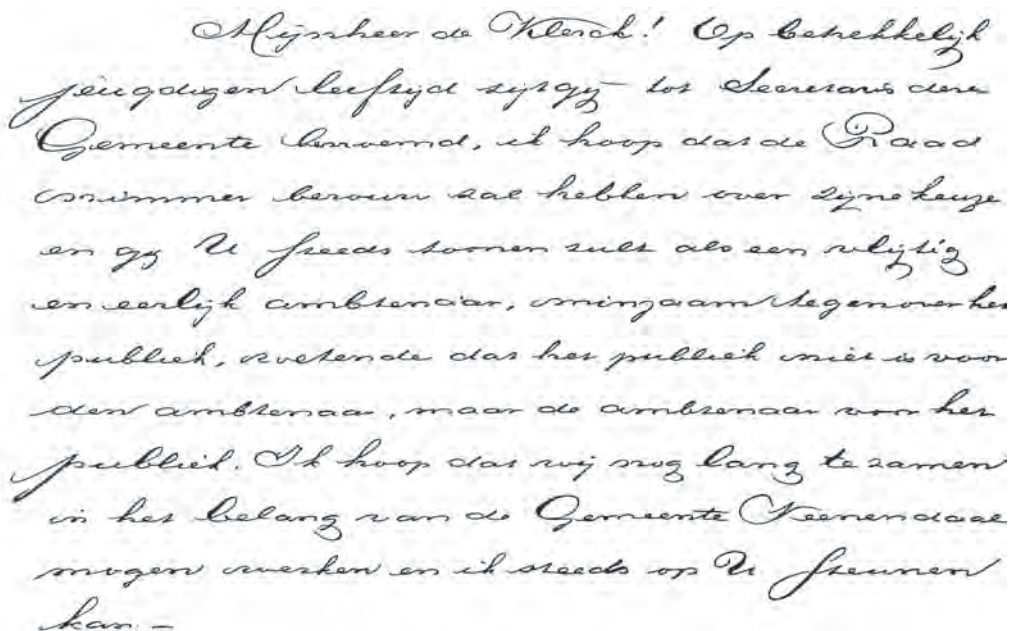
Kantoorartikelen

Een van de affaires waardoor De Klerck in zijn functie als gemeentesecretaris in opspraak kwam, ging over het bestellen van door de gemeente gebruikte kantoorartikelen. Op 4 februari 1907 werd hierover een geheime raadsvergadering gehouden, maar in de raadsvergadering van 24 april 1907 gingen stemmen op om de geheimhouding op te heffen, omdat klaarblijkelijk toch al

het een en ander was uitgelekt.

De voorzitter hield een kort resumé, waaruit bleek dat het krachtens artikel 10 van zijn instructie de gemeentesecretaris niet was toegestaan bestellingen te doen voor rekening van de gemeente zonder toestemming van burgemeester en wethouders. Omdat De Klerck zich niet aan deze bepaling had gehouden, werd al op 25 mei 1906 geconstateerd dat hij een nota van boekhandelaar Jac. van Hardeveld had laten vervalsen door er een riem papier op te laten zetten die klaarblijkelijk voor zijn privé-gebruik bestemd was. De riem papier werd door de gemeenteraad van de nota geschrapt en de secretaris werd bevoelen zelf deze bestelling te betalen. Tevens werd hem duidelijk gemaakt dat in de toekomst strikt de hand zou worden gehouden aan het reeds genoemde artikel 10.

Aan de verschillende leveranciers van kantoorbehoefte werd bericht gestuurd dat elke bestelling voor rekening van de gemeente in het vervolg voorzien moest zijn van de handtekening van de burgemeester. Door de commissie van onderzoek

Mijnheer de Klerck! Op betrekkelijk
jeugdigen leeftijd zijgt u tot Secretaris der
Gemeente benoemd, ik hoop dat de Raad
sommer berouwen zal hebben over zijne keuze
en gij u steeds zoonen zult als een vlijtig
en eerlijk ambtenaar, minzaam tegenover het
publiek, wetende dat het publiek niet is voor
den ambtenaar, maar de ambtenaar voor het
publiek. Ik hoop dat wij nog lang te samen
in het belang van de Gemeente Veenendaal
mogen werken en ik steeds op u kunnen
kan.

Tekst in het handschrift van De Klerck van de toespraak door burgemeester Van Asch van Wijck bij de benoeming van de gemeentesecretaris in 1895 (Archieven gemeente Veenendaal 1811-1941, inv.nr. 9, Gemeentearchief Veenendaal)

van de gemeenterekening werd regelmatig de aandacht van het college gevestigd op de hoge uitgaven voor kantoorbenodigdheden.

In januari 1907 begon de burgemeester te vermoeden dat op de secretarie opnieuw bestellingen buiten zijn medeweten werden gedaan. Dit vermoeden werd op 28 januari bewaarheid, toen twee postpakketten van Samsom uit Alphen aan den Rijn bij de burgemeester aan huis werden bezorgd omdat de secretarie op dat moment gesloten was. Toen de burgemeester de pakketten opende en merkte dat er een bestelling in zat waar hij niets van wist, riep hij de gemeentesecretaris ter verantwoording. Hij beschuldigde De Klerck van valsheid in geschrifte, maar deze reageerde brutaal en gaf te kennen niet van plan te zijn voor iedere bestelling toestemming te vragen.

Toen de burgemeester ter controle de bestelkaarten bij Samsom opvroeg, bleek dat De Klerck na het akkoord van de burgemeester twee maal achter het getal 50 een nul had gezet. Vervolgens had hij een bestelling op een apart vel briefpapier uitgeschreven en zodanig aan het origineel vastgehecht dat het één bestelling leek. Ook had hij op een andere bestelkaart een bestelling ter waarde van f 125,- zonder toestemming gedaan.

De burgemeester gaf De Klerck een week de tijd schuld te bekennen en zijn excuses aan te bieden. Dat de secretaris niet meteen werd ontslagen had hij te danken aan het feit dat de gemeenteraad compassie had met zijn gezin. Daarom werd hij in de gelegenheid gesteld zijn berouw te tonen en te beloven nooit meer op een dergelijke manier te handelen. In eerste instantie weigerde hij, maar in de geheime raadsvergadering koos hij eieren voor zijn geld. Ondanks deze excuses werd hem de bevoegdheid ontnomen ook nog maar iets voor de gemeente te bestellen.

In de tegenaanval

De secretaris beschuldigde vervolgens de burgemeester ervan een rekening over 1905 uit de verkeerde begrotingspost betaald te hebben. Ook zou Van de Westeringh gelden in ontvangst hebben genomen die in de gemeenterekening verantwoord hadden moeten worden, respectie-

velijk f 3,50, f 4,- en f 3,50 over de jaren 1903, 1904 en 1905. Deze bedragen had het rijk betaald voor verlichting, verwarming en schoonhouden van de burgemeesterskamer, die als vergaderkamer voor de plaatselijke commissie voor ongevallen was gebruikt. De raad besprak deze beschuldigingen terwijl de burgemeester en de secretaris afwezig waren, maar was eensgezind van mening dat beide beschuldigingen onterecht waren. Wethouder Hardeman waarschuwde De Klerck niet meer zo lichtvaardig beschuldigingen te uiten.

April 1909 liet een staaltje zien van de kleinzieligheid waarmee de burgemeester en de secretaris elkaar dwarszaten. De Klerck verzocht Gedeputeerde Staten om tussenkomst in een conflict met de burgemeester. De burgemeester weigerde namelijk de benodigde stukken voor de kieswetlijst bij de secretaris in bewaring te geven. Volgens De Klerck kon de burgemeester zijn weigering met geen enkel wetsartikel staven. Maar erger was dat de burgemeester de raad had voorgesteld het woord burgemeester in het vervolg met een hoofdletter te schrijven en volgens De Klerck werd zelfs in Koninklijke Besluiten dat woord met een kleine letter geschreven. De secretaris achtte dit machtsmisbruik.

Een derde klacht betrof het gebruik van de hectograaf¹ op de secretarie. Toen De Klerck aan een ambtenaar vroeg wat hij aan het hectograferen was, gaf deze een ontwijkend antwoord. De Klerck ging ervan uit dat de man privé-werk deed en nam de hectograaf in beslag. De ambtenaar gaf de secretaris te kennen dat hij niets te zeggen had op de secretarie en nam de burgemeester in de arm. Deze sommeerde de secretaris via de bode de hectograaf terug te geven, maar De Klerck weigerde. Daarop liet de burgemeester een brigadier van de marechaussee met een politieagent komen om proces-verbaal op te maken wegens verduistering van een hectograaf. De Klerck zei dat het hun vrij stond dat te doen, maar dat hij de hectograaf niet afgaf. De burgemeester gaf te kennen dat hij de hectograaf voor het werk

¹ Een hectograaf is een pers waarmee stukken die met speciale inkt zijn beschreven 100 keer of meer kunnen worden afgedrukt.

nodig had, maar aangezien De Klerck dat niet geloofde gaf hij de hectograaf niet terug. Hoe diep kun je zinken als volwassen mannen?

Vervolgens beklaagde de burgemeester zich bij Gedeputeerde Staten over de secretaris, die niettegenstaande de herhaalde aanmaningen zich tijdens de raadsvergaderingen niet in de discussie te mengen toch doorging met ongepast taalgebruik. Ook liet hij zegelgelden betalen over door burgemeester en wethouders verleende beschikkingen op verzoeken om een vergunning.

Als het college een vergunning gaf voor het plaatsen van een steen op of een hek om een graf, liet De Klerck de betrokkenen op eigen houtje f 0,75 zegelkosten betalen, waarbij hij zich beriep op artikel 12 van de zegelwet. De burgemeester vond dat artikel niet van toepassing en hij vond het ook niet nodig de burgers nodeloos op kosten te jagen. De secretaris weigerde echter de bevelen op te volgen. In *De Gelderlander* van 11 mei 1909 verscheen een berichtje dat door de heer A. de Klerck bij de officier van justitie in Arnhem een klacht tegen burgemeester Van de Westeringh was ingediend omdat de laatste hem een afzetter noemde 'die afzetterij pleegde'.

En wat de klacht over de hoofdletter van het woord burgemeester betrof: niet alleen burgemeester maar ook secretaris en wethouders dienden volgens een collegebesluit met een hoofdletter geschreven te worden. 'En alleen wat het woord 'burgemeester' betrof,' zo klaagde de burgemeester, 'week de secretaris van dat besluit af.' Men kan zich afvragen wat Gedeputeerde Staten van dit soort wederzijdse beschuldigingen hebben gedacht.

Geen spreekrecht

In de raadsvergadering van 30 juni 1910 kwamen weer vervalste rekeningen aan de orde. De voorzitter herinnerde de aanwezigen eraan dat drie jaar daarvoor door de raad een besluit was genomen waarbij werd bepaald dat burgemeester en wethouders zelf voor de bestelling van kantoorartikelen zouden zorgen. Maar nu bleek dat de secretaris zich niet aan de afspraken had gehouden. Er was via boekhandel Van Hardeveld, die daarvoor 10% provisie ontving, een rekening

van Samsom binnengekomen, waarop een bedrag van f 80,- stond vermeld voor artikelen die De Klerck op eigen houtje had besteld. De voorzitter peilde eerst de mening van de raad alvorens tot betaling over te gaan. Raadslid Van de Bovenkamp vond dat De Klerck zich nader moest verklaren, maar de voorzitter weigerde de secretaris het woord te geven omdat volgens de wet een secretaris in de raadsvergadering geen spreekrecht had. Hij stelde voor dat de secretaris zich dan maar schriftelijk moest verdedigen.

Uit de discussie bleek eens te meer hoe slecht de verhouding tussen de burgemeester en de gemeentesecretaris was. Raadslid Van Silfhout noemde het een treurige zaak en haalde een toepasselijke spreuk uit de Bijbel aan: 'Een stad die op zich zelf verdeeld is, kan niet bestaan.' Maar ook Samsom kreeg een deel van de schuld: deze firma was ervan op de hoogte dat zij zonder een door de burgemeester getekende bon niet mocht leveren. Met zes tegen drie stemmen werd vervolgens het voorstel van de heer Van Silfhout aangenomen om eerst offerte te vragen bij de Veense boekhandelaren. Ondanks de commotie die er al was geweest, zag De Klerck er niet tegenop in de vergadering van 22 juli 1910 om een andere bestelregeling te verzoeken.

Ook werd in deze vergadering gesproken over zijn verzoek benoemd te worden tot ambtenaar van de burgerlijke stand. Dit verzoek werd echter terzijde geschoven. Zes jaar later, in de vergadering van 28 juni 1916, werd wel gestemd over de benoeming van een ambtenaar van de burgerlijke stand, maar de benoeming ging toen naar de heer Govers met zes stemmen. Verbazingwekkend genoeg kreeg De Klerck er toch nog vier. Twee stemmen waren blanco.

Lachen en knipogen

In de vergadering van 5 mei 1911 was De Klerck weer het onderwerp van gesprek. Er werd een rapport besproken, maar helaas is dat in de archieven niet meer aanwezig. Het had te maken met de administratie van de gasfabriek. De gasfabriek, die in 1904 was opgericht, werd geëxploiteerd door de gemeente. Klaarblijkelijk beschuldigde directeur Prakke de gemeentesecretaris van verwaarlozing van de administratie. Weer konden de

Directeur Prakke van de gasfabriek, na 1915 (collectie Gemeentearchief Schouwen-Duiveland)

raadsleden het niet eens worden over de handel en wandel van De Klerck. De heer Hardeman was van mening dat de secretaris alles had gedaan om het de gascommissie zo onaangenaam mogelijk te maken en hij achtte de inhoud van het rapport een voldoende reden om de secretaris ontslag te geven. De heer Van Hardeveld benadrukte dat De Klerck voor niemand ontzag had en dat hij in het bedrijfsleven niet geduld zou worden.

De heer Bos, ook lid van de gascommissie, vond dat de secretaris zich in de wethoudersvergadering zeer onaangenaam tegen de burgemeester had gedragen door hem steeds te tutoyeren. Maar hoewel hij het niet met De Klerck kon vinden, ging het hem toch te ver de secretaris te ontslaan, vooral omdat deze vrouw en kinderen had. Raadslid Van den Bosch verbaasde zich uitermate over deze gematigde houding. Hij vond dat het voor iedereen en zeker voor de secretaris duidelijk moest zijn dat de raad boven de secretaris stond. Hij was bang dat, als de hele affaire in de krant zou komen, de lezers zich zouden

afvragen met wat voor raad zij te maken hadden. 'Een particulier bedrijf zou een werknemer die de zaken zo onverschillig behandelde allang ontslagen hebben,' zo zei hij. Hij vond een straf voor de secretaris op zijn plaats. De heer Hardeman was van mening dat het niet de taak van de raad was om de belangen van vrouw en kinderen te behartigen, maar om die van de gemeente voorop te zetten.

Toen een voorstel tot schorsing van drie maanden van de secretaris in stemming werd gebracht, staakten de stemmen: vijf tegen vijf. Weer ontstond De Klerck de dans. Hij zat er tijdens de raadsvergadering zelfs smakelijk om te lachen en te knipogen. De heer Van den Bosch was zo teleurgesteld over het feit dat een gedeelte van de raadsleden de secretaris bleef steunen dat hij ontslag nam als lid van de gemeenteraad.

Zooi

De secretaris had ook het lef zelf klachten in te dienen. Dat gebeurde onder andere in de vergadering van 12 oktober 1911, toen hij zich beklaagde over dienstweigering van de gemeentebode. Raadslid Van de Bovenkamp vond het 'een groote rommel, zooi op de Secretarie. De één doet daar maar zus, de ander maar zoo en al maken we 100 instructies, ze worden toch niet nageleefd.' En passant werd ook de burgemeester er van beschuldigd 'een ordeloze toestand' te scheppen.

In de raadsvergadering van 20 december 1911 zorgde de secretaris opnieuw voor geruzie. Het college van burgemeester en wethouders had bij de secretaris namelijk gevraagd om dertig exemplaren van de melkverordening. De secretaris weigerde echter glashard de verordeningen af te geven, omdat artikel 175 van de gemeentewet uitdrukkelijk bepaalde dat voor verordeningen betaald moest worden en dus wilde De Klerck eerst f 7,50 ontvangen.

Het college was van mening dat het het recht had de verordening zonder opgaaf van redenen bij de secretaris op te vragen. Men vond dat het college aan de secretaris geen verantwoording schuldig was of zoals de voorzitter het verwoordde: 'Het gaat de secretaris niets aan of het college de verordeningen wil hebben om uit het

raam te gooien of de kachel mee aan te maken.' En dus kibbelden de raadsleden tijdenlang of de secretaris inderdaad het recht had te weigeren de stukken zonder betaling af te geven. Achteraf bleek dat de burgemeester de verordeningen niet voor gebruik in het college nodig had, maar ze aan de melkslijters had willen geven. Helemaal ongelijk had De Klerck dus in dit geval niet.

Waarschijnlijk was het tot sommige raadsleden nog steeds niet doorgedrongen dat de heer De Klerck niet altijd recht door zee was, want de heer Heij vond het niet juist om zonder wettige reden een blaam te werpen op de secretaris en zijn eer en goede naam aan te tasten. Hij noemde de beschuldigingen van de burgemeester 'een groote poppekasterij'. Er werd oeverloos gediscussieerd over de verstandhouding tussen de burgemeester en de secretaris en men was het er over eens dat met beiden 'niet te ploegen of te eggen viel'.

Het gekissebis leidde ertoe dat raadslid Heij de burgemeester van partijdigheid en ambtsmisbruik beschuldigde. Volgens hem had burgemeester Van de Westeringh zijn ambt als burgemeester misbruikt om ambtenaren te adviseren bij de

raadsverkiezingen niet op Van Essen en hemzelf - de heer Heij - te stemmen, maar op de tegenkandidaten. Ook als voorzitter van het stembureau zou hij verre van onpartijdig zijn geweest. Deze beschuldigingen werden door de burgemeester ten zeerste ontkend. Nadat de heren de zaak na de raadsvergadering hadden uitgepraat, trok de heer Heij de beschuldigingen in een volgende vergadering in.

Twee burgemeesters

In de vergadering van 27 juli 1912 maakte de burgemeester melding van het feit dat Gedeputeerde Staten zeer ontevreden waren over het werk van de gemeentesecretaris. Zijn werk was inaccuraat en vaak te laat. Omdat De Klerck allerlei briefjes buiten burgemeester en wethouders om schreef, bestond bij Gedeputeerde Staten de indruk dat er in Veenendaal twee burgemeesters waren zonder dat men kon uitmaken wie de uitvoerende macht had. Gedeputeerde Staten zagen redenen genoeg om hem te ontslaan en vroegen zich af waarom een dergelijke ambtenaar nooit voor ontslag was voorgedragen.

De gasfabriek aan de Kerkewijk met daarnaast de directeurswoning, 1915. Het gebouw helemaal rechts op de achtergrond is de marechausseekazerne (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

De heer Heij vond dat Gedeputeerde Staten de zaken veel te eenzijdig belichtten. Ook in deze jaren viel het beleid van de gasfabriek onder verantwoordelijkheid van de raad. Vanuit de raad hield een gascommissie toezicht op de fabriek en de heer Heij verweet de burgemeester niet alleen een gebrekkige leiding van de raadsvergaderingen maar ook een slecht toezicht op de gasfabriek. Hij vond het de taak van de burgemeester om de verslagen te laten controleren en hij prees De Klerck voor zijn serieuze aanpak in dezen. Letterlijk zei hij: 'Spreker (de heer Heij) kan niet anders zeggen dan dat het een rommeltje is.' De burgemeester liet zich echter niet onbetuigd en speelde de bal terug naar de hele raad. Het geruzie, de verwijten en het gekissebis waren niet van de lucht in deze dagen.

In de vergadering van 30 augustus 1912 was het voor de verandering niet de burgemeester die het met De Klerck aan de stok had, maar deed gemeenteraadslid Jacob van Leeuwen zijn

beklag. Hij was door mederaadslid Bos gevraagd aanwezig te zijn bij een vergadering van de commissie tot onderzoek van de rekening over 1911. De ook aanwezige De Klerck had op onaangename toon gevraagd wat de heer Van Leeuwen bij de vergadering deed. Zoals gewoonlijk hielden de raadsleden er geheel tegenovergestelde zienswijzen op na. De een vond dat De Klerck gelijk had en dat Van Leeuwen officieel niets bij de vergadering te zoeken had, de ander vond het weer een staaltje van brutaliteit van De Klerck. Het vreemde is dat de raadsleden zich er zelf ook van bewust waren dat er iedere vergadering wel klachten over de secretaris behandeld werden, maar dat dat niets opleverde omdat de secretaris zich er niets van aantrok. Men zat erbij en keek ernaar!

In het juninummer richten we voor de tweede en laatste maal de schijnwerper op Abraham de Klerck (redactie).

Plaatjes en praatjes

Zoals gewoonlijk heette de voorzitter ons op 13 december 2007 welkom en deed hij enkele huishoudelijke mededelingen. De nieuwe uitgave van de HVOV Bewaard van vrogger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde loopt goed en om niet in een gat te vallen buigt de desbetreffende werkgroep zich nu over de vertaling van Sneewitje en de zeuve dwarechies.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Vóór de pauze toonde Hennie Henzen zich, zoals we dat van hem gewend zijn, een meester in het digitale gebeuren. We zweefden in vloeiende bewegingen over de getoonde plaatjes, waardoor we het gevoel hadden ons in het Achterkerk, op de Markt, bij de Geerboerderij of aan het Benedeneind te bevinden. In detail was het niet altijd makkelijk de locatie te herkennen, maar op het moment dat de foto uitzoomde werd het gegons in de zaal luider.

Na de pauze was het woord aan Johan Slok. Nu was interactie het sleutelwoord. Zijn presentatie begon met het overbekende plaatje van de Slaperdijkaart uit 1705. Overbekend weliswaar, maar des te interessanter als je alle details bekijkt. Het stratenpatroon van het huidige Veenendaal is al goed herkenbaar, het Kostverloren staat er al op en ook de verschillende hoogtes waar de molens op stonden zijn duidelijk zichtbaar. De scheiding tussen Gelders en Stichts Veenendaal is goed te zien aan de wijken die voor de afwatering zorgden. In Stichts Veenendaal liepen de wijken richting noordoost-zuidwest en op Gelders Veenendaal liepen ze richting oost-west. Zo werd het water zo goed mogelijk afgevoerd.

De vele reacties van de enthousiaste aanwezigen kunnen niet allemaal worden doorgegeven, maar een willekeurige greep is wel mogelijk.

Het tweede plaatje toonde de achteringang van de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij (VSW), die ook de grote fabriek werd genoemd. De dame op de foto bleek mevrouw Vink te zijn, die altijd met haar grijsgewolke melkkoker melk afnam van melkboer Geert van Leeuwen. Wim

van Elst, auteur van de serie *Honderdjarigen in Veenendaal*, wist te vertellen dat zijn vader in het huis links op de foto woonde. Vanuit zijn raam boven keek hij uit op de pastorie van dominee Van Wijngaarden. En dat was heel prettig, want daar diende zijn verloofde, die op haar beurt zijn raam weer in de gaten kon houden.

De kleuterklas van de school aan het Achterstraatje werd op de foto gezet. Hoofd van de school was juffrouw Wesseloo. Zij had een gehandicapte arm en Joke de Ruiter herinnerde zich nog goed het zendingsbusje met het knikkende negerkopje. Meer scholen kwamen aan de beurt. De Nieuwewegse school was op zeker moment de grootste school van Nederland. De heer Van de Nadort was het hoofd der school. In de oorlog gaf juffrouw Steensma er les en omdat het schoolgebouw gevorderd was door de Duitsers gaf ze les in de winkel van Ant. de Ruiter.

Op de foto van Vonk Tours werd de heer Beekman door verschillende Veensen herkend en vervolgens verschenen de panden van Diepeveen en Van Essen op het scherm. Wie kende niet de slogan: 'Lopen, lopen, lopen, Diepeveen gaat uitverkopen'? De heer Van Essen was de grondlegger van de Vivo, de latere Unigro. De heer Barend van Deelen heeft hem nog weleens opgezocht in Israël. Een andere bezoeker wist te melden dat het op zondag altijd naar versgebrande koffie rook. Op zaterdag was de zaak van deze Joodse familie gesloten wegens de sabbat.

Foto's van het dempen van de Grift ontbraken natuurlijk evenmin. Hoe romantisch het vroeger ook was in Veenendaal, het stonk erg bij het

Achteringang van de VSW aan het Achterkerk (collectie Hennie Henzen)

open water, onder andere door lozing van de D.S. van Schuppen. De kades verdwenen bij het dempen onder het zand, maar werden bij latere reconstructies weggehaald.

Naast waterrijk was de omgeving van Veenendaal ook bosrijk en voor wie graag een boswandeling maakte, was Hannes Hu niet weg te denken. Hij woonde samen met zijn broer Albert, die nog op latere leeftijd in het huwelijk trad. Albert werd ook wel Winkelhaak genoemd, omdat hij bijna dubbelgevouwen liep. Hannes maakte graag een praatje en vertelde dan het verhaal van de potloodmannen. Dit verhaal was gebaseerd op de parachute met een militair die hij in de oorlog naar beneden had zien komen. Zijn echte naam was Hannes Bos, maar omdat hij altijd met twee Belzen bomen uit het bos sleepte en dan 'Hu peerd' riep kreeg hij de bijnaam waaronder een ieder hem kende.

In het oude stationsgebouw huisde jarenlang de

kapperszaak van Klaas Visser en in het midden-gedeelte in de voormalige wachtruimte was een kleuterschool gevestigd. Zowel 's morgens als 's middags kwam de stoomtrein naar Kesteren langs. Iets verderop aan de Kerkewijk stond de gasfabriek. Op 1 februari 1954 werd Veenendaal opgeschrikt door een enorme knal: de gasfabriek ontplofte. Frans van Schuppen, die vlak naast de fabriek woonde, herinnerde zich de knal nog maar al te goed. Zijn broer Ties, die bij de bushalte aan de overkant stond te wachten, kreeg een regen van puin over zich heen, maar raakte niet gewond. Het dak van de fabriek vloog over hun huis en kwam in de tuinen van de huizen verderop naar beneden.

Op de foto van de Savornin Lohmanstraat werd melkboer Van Kooten herkend, evenals een van zijn klanten: mevrouw Johanna Slok, echtgenote van raadslid Jac. Slok.

En wie was er als jonge jongen niet in de bier-

Hannes Bos oftewel Hannes Hu leunend op zijn hekje (collectie Hennie Henzen)

schuur van Dekker geweest? Gert van Eden kwam er met zijn Spartavrienden na hun sportavond en dan werd hun lijflied, geschreven door Cees Gaasbeek de kolenboer, gezongen:

Wij zijn hier allen kind aan huis
En het is toch buiten kijf
Wij minnen met ons hele hart
Dit horecabedrijf

Als je zo kloek op het bankje zit
De bierpul in de hand
Dan denk je bij je zelf
Ja, dit is ons Gelderland

Refrein:

Ja, bij Jan Dekker
Is het bier zo lekker

In de Hoofdstraat bevond zich ook sigarenwinkel De Smoker van de familie Abma. Een van de aanwezigen vermoedde dat deze naam niet uit het Engels voortkwam maar uit het Fries, omdat

smoker het Friese woord voor roker is. Vlak daarbij bevond zich de winkel van Het Anker. In dit pand zit nu Scheer & Foppen. Ook een foto van de Markt, met Hans Beertje (raadslid Joh. van Hardeveld), burgemeester Bakker, Kees van Kuijk en Hen Bos de Keueskoper met naast hem Arie Slieker, maakte de tongen los. Het ophalen van al deze herinneringen deed de tijd voorbijvliegen, maar zoals al eerder gezegd kunnen we hier onmogelijk volledig zijn. Helaas moest de voorzitter met het oog op de tijd een einde aan de presentatie maken, maar gelukkig bevinden zich nog veel mooie foto's in het archief van de Historische Vereniging. Er komt een vervolg.

Zowel Hennie Henzen, die zich intensief met de technische voorbereiding van de beide presentaties had bemoeid, als Johan Slok, die het publiek tot tal van ontboezemingen wist te verleiden, kregen uit handen van de voorzitter een welverdiende envelop. Na de welbekende oproep te helpen met de herinrichting van de zaal, wenste Henk een ieder wel thuis.

Honderdjarigen in Veenendaal (12)

Als we de rij van honderdjarigen in Veenendaal nader bestuderen, blijkt dat zich onder hen iemand van buitenlandse herkomst bevindt, een allochtoon dus. Het is mevrouw Lucia Zuppelli-Zanin, die in Italië is geboren, vele jaren geleden samen met haar man naar Nederland emigreerde en in Veenendaal ging wonen. Aan haar willen we in deze twaalfde aflevering enige aandacht schenken.

DOOR WIM VAN ELST

Mevrouw Lucia Zanin werd op 12 augustus 1891 in Spilimbergo, een klein dorp in Noord-Italië, geboren. Het ouderlijk gezin telde naast haar vader en moeder in totaal zeven kinderen. Lucia trouwde met haar dorpsgenoot Francesco Zuppelli, die van beroep granietwerker was. Hij werd geboren op 5 mei 1888 en overleed te Veenendaal op 19 mei 1972. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren:

Lina Zuppeli, geboren te Spilimbergo op 24 augustus 1920;

Amorino Zuppelli, granietwerker, geboren te Spilimbergo op 10 december 1924;

Mario Luigi Zuppelli, granietwerker, geboren te Amersfoort op 5 september 1929.

gefotografeerd kon worden met haar achter-achterkleinzoon Fabio Martina op schoot, die daags tevoren was geboren.

Van haar drie kinderen zijn Lina en Mario nog in leven, Amorino overleed op 20 februari 2000 en werd begraven op het rooms-katholieke gedeelte van de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg te Veenendaal.

Lucia Zuppelli-Zanin en haar man hebben, evenals zovelen in ons land, twee wereldoorlogen meegemaakt en we kunnen rustig stellen dat dit op hen persoonlijk en op hun gezinsleven een behoorlijke invloed heeft gehad.

Terrazzo

In eerdere publicaties over Lucia Zuppelli-Zanin (onder andere *De Rijnpost* van 7 augustus 1991) wordt vermeld dat de familie vóór 1914 al een terrazzozaak in Duitsland had, maar bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog moest terugkeren naar Italië. Francesco Zuppelli wist echter toen al dat hij, zodra de oorlog was afgelopen en de vrede was getekend, niet zo lang meer in zijn geboorteland zou blijven. Hij ontvluchtte Italië in 1922, liet daar zijn vrouw en dochter achter en kwam terecht in Nederland. In Den Bosch kon hij spoedig aan de slag in zijn oude vak: de terrazzobranchie. Ook in andere plaatsen heeft hij wel gewerkt. Zes jaar later (1928) kwamen Lucia, hun dochter Lina en de inmiddels geboren zoon Amorino hem achterna. Op dat moment had Zuppelli samen met een compagnon een zaak in Amersfoort en een filiaal in Veenendaal. In de Keistad werd het gezin uitgebreid door de geboorte van

Het wapen van de gemeente Spilimbergo (*website gemeente Spilimbergo*)

Bijzonder ingenomen was zij met haar vier kleinkinderen en drie achterkleinkinderen en wat zal over-overgrootmoeder Lucia Zuppelli dankbaar geweest zijn toen zij op haar 101^e verjaardag

Mario Luigi en een jaar later (1930) besloot men definitief in Veenendaal te gaan wonen.

Blijkens een aantekening op hun gezinskaart ging men op 9 oktober 1934 als zelfstandig bedrijf verder. Het adres van de familie Zuppelli-Zanin luidde: Talmastraat 9, later gewijzigd in de huisnummers C 28 en 15. De werkplaats bevond zich achter hun woonhuis. Het pand werd, evenals alle andere woningen in de straat, in de jaren zeventig van de vorige eeuw afgebroken en daarna opnieuw opgebouwd. Gedurende deze herbouw werden de bewoners ondergebracht in een van de flats aan de Westersingel. Na een half jaar keerde men terug en het adres voor de familie Zuppelli bleek ongewijzigd te zijn gebleven. Tot op dit ogenblik is op nummer 15 nog steeds dochter Lina te vinden en met enige trots vertelt zij dat de Zuppelli's thans de 'oudste' bewoners van de Talmastraat zijn.

Terrazzo. Het doet ons denken aan granieten vloeren, aanrechtbladen, dorpels, mozaïek enzovoort en ik kan me nog goed herinneren dat vroeger bij ons thuis een terrazzo aanrechtblad werd aangebracht. Toen de granietwerkers 's avonds huiswaarts keerden, leek het volgens mij op een groot fiasco uit te lopen. Was dat wel wat vader en moeder hadden besteld? Het leek meer op een grijze, ruw betonnen plaat. Later bleek dat er nog geschuurd moest worden en na dit stoffige, luidruchtige gebeuren kwam de fraaie aanrecht tevoorschijn!

De familie Zuppelli met van links naar rechts Lina Martina-Zuppelli, Francesco Zuppelli, Mario Luigi Zuppelli met voor hem Dario Martina, Lucia Zuppelli-Zanin en Amorino Zuppelli, 1947 (collectie Lina Martina-Zuppelli)

Dochter Lina

Voor een gesprekje met haar dochter Lina werd ik op Talmastraat 15 allerhartelijkst ontvangen. Zij vertelde mij zich nog heel goed de meidagen van 1940 te herinneren, toen ook zij, haar ouders en beide broers moesten evacueren en met de rijnaken vanuit Elst werden afgevoerd met onbekende bestemming. De familie werd uiteindelijk ondergebracht in een boerderij in Haastrecht. In juli 1941 reisde Lina Zuppelli af naar het Italiaanse Taurano-Spilimbergo om daar te trouwen met Germano Martina. Veel vreugde gaf de geboorte van hun zoontje Dario Luigi. Het huwelijk duurde slechts kort. Haar man moest als militair naar Rusland, overleed daar en werd er begraven.

Lina Martina-Zuppelli besloot met de driejarige Dario naar Veenendaal terug te keren. Wat kon zij beter doen dan weer bij haar ouders op de Talmastraat intrekken? Uit de manier waarop zij het verhaal vertelde bleek dat zij het verschrikkelijk vond dat zij, na alles wat zij doorgemaakt had, ook nog verplicht werd zich met haar zoontje dagelijks te melden op het politiebureau in Veenendaal. Haar gezicht klarde weer op toen zij terugdacht aan de dag van de bevrijding, toen heel Veenendaal feest vierde en ook zij en haar ouders daar spontaan aan meededen. Zoon Mario zei destijds tegen de verslaggever van *De Rijnpost*: 'Ik herinner me dat moeder tijdens de bevrijdingsfeesten in 1945 menige 'jonge meid' het nakijken gaf.'

Lina hertrouwde niet meer en was daardoor in de gelegenheid bij het ouder worden van vader en moeder goed voor hen te zorgen.

Lid van de Willibrordparochie

Als Italiaanse van geboorte is het bijna vanzelfsprekend dat Lucia Zuppelli-Zanin behoorde tot de Rooms-Katholieke Kerk en in Veenendaal was aangesloten bij de Willibrordparochie. Kerk, school en pastorie waren in 1934 tijdens het pastoraat van W. Dröge nieuw gebouwd en stonden aan het einde van de Nieuweweg (nu Nieuweweg-Noord). De begraafplaats bevond zich daar schuin tegenover. In deze omgeving woonden ook de meeste parochianen.

In zijn boek *Kent u ze nog ... de Veenendalers*

De voormalige rooms-katholieke Sint Willibrordkerk aan de Nieuweweg-Noord (foto Wim van Elst, 2007)

beschrijft Rik Valkenburg dat het kerkbestuur (en armbestuur) naast en tegenover de kerk rijtjes huizen liet bouwen om zodoende het aantal katholieke gezinnen bij de kerk te vergroten. Voor parochianen die zich in Veenendaal hadden gevestigd, was dit niet altijd eenvoudig. De familie Zuppelli zal dit zeker beamen. Ook de heer F.P. (Frans) Stal uit Alphen aan den Rijn, die reageerde op een van mijn vorige artikelen, verzuchtte in zijn e-mail: 'Wij moesten als katholieken een uur heen en een uur terug lopen naar school en kerk aan de Nieuweweg' en ook de volgende zinsnede wil ik u niet onthouden: 'Mijn verkiezing tot gemeenteraadslid als jongste en als Katholiek heeft in Veenendaal heel wat teweeggebracht (Toch een fijne tijd in goede harmonie beleefd).' Voor de familie Zuppelli en de overige parochianen in het zich uitbreidende Veenendaal werd de kerkgang wat gemakkelijker gemaakt toen op 1 mei 1954 de nieuwe Sint Salvatorkerk aan de Adriaen van Ostadelaan werd geconsacreerd. Zestien jaar later, op 1 maart 1970, werd de Sint Willibrordkerk aan de Nieuweweg gesloten. 'Wèl bleef de parochie de Heilige Willibrord als patroon voeren', aldus een citaat uit *Geloven en Denken in Veenendaal*, een uitgave van het Historisch Museum Het Kleine Veenloo van 1992.

Verjaardagen

Lucia Zuppelli-Zanin vierde op 12 augustus 1991 haar honderdste verjaardag. Zoals gezegd werd zij door haar dochter Lina uitstekend verzorgd en haar gezondheid was nog redelijk. Mij werd verteld dat zij bekendstond als iemand die altijd

aan het werk was. Als zakenvrouw hielp zij enthousiast mee wanneer zand was afgeleverd en dit met een kruiwagen achterom moest worden gebracht. Al op hoge leeftijd gekomen, bezocht ze op gezette tijden nog steeds haar vier broers die in 's-Hertogenbosch woonden. Zelfs op 96-jarige leeftijd deinsde zij er niet voor terug om nog een dansje te maken als zij daartoe werd uitgenodigd. Tot enkele jaren voor haar honderdste ging ze met de jongste zoon regelmatig naar haar geboorteland Italië voor vakantie en familiebezoek. Nu durfde ze dat niet meer aan.

Alhoewel het de wens van mevrouw Zuppelli was aan haar verjaardag niet al te veel aandacht te besteden, ging deze toch niet onopgemerkt voorbij. In de kranten van die dagen lezen we dat onze burgervader ir G. Wiechers haar met een bezoek vereerde, dat de Scheepjeswolharmonie haar in het muzikale zonnetje zette, dat de bewoners van de Talmastraat haar uit volle borst het 'Lang zal ze leven' toezongen en dat de Scheepskapel zelfs het Italiaanse volkslied ten gehore bracht. Kleinzoon Alberto was blij dat op zijn initiatief toch wat voor oma Zuppelli op touw was gezet.

Pastoor F. Receveur schreef in nummer 139 van de *Schakel*, het parochieblad van de Willibrord-parochie te Veenendaal, het volgende:

ONZE OUDSTE PAROCHIAAN WERD 100 JAAR

Enige jaren geleden kreeg ik van een van haar familieleden een ansichtkaart uit Spilimbergo, een klein dorp in Noord Italië, waar Lucia Zuppelli-Zanin op 12 augustus 1891 geboren werd. Op die kaart stond een put midden op een plein. Aan die waterput moet ik denken als ik Lucia Zuppelli gedenk. Zij is zo'n put midden op een plein. Tot op de dag van vandaag schenkt ze voor haar familie en voor ieder die wil het levensnoodzakelijke water. Ze staat terecht, evenals die put, in het middelpunt. Zij schonk het verfrissende water van haar goede, uitputtende, zorg voor man en kinderen en ook aan klein- en achterkleinkinderen. Ze voedde haar kinderen op tot goede burgers in de maatschappij en tot goede christenen. Dat deed ze met grote inzet en op de manier die zij het beste vond. "100" is maar een getal. Zo'n getal betekent pas echt iets als het iets betekent voor anderen. Haar 100 jaren hadden zeer veel

betekenis voor anderen. Daarom eren wij haar met vreugde en hopen we dat zij nog enige tijd in ons midden mag zijn. Ik feliciteer haar en haar familie van harte namens alle parochianen.

Past. F. Receveur

De toen oudste inwoner van Veenendaal werd daags na haar 101^e verjaardag namens de burgerlijke gemeente hartelijk gefeliciteerd door wethouder B.J. Vrieling, op dat moment in de functie van loco-burgemeester. Hij overhandigde Lucia Zuppelli-Zanin een prachtige fruitmand. Uit de foto die bij deze gelegenheid werd genomen en in *De Rijnpost* werd gepubliceerd, bleek dat zij nog in goede gezondheid verkeerde. Een jaar later kon dit niet meer worden gezegd. We zagen toen een foto waarop een bedlegerige mevrouw Zuppelli ter gelegenheid van haar 102^e verjaardag de gelukwensen in ontvangst nam van burge-meester F. Brink en zijn echtgenote.

Mevrouw Lucia Zuppelli-Zanin (1891-1994), 1991 (collectie Wim van Elst)

Buurtbewoners

Mevrouw Zuppelli heeft het in Veenendaal altijd uitstekend naar de zin gehad. Zij dacht er niet aan om nog eens naar haar geboorteland terug te keren. Vooral met de bewoners van de Talmastraat was de verstandhouding goed. Bij hen voelde zij zich thuis en ik denk dat ook zij blij waren mevrouw Zuppelli in hun midden te hebben.

Taalproblemen waren er niet. Mevrouw Zuppelli begreep het Nederlands perfect en sprak het ook, zij het met een buitenlands accent. Voor de familie Zuppelli, die zich als eerste Italiaanse familie in Veenendaal vestigde, was inburgering geen probleem.

Dit alles gelezen hebbende in publicaties van vroeger, leek het tijdens mijn bezoeken aan Lina Martina-Zuppelli of haar moeder aan het woord was. Ook nu weer dankbaarheid om in de Talmastraat te mogen wonen en grote waardering voor de hulpvaardigheid en het meeleven van de buurtbewoners.

Afscheid

We nemen afscheid van Lucia Zuppelli-Zanin. Ze overleed te Veenendaal op 24 januari 1994 op de gezegende leeftijd van 102 jaar en 5 maanden. Na een Eucharistieviering in de Sint Salvatorkerk, Adriaen van Ostadelaan 56 te Veenendaal op 28 januari, had aansluitend de begrafenis plaats op de rooms-katholieke begraafplaats aan de Nieuweweg-Noord te Veenendaal.

Met het heengaan van Francesco Zuppelli en zijn echtgenote Lucia Zanin is ook hun granietwerkersbedrijf uit de Veenendaalse samenleving verdwenen. Hun beide zoons Amorino en Mario hebben in eerste instantie de zaak nog wel voortgezet, maar toen bleek dat de vraag naar terraz-zoprodukten gaandeweg minder werd, besloot men er voorgoed een punt achter te zetten.

Bijzonder belicht

Er is op de vorige aflevering uitvoerig gereageerd. Ook kwamen er reacties binnen op het artikel van de heer T. van Beek over Evert van Asselt. Alle reacties vindt u hieronder. Daardoor kunnen geen nieuwe foto's worden opgenomen.

DOOR HENNIE HENZEN

Het verhaal over Evert van Asselt geeft de heer Nico van Manen uit Veenendaal aanleiding als volgt te reageren.

'Op de foto afgedrukt op pagina 112 is het de schrijver niet bekend wie de vijfde persoon van rechts is. Dus rechts van mevrouw Arnoldussen. Wel, ik herken hem als mijn leraar Nederlands en Engels op de ULO waar ik in 1948 examen deed en gelukkig mijn diploma haalde. Deze leraar ging in 1945, tezamen met mijn klassenleraar (zo heette dat toen nog) meneer Blanken, van de Boerselandse school naar de ULO-school van Thoomes. Zelf ging ik in datzelfde jaar ook van de Boerselandse school naar de ULO en omdat ik in de hoogste klassen van de lagere school ook al les had gehad van meester Blanken en omdat ik meester L. van Zanten (zo heet de onbekende dus) uiteraard ook goed kende (hij kwam weleens bij ons thuis omdat een paar van mijn zeven zussen ook bij hem in de klas hadden gezeten), begon ik dus met een paar vertrouwde meesters die hier plotseling met MENEER moesten worden aangesproken. Van meester Blanken heb ik overigens in de laatste oorlogswinter nog speciaal

les gehad (en ik niet alleen) als voorbereiding op de ULO omdat de Boerselandse school, net als de meeste andere scholen, door de Duitsers was bezet. Ten slotte, ook juffrouw Arnoldussen kwam van de Boerselandse school maar werd, meen ik, op de school van Thoomes onderwijzeres van de basisschool.'

De heer Marinus van Santen meldt ons het volgende.

'In het zojuist ontvangen decembernummer van Oud Veenendaal staat een artikel over Eef van Asselt. Op bladzijde 112 is een foto afgedrukt van het personeel van de Koningin Julianaschool. Het bijschrift vermeldt in de opsomming van de namen dat de derde persoon van links onbekend zou zijn. Het betreft echter de heer Hagoort, onderwijzer van een van beide zesde klassen van de lagere school (de andere klas werd geleid door mijn eigen 'meester', de heer Riedstra). Verder zijn de namen van de heer De Jong en juffrouw Zwolsman verwisseld. Op de foto op bladzijde 113 staat Trineke Carsouw niet rechts, maar links van de heer Riedstra.'

De heer Herman van der Poel mailt naar aanleiding van de onderste foto op pagina 119 het volgende.

'De foto is een klassenfoto van de Boerslandse school. Op het leetje rechtsonder op de foto staat het klassennummer. De man met hoed is het hoofd van de school. Toentertijd waren de klassen per half jaar. Ik stuur hierbij een foto die misschien wel op dezelfde dag genomen is. Het is dezelfde locatie, ook de kokosmatten op de voorgrond. Op deze foto staat mijn moeder Janna van Ravenswaaij op de tweede rij, vijfde meisje van rechts. Dochter van Hermanus van Ravenswaaij en Dirkje Middelhoven. Zij woonde toen op Klein Schutje, Benedeneind, de huidige Valleistraat. Mijn moeder is geboren in 1909. In de elfde klas was zij dus waarschijnlijk elf jaar oud. Ik schat dat de foto's genomen zijn in 1920. In 1936 is mijn moeder gehuwd met Cornelis van der Poel, zoon van Godert van der Poel en Jacoba Anbeek.'

Klassenfoto van de Boerlandse school (collectie Herman van der Poel)

Ten slotte een uitvoerige reactie van Wim van Elst op de foto's op pagina 119, met name de bovenste foto.

'Op de bovenste foto staat de familie P. Mark. De foto is eerder gepubliceerd in: Kemp van Ginkel. *Van Hoofdstraatkerk naar Pniëlkerk te Veenendaal*, bladzijde 97. Hierbij wordt vermeld dat de familie P. Mark bij de inge-

bruikneming van de gerestaureerde Chr. Geref. Kerk, Hoofdstraat, Veenendaal, op 17 december 1960 een kanselbijbel ten geschenke gaf, met de bede dat de Heere rijkelijk onder ons moge blijven wonen.

Rik Valkenburg. *Kent u ze nog ... de Veenendalers* (1972), foto 76. Op de ledenbijeenkomst van de HVOV van 13 december 2007 ontmoette ik de heer Henk Mark en vroeg hem of hij mij nadere

informatie kon verstrekken over het gezin van zijn oud-oom Pieter Mark. Hij verwees mij naar het boek van Rik Valkenburg en samen spraken we af dat ik zou reageren bij de redactie van *Oud Veenendaal*. Het onderschrift bij de foto luidt als volgt:

'76. Wie van de oudere Veenendalers zou Piet Mark niet gekend hebben? Een bij uitstek Veenendaals figuur die bekend stond als een "rechtvaardig man", om het in de bijbelse termen (waar hij zo vertrouwd mee was) uit te drukken. Als jongeman heeft hij nog een aantal jaren op de fabriek gewerkt, maar al spoedig begon hij met boekencolportage langs

de huizen. Hij woonde aan de Molenstraat. Het colporteren floreerde en in 1905 opende Piet een boekhandel en binderij in de Achterkerkstraat (het pand waar later de firma Louis van Beek, grossier in galanterieën, zich vestigde). Een prachtige lantaarn sierde daar de gevel. Mark verdiende goed de kost voor zijn gezin, maar na de eerste wereldoorlog zag hij zich door omstandigheden

genoodzaakt zijn zaak te verhuizen, schuin naar de overkant, naast de kapperszaak van Van Geenhuizen. Iedereen herinnert zich nog wel het zeer sfeervolle winkeltje waar men zich van alles kon aanschaffen op lees- en schrijfgebied. Op de foto zien we deze markante figuur met zijn gezin omstreeks 1911. Van links naar rechts: Koos Mark, Eefje Mark, Anna de Graaf, haar man Izak Mark, Lena Mark, mevrouw Mark (Hendrika Groeneveld) en Piet Mark (boekhandelaar- en binder).'

Persoonlijk beschik ik nog over de volgende informatie, die ik hierbij graag doorgeef.

Gezinssamenstelling:

Pieter Mark, geboren 3 december 1864 te Veenendaal, overleden 2 september 1956 te Veenendaal, zoon van Isaac Mark en Jacoba Mieremet.

Hendrica Groeneveld, geboren 6 september 1863 te Renswoude, overleden 8 april 1951, dochter van Frans Groeneveld en Everijntje van den Brandhof (erkend bij huwelijk ouders d.d. 31 oktober 1863 te Veenendaal).

Pieter Mark en Hendrica Groeneveld trouwden te Veenendaal op 1 juni 1889.

Kinderen:

Isaac Mark (Izak), geboren 22 oktober 1890 te Veenendaal. Hij was bakker van beroep en vestigde zich in Apeldoorn. Isaac trouwde in deze gemeente op 6 november 1913 met de 25-jarige

Aukje (Anna) de Graaf, geboren te Apeldoorn. Aukje overleed te Arnhem op 21 november 1951. Zij werd 63 jaar.

Frans Mark, geboren 26 december 1891 te Veenendaal; jong overleden.

Franciscus Mark, geboren 1893 te Veenendaal; jong overleden.

Everijntje Mark (Eefje), geboren 8 februari 1895 te Veenendaal, overleden 25 augustus 1982. Zij bleef ongehuwd. Samen met haar zus Lena was zij in de boekwinkel werkzaam, zorgde voor de bibliotheek en besteedde veel aandacht aan het boekbinden. Henk Mark vertelde mij dat hij de kneepjes van dit vak van de beide dames had geleerd. De zorg voor hun oude vader was

groot. Nog zie ik Piet Mark, gearmd tussen zijn beide dochters, zondags naar de Pniëlkerk in de Hoofdstraat wandelen. Veel oudere Veenendalers zullen zich dit beeld herinneren.

Jacoba Mark (Koos), geboren 5 april 1896 te Veenendaal. Zij trouwde op 19 juli 1928 in haar geboorteplaats en ging wonen in Hilversum.

Franciscus Mark, geboren 28 augustus 1897 te Veenendaal; jong overleden.

Helena Mark (Lena), geboren 18 december 1898 te Veenendaal, overleden 25 november 1975. Helena was baker. Een week geleden ontmoette ik nog een kennis die mij vertelde dat Lena Mark bij de geboorte van haar moeder had gebakerd. Lena was volgens Henk Mark een vrome vrouw, die haar bekeringsgeschiedenis op schrift stelde. Zie ook onder Everijntje Mark.

Op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg vinden we het graf van de familie Mark, namelijk 2^e klasse, nummer 16. Hierin werden begraven:

Everijntje Groeneveld-van den Brandhof, geboren 3 augustus 1837, overleden 1 december 1919; Frans Groeneveld, geboren 24 februari 1938, overleden 2 april 1931;

Pieter Mark;

Hendrica Mark-Groeneveld;

Everijntje Mark;

Helena Mark.

Op het graf staat helaas geen monument meer. De nabestaanden hebben afstand van het graf gedaan en het wordt thans door de gemeente onderhouden.

Opmerking:

Rik Valkenburg dateert de foto omstreeks 1911. Als Anna de Graaf toen inderdaad de vrouw van Izak was, moet de foto na 6 november 1913 zijn genomen.

De tweede foto op bladzijde 119 zou volgens *Oud Veenendaal* op de Munnikenweg zijn gemaakt. Dit is bepaald niet het geval. Het is een klassenfoto van de Boerselandse school, genomen op het plein van deze school. Op precies dezelfde plek is ook mijn klassenfoto genomen. De heer, geheel rechts, is het schoolhoofd, de heer. A.H. Nijhoff.

Flitsen uit de mobilisatie 1939-1940

De redactie van Oud Veenendaal kreeg van de heer C. van Viegen een aantal door hem chronologisch gegroepeerde wetenswaardigheden uit Veenendaal aangereikt. Gelet op de verschijningsdatum van ons orgaan hebben we ervoor gekozen de feiten uit de periode 1939-1940 deze keer op te nemen.

DOOR COEN VAN VIEGEN

1939. Het Veenendaalse politiekorps telt vijf veldwachters en staat (sinds 1938) onder leiding van Jan Stappenbelt.

In april wordt ook in Veenendaal een afdeling opgericht van de Nederlandsche Vereeniging voor Luchtbescherming; zij oefent regelmatig in een gehuurd pand in de Klaas Katerstraat (zie ook 30 augustus 1939).

De voor bewaking van de Nederlandse grenzen aangewezen mobilisatie-eenheden worden onder de wapenen geroepen.

Zaterdag 26 augustus. Reichskanzler Adolf Hitler garandeert de neutraliteit van de landen België, Nederland, Luxemburg, Denemarken en Zwitserland. Welke 'streek' hij daar mee uithaalt, weten wij.

Donderdag 24 augustus. Het land en zijn regering in rep en roer! In allerijl worden voorbereidingen getroffen tot het mobiliseren van leger en vloot, de zogenaamde voormobilisatie, waarbij alles zoveel mogelijk in gereedheid wordt gebracht om in een 'snel' tempo onderdelen van leger, luchtmacht en vloot tot paraatheid te brengen.

Maandag 28 augustus. De Nederlandse Krijgsmacht wordt gemobiliseerd. Het totaal der manschappen bedraagt ongeveer 350.000. Er wordt in en rond Veenendaal een groot aantal soldaten ingekwartierd in scholen en andere openbare gebouwen. Voor de officieren en onderofficieren wordt onderdak gevonden in hotels en pensions en bij particulieren. De soldaten behoren tot de 2^e divisie van het 11^e legerkorps.

Deze divisie heeft een sterkte van ongeveer vier regimenten infanterie en zij is aanzienlijk sterker dan de 4^e divisie op en rond de Grebbeberg, want de legerleiding verwacht bij een Duitse aanval de hoofdstoot ter hoogte van Veenendaal, hetgeen in mei 1940 anders blijkt uit te pakken.

Dinsdag 29 augustus. Binnen 24 uur hebben 144.000 soldaten en 14.000 paarden hun bestemming bereikt, dankzij de inspanning der Nederlandse Spoorwegen, die 500 personentrei-

Het logo van de Nederlandsche Vereeniging voor Luchtbescherming (Gemeentearchief Veenendaal)

nen en 60 goederentreinen inzetten.

Er ontspoot slechts één locomotief, er breekt maar één koppeling en 'één paard is vroegtijdig uitgestapt, zonder overigens een schrammetje te hebben opgelopen'. De hele operatie verloopt volgens plan.

Woensdag 30 augustus. Treinen rijden weer met hervatting van de normale dienstregeling voor iedere burger. 'Veilig, Vlug en Voordelig.' Burgemeester Van Kuyk doet een voorstel aan zijn Rhenense ambtgenoot, d'Aumale baron van Hardenbroek, om een gemeenschappelijke regeling te treffen en de zorg voor de luchtbescherming van een deel der gemeente Rhenen aan Veenendaal toe te vertrouwen. Rhenen gaat hier niet op in; de gemeenteopzichter waarschuwt 'rekening te houden met eventuele annexatieplannen van Veenendaal' (toen al!).

Zaterdag 2 september. Het 10^e Regiment Infanterie (10 RI) neemt zijn intrek in de Geldersche School en de Patrimoniumschool, na een voettocht in marstempo vanuit Amersfoort met een overnachting in Scherpenzeel.

De Batterij 6 Veld van 10 RI wordt 's avonds gelegerd in de Teekenschool.

Opmerkelijk is dat de kanonnen 'na langdurig zoeken, onder stof en vuil' in de Koudenhorn Kazerne te Haarlem worden 'gevonden'. Het laatst was ermee gevraagd op 6 september 1898 bij de inhuldiging van koningin Wilhelmina. In

Achterberg hebben twee compagnieën in de voorposten de beschikking over twaalf mitrailleurs en vier lichte uit 1894 daterende stukken veldgeschut. Ook niet veel zaaks dus!

Zondag 3 september geldt als het formele begin van de Tweede Wereldoorlog: Engeland en Frankrijk verklaren Duitsland de oorlog. In een speciale editie van de Nederlandsche Staatscourant verschijnt de 'neutraliteitsproclamatie' van de Nederlandse regering. Hou je erbuiten!

Dinsdag 5 september. De nieuwe gemeenteraad komt voor het eerst in andere samenstelling bijeen. Wim Van Son is niet herkozen, de SGP heeft nu twee zetels, ARP en CHU zijn gelijk gebleven met respectievelijk vijf en drie zetels; ondanks stemmenwinst blijft de SDAP gelijk met twee zetels en de liberale dokter Aäron Simon Hekster blijft lid van de raad.

Donderdag 14 september. Op de Barneveldse eiermarkt stijgt de prijs der eieren van f 4,- naar f 5,- per 100 stuks (met 25%, heel fors!).

De tot dusverre praktisch geheel verwaarloosde Grebbelinie wordt weer in staat van verdediging gebracht. Werklozen worden ingeschakeld bij de bouw van stellingen en loopgraven; een groot aantal komt per trein uit Amsterdam. Hun loon bedraagt ongeveer f 14,50 per week. Het zand voor de stellingen wordt van de Utrechtse Heuvelrug met zware vrachtwagens aangevoerd; ze rijden de straatweg van de Kerkewijk finaal 'aan gort'. Een deel der gemeente wordt in november en december onder water gezet (geïndeerd). De veelal nog in gebruik zijnde aken bewijzen goede diensten bij het vervoer van personen, goederen en vee.

Bij het invallen van de vorst wordt het geïndeerde terrein 'één grote ijsvlakte'. Militairen kappen en zagen in het ijs kunstmatige wakken om het effect der inundatie niet verloren te laten

West- en noordgevel van de Teekenschool, Kerkewijk 69, 1988 (foto Peter Will, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het Benedeneind in de winter van 1939. Twee militairen van 10 RI lopen door het geïnundeerde landschap (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

gaan. Schaatsen op de Grift en de ijsvlakten is verboden.

30 september. Prins Bernhard inspecteert in de omgeving van het Veen de stellingen en de onderkomens van de manschappen. (Reeds in 1937 was hij in Veenendaal en omgeving ter inspectie van militaire oefeningen. Korenmolen De Vriendschap vereerde hij toen met een bezoek.)

31 oktober. Distributie van suiker wordt van kracht: één kilo per drie weken; op 11 november komen de peulvruchten op de bon, te weten een halve kilo per drie weken, alles per persoon.

1 november. Bij Koninklijk Besluit wordt voor een deel van Nederland, waaronder de Grebbelinie (dus ook de gemeente Veenendaal), de staat van beleg afgekondigd. Militaire instanties krijgen uitgebreide volmachten, de bevoegdheden van burgerlijke autoriteiten worden beperkt.

7 december. Gekleed in een officiersjas bezoekt koningin Wilhelmina Veenendaal en inspecteert een aantal stellingen, uiteraard vergezeld van de nodige hoge officieren. Het verhaal gaat dat men haar de inundatie wilde tonen vanachter een raam bij een der fabrieken, maar dat zij resoluut door het open venster op het platte dak van een uitbouw stapte om alles beter te zien.

De gemeente Veenendaal telde in totaal 17.000 inwoners, waarvan 12.000 in Stichts. Sinds 1931 is het aantal Stichtse Veenendalers met rond 3.600 gestegen. Er wonen in 't Veen nog slechts zeven Joodse gezinnen, bestaande uit tweentwintig personen. Elf Joodse dorpsgenoten worden in de loop van de oorlog in concentratiekampen door de Duitsers vermoord.

1940. 30 januari. De alom bekende Joodse huisarts Aäron Simon Hekster overlijdt één dag voor zijn 64e verjaardag.

A.S. Hekster, raadslid van 1919 tot 1940 (*collectie Hennie Henzen*)

22-25 februari. Twee officieren van de Duitse legerleiding, Kriebel en Heinrich, doorkruisen de Nederlandse stellingen. Zij worden één keer aangehouden; men laat hen echter zonder meer hun gang gaan. Kriebel spreekt het vermoeden uit dat de linie het best genomen kan worden in de omgeving van Wageningen. Met deze mening blijkt een zekere majoor Mantey, die in maart de stellingen in ogenschouw neemt, het eens te zijn; en in begin april gaat generaal-majoor Zickwolff zelf op spionagetocht in de Grebbelinie. Het Duitse opperbevel besloot al op 20 maart met een bliksemanval bij de Grebbe door te stoten.

4 mei. Na de eerdere spionagebezoeken van februari, maart en april gaat 'voor alle zekerheid' een Duitse hoofdofficier bekijken of beter via Veenendaal de linie zou kunnen worden doorbroken. Na gedane spionage gaat hij ongestoord lunchen in La Montagne. Bij zijn terugkeer geeft hij aan generaal-majoor Zichwolff het advies door te stoten bij de Grebbeberg, aangezien er in Veenendaal, vooral bij De Klomp, te sterk zal worden verdedigd. Bij deze 'bezoeken' aan de Nederlandse stellingen wordt hun door niemand een strobreed in de weg gelegd.

Uitgelezen

Een boek over de taal, een boek over een familie en een boek over het water. Alledrie zijn ze grensoverschrijdend. Ze laten zien hoe de plaatselijke geschiedschrijving tot wasdom komt in de context van de regionale en de algemene historie. Drie gedegen boeken over Veenendaal en omgeving.

DOOR GERT GROENLEER

Bewaard van vrogger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde door de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen. Geïll., 176 p., Historische Vereniging Oud Veenendaal, ISBN/EAN: 978-90-809732-6-8, € 14,95.

2007 was een vruchtbaar jaar voor de werkgroep van Henk van 't Veld: na het veldnamenboek heeft zij nu ook een bijnamenboek annex dialectwoordenboek uitgegeven. Bijnamen en dialectwoorden komen vooral voor in de spreektaal, maar zijn wel op hun retour. Daarom is het goed

dat ze zijn vastgelegd. Naar volledigheid is niet gestreefd. Voor aanvullingen en verbeteringen houdt de werkgroep zich dan ook aanbevolen. Al bladerend en lezend is het intussen genieten geblazen.

De bijnamen, in alfabetische volgorde, zijn ingedeeld in tien categorieën (p. 13). Je kon een bijnaam krijgen door je beroep, een gewoonte, een uitspraak, een lichaamsgebrek. Hele families hadden dezelfde bijnaam: de Bonk, de Bijbel, de Kiep. Een van de bekendste was Hannes Hu, die zijn paard met deze uitroep tot stilstand bracht (p. 33). In Veenendaal scholden ze elkaar van hoog tot laag de huid vol - en heus niet alleen om mensen met dezelfde achternaam uit elkaar te houden. Burgemeester Van de Westeringh heette Driekussie, dominee Van Wijngaarden Siempie en burgemeester Hazenberg Jan Oorlog.

In de inleiding op het dialectwoordenboek (p. 93-95) komt de regio om de hoek kijken. Het Vèèns maakt deel uit van het Utrechts/Alblasserwaards en veel Veense dialectwoorden hoor je ook op de Veluwe en in Brabant. Gelukkig zijn er ook nog genoeg typisch Veense woorden en uitdrukkingen. Een fraaie vind ik *Je zie gien haand veur je kont* voor 'Het is erg mistig' (p.159) en ook de *Prut van Jo Boveschijn* spreekt mij aan (p. 163), zij het niet als klant. Als toegift krijgen we twee Bijbelverhalen, het sprookje van Roodkapje, twee liederen en kinderspelletjes van vroeger. Nooit geweten dat de grootmoeder van Roodkapje de buurvrouw van Hannes Hu was.

Het boek is een parel in het fonds van de Historische Vereniging en een bron van kennis en plezier voor Veense en niet-Veense dialectsprekers.

Van Engelenburg. Van visioen naar Veense familie. Deel 1 1600-1900 door Elleke van Engelenburg. Geïll., 204 p., Familievereniging 'Van Engelenburg', ISBN: 978-90-812360-1-0, € 27,50 exclusief verzendkosten.

Een 'statisch geheel van namen en data' (p. 7) is het inderdaad niet geworden. In een overzicht van acht generaties van haar familie verschaft Elleke van Engelenburg plezierig veel achtergrondinformatie: over de herkomst van de familienaam, het huis Engelenburg aan de Cuneraweg, de legende van de Engelenburcht in Rome, het familiewapen. Over haar zeventiende-eeuwse stamvader Hendriek Bernsen kan zij uitgebreid berichten dankzij diverse vondsten in het Veenraadschapsarchief (p. 26-33). Hendriek begon als schutmeester of sluiswachter.

En verder? Schipper Franck Beerentsz vernielde in 1739 met een bijl het schut aan het Verlaat, hoedenmaker Berent van Engelenburg werd in 1754 ingeschreven als poorter van Amsterdam en botteliersmaat Frank van Engelenburg verging in 1781 met een schip van de Verenigde Oostindische Compagnie. Ook hier raken de kleine en de grote geschiedenis elkaar (p. 80-81). Terug in Veenendaal zijn we met de tragische dood van Hendrina van Engelenburg en haar zoon in 1819 en de verkoop door boer Pieter van Engelenburg van een stuk grond in 1858 (p. 106-107).

De tekst is keurig verzorgd, de index op patroniemen en familienamen onmisbaar en de bronnenopgave indrukwekkend. Waarschijnlijk had Jo van Barneveld gelijk met zijn bewering dat alle Engelenburgen familie van elkaar zijn. De geschiedenisleraar van Elleke van Engelenburg heeft ongelijk gekregen. Hij zei tegen haar: 'Je bent een zwart schaap dat nooit iets van dit vak zal begrijpen!' Na dertig jaar genealogisch onderzoek repliceert zij met: 'Ik heb geschiedenis nog nooit zo leuk gevonden!' (p. 159). Hoort u het ook eens van een ander. We kijken uit naar deel 2. Deel 1 kunt u bestellen bij de auteur, telefoon: 0344 - 64 50 85, e-mail: evanengelenburg@hotmail.com.

Amersfoort lag aan zee. Waterschapskroniek Vallei & Eem 777-1616 door Margriet Mijnsen-Dutilh. Geïll., 276 p., SPOU / Waterschap Vallei & Eem, ISBN 978-90-5479-071-6, € 30,-.

In het eerste deel van de kroniek ontvouwt waterschapsarchivaris Margriet Mijnsen een nieuwe theorie over het Eemland. Volgens haar was de Eem aanvankelijk een moerasbekken en geen rivier. Door ontginningen werd het moeraswater teruggedrongen en ontstond de Eem zoals wij die nu kennen. Mede door de turfwinning rond Veenendaal worstelde Amersfoort in de zestiende eeuw met het water uit het zuiden: de Eem kon de afvoer naar de Zuiderzee niet aan. Het waterbeheer in het Eemland was dus onlosmakelijk verbonden met het waterbeheer in de Vallei. Voor haar baanbrekende studie heeft de auteur zesendertig archieven en verzamelingen geraadpleegd die licht werpen op deze eeuwenlange problematiek.

Het is een prachtboek van binnen en van buiten. Je kunt er in bladeren en in lezen en via het register gericht in zoeken. Geslaagd zijn de vele afbeeldingen van topografische kaarten en hoogtekaarten. In kaderteksten kom je iets te weten over uiteenlopende zaken als het vroege bisdom Utrecht (p. 21), watermolens (p. 88), de vuilverwerking in Amersfoort (p. 100), de Opstand (p. 143) en de datering volgens de Gregoriaanse kalender (p. 180). Behalve voor Veenendaal is er ook aandacht voor de Bisschop Davidsgrift, de Emminkhuizenberg, de Grebbedijk, de Rode Haan, de Slaperdijk, het Valleikanaal en het Veenraadschap. Integraal, zo mogen we Margriet Mijnsens onderzoek naar de ontwikkeling van het waterbeheer in het Valleigebied wel noemen. Het tweede deel van de kroniek verschijnt in 2009.

De werkplaats

Sinds 4 oktober 2007 is de werkgroep Monumenten actief binnen de Historische Vereniging Oud Veenendaal. De werkgroep bestaat uit een aantal commissies. Binnenkort beginnen zij met een rondgang door Veenendaal om alles wat oud of zeldzaam is tekstueel en fotografisch vast te leggen.

DOOR AART AALBERS

Bij het woord monumenten moet u niet alleen denken aan oude panden, want de werkgroep gaat zich bijvoorbeeld ook bezighouden met zeldzame of oude bomen, houtwallen, gedenksteden, reclameborden, en de structuur van oude wegen. Om slagvaardig te kunnen opereren is zij opgesplitst in een aantal commissies.

Commissie Groen

De commissie Groen speurt naar oude bomen en houtwallen en bekijkt of die al op de gemeentelijke Waardevolle Bomenlijst staan. De bomen worden ook gefotografeerd en in een later stadium zal worden nagegaan of die oude eik bijvoorbeeld in vroeger dagen is geplant als grensboom. Van sommige bomen zijn meer bijzonderheden te melden.

Commissie Kleine monumenten

Een nieuw fenomeen in Veenendaal. Op dit terrein is tot op heden nauwelijks iets vastgelegd. De commissie gaat onder meer oude gedenksteden, verkeersborden, hekwerken, grenspalen, grafstenen, levensbomen en 'eerste stenen' inventariseren en fotograferen.

Commissie Grote monumenten

De commissie Grote monumenten stelt een lijst samen van alle gemeente- en rijksmonumenten. Vermeld worden het bouwjaar, de architect, de functie en de gebruiker van het pand. Behalve registreren gaat de commissie de objecten ook fotograferen. Ook is zij op zoek naar oudere foto's.

Commissie Voorlichting

De commissie Voorlichting coördineert aanvragen op het gebied van educatie en voorlichting. Met de gemeente probeert zij de Open Monumentendag in Veenendaal te reactiveren. Ook is zij in gesprek met de provincie Utrecht over de organisatie van een jaarlijks terugkerende Grebberiniedag. Wilt u daarbij helpen, schroom dan niet direct met ons contact op te nemen.

En natuurlijk zijn wij blij als u ons een oud object met eventueel een verhaal erachter weet te melden. Mail naar aart.aalbers@kliksafe.nl of bel (0318) 524001. We hopen in 2009 de foto's en de overzichten te kunnen publiceren op onze website www.oudveenendaal.nl. Op de site kunt u ook lezen wie er deel uitmaken van de werkgroep.

Financieel verslag 2007

Penningmeester Roland Ottens doet hierbij over het afgelopen jaar verslag van het financieel reilen en zeilen van onze vereniging. Zoals u zelf kunt zien, past hij samen met onze administrateur Berry Henzen goed op de geldbuidel.

DOOR ROLAND OTTENS

Resultatenrekening per 31-12-2007

	Werkelijk 2007	Begroot 2007	Werkelijk 2006	Begroting 2008
BATEN				
Contributies en donaties	13.178	13.000	14.227	13.475
Sponsorbijdragen/donaties	3.840	-	1.648	-
Boeken	18.642	-	3.318	-
Bankrenten/kosten	510	630	496	550
	36.170	13.630	19.689	14.025
LASTEN				
Blad <i>Oud Veenendaal</i>	11.366	9.650	12.480	10.000
Boeken	18.551	-	-	-
Aanschaf boeken derden	-	100	-	100
Lezingen/bijeenkomsten	349	850	210	650
Vakgroepen/commissies	524	850	153	650
Administratiekosten	299	600	530	600
Bestuurskosten	74	600	810	800
Contributies/lidmaatschappen	97	150	-	150
Website	321	600	-	800
Publiciteit	-	-	-	100
Investering laptop	1.613	-	-	-
Onvoorzien	268	230	-	175
	33.462	13.630	14.182	14.025
RESULTAAT BOEKJAAR	2.708	-	5.507	-
Naar voorz. doc.centrum	2.708		3.507	
Naar voorz. boekuitgaven	-		2.000	
Naar algemene reserve	-		-	
	2.708		5.507	
SALDO	-		-	

Opmerkingen:

- De opbrengsten van de boekverkoppen en de bijbehorende kosten zijn in de cijfers van 2007 voor het eerst afzonderlijk weergegeven; in 2006 zijn deze opbrengsten en kosten nog als één saldo weergegeven.
- Onder de post Blad *Oud Veenendaal* zijn de drukkosten en de verzendkosten verantwoord.
- Ten behoeve van de lezingen en bijeenkomsten is in 2007 een laptop aangeschaft.

Balans per 31-12-2007

	2007		2006
ACTIVA			
VASTE ACTIVA			
Depot TPG-Post	133		133
VLOTTENDE ACTIVA			
Vorderingen			
Nog te ontv. bedragen	18.090	13.271	
Vooruitbetaalde kosten	81	-	
	18.170		13.271
Liquide middelen			
Kas	97	193	
Rabobank rek.courant	4.201	6.454	
Rabobank rendement	14.618	27.102	
Postbank	13.794	1.515	
	32.710		35.265
	51.013		48.669
PASSIVA			
Eigen vermogen			
Algemene reserve	23.987		23.987
Voorzieningen/reserveringen			
Voorz. documentatiecentrum	16.040	13.332	
Voorz. boekuitgaven	2.000	2.000	
	18.040		15.332
Schulden			
Nog te betalen	-	44	
Vooruitontv. contributies	8.986	9.305	
	8.986		9.350
	51.013		48.669

Opmerkingen:

- Eind december 2007 is het boek *Bewaard van vrogger* gefactureerd aan de afnemers voor een bedrag van ongeveer 12.000. Dat is het belangrijkste onderdeel van de nog te ontvangen bedragen per 31/12/2007.
- Het resultaat van het boekjaar 2007 is toegevoegd aan de voorziening documentatiecentrum.

Jaarverslag 2007

Het mag een cliché zijn, maar het is wel een feit: de tijd vliegt. Ook het jaar 2007 ligt alweer achter ons en we mogen wel spreken van een vruchtbaar jaar met twee prachtige nieuwe uitgaven over Veenendaal en zijn geschiedenis. In het bestuur nam een nieuw bestuurslid zitting: Aart Aalbers. De samenstelling van de redactie van Oud Veenendaal bleef ongewijzigd en de redactieleden slaagden erin weer vier kwartaaluitgaven met veel informatie over het oude Veen bij de leden af te leveren.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

De eerste bijeenkomst in 2007 vond plaats op donderdag 22 maart. Traditioneel worden op deze bijeenkomst het jaarverslag van de secretaris en het financieel verslag van de penningmeester aan de leden ter goedkeuring voorgelegd. Met name het laatste verslag bewees dat de vereniging financieel gezond is.

Lezingen en presentaties

De heer G. Maassen wierp deze avond een nostalgische terugblik op een verdwenen agrarische, Veluwe samenleving: 'In de klompen van mijn opa'. Hij nam zijn gehoor mee terug naar de Veluwe van de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw en liet hen daarbij kennismaken met het leven van zijn eigen grootvader. Begrippen als potstallen, eekschillen, keuterboertjes, tbc-huisjes en fietsplaatjes deden vroegere tijden herleven. Tijden die wel idyllisch leken, maar waarin hard gewerkt moest worden.

Op donderdag 21 juni verhaalde de heer Henk Deys over 'Logies, gastronomie en recreatie in het Schupse Bos'. Aan de zuidkant van Veenendaal bevonden zich aan het begin van de vorige eeuw verschillende horecagelegenheden en een daarvan was hotel-restaurant Berg en Bosch. Het hotel werd oorspronkelijk onder architectuur van B. van Kreel gebouwd door Kees van Hardeveld. In 1942 verkocht hij het, waarna het in april 1945 door de Duitse Wehrmacht in brand werd gestoken.

Eigenaar Henry Frisch zette de culinaire activiteiten voort in het voormalige koetshuis en in de loop

van de jaren wist de familie Frisch twee sterren te vergaren. In 1971 werden grond en opstallen gekocht door circuseigenaar Toni Boltini, die veel vernielingen aanrichtte. Op dit moment heeft het hotel zijn oude horecabestemming teruggekregen en floreert het onder de naam Résidence Rhenen.

Op donderdag 27 september was de beurt aan voorzitter Henk van 't Veld: hij maakte met ons via een powerpointpresentatie een rondwandeling over de velden van Veenendaal onder de titel 'Veldnamen in Veenendaal'. Veldnamen herbergen een schat aan informatie over landschap, ontginning of bewoning. Ze kunnen wat zeggen over bodemgesteldheid, bodemgebruik of over de vorm. Huidige namen als bijvoorbeeld Dillewijnen of Ruisscheveen vinden hun oorsprong in het verleden. In beide gevallen zijn ze afgeleid van de naam van de oorspronkelijke eigenaar.

De vierde en laatste avond van het seizoen werd ingevuld met fotopresentaties die door Hennie Henzen waren samengesteld. Het werd een interactieve avond waarop Johan Slok de leden uitnodigde aan de hand van de getoonde foto's hun eigen herinneringen te vertellen.

Werkgroepen en publicaties

Het afgelopen jaar was voor de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen een belangrijk jaar. De leden van deze werkgroep hebben jarenlang gewerkt aan de totstandkoming van twee publicaties en in 2007 was het zover. Op

30 mei werd in restaurant Mucha het eerste exemplaar van het boek *Veldnamen in Veenendaal* in ontvangst genomen door wethouder Jaap Pilon. Het eerste exemplaar van de tweede publicatie van de hand van deze onvermoeibare werkgroep, *Bewaard van vroger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde*, werd op 23 november in het gemeentehuis uitgereikt aan wethouder Cees Sanders. Dit boek bestaat eigenlijk uit twee delen. In het eerste deel komen bijnamen en uitschellen aan de orde, in het tweede deel wordt een groot aantal Veense dialectwoorden behandeld. Helaas heeft de werkgroep dit jaar afscheid moeten nemen van een van haar trouwste leden, mevrouw Hermien Will-van Barneveld. Zij overleed na een ziekte op 6 juni.

De werkgroep Genealogie publiceerde rond de jaarwisseling *Leggers van de Morgentalen der Geldersche en Stichtsche Veenen. Deel 2 1751-1791*.

In de komende tijd gaan we nog veel horen van twee nieuwe werkgroepen die dit jaar zijn opgericht. De werkgroep Monumenten onder leiding van Aart Aalbers gaat zich intensief bezighouden met het inventariseren en behouden van de weinige monumenten die Veenendaal nog rijk is. De werkgroep Markante Veenendalers zal zich bezighouden met korte levensbeschrijvingen van personen die, in de tijd dat ze burgers van Veenendaal waren, daadwerkelijk iets hebben betekend voor de geschiedenis van Veenendaal. Het ligt in de bedoeling deze levensbeschrijvingen te zijner tijd te bundelen in een boek.

Documentatiecentrum

Tot onze spijt is de realisatie van ons documentatiecentrum nog steeds niet dichterbij gekomen. Integendeel: schreven we vorig jaar nog dat het 2008 zou kunnen worden voor we het documentatiecentrum zouden kunnen gaan inrichten, het ziet er nu naar uit dat het wel 2010 zal kunnen worden.

Wat nog meer?

- De HVOV heeft geparticipeerd in de voorbereidingen en uitvoering van het project 'De Week van de Geschiedenis' met als thema 'Wonen in Veenendaal'. Ook de bibliotheek, de kunsttuin, de

Voorzitter dr. H. van 't Veld spreekt de genodigden toe tijdens de presentatie van het bijnamenboek annex dialectwoordenboek (foto Aart Aalbers, 2007)

het Gemeentearchief en het Historisch Museum Het Kleine Veenloo leverden hun aandeel in dit project.

- In het gedeelte 'De Veenderij' van Veenendaal-oost zullen straatnamen worden gebruikt die door de HVOV in 2001 aan de gemeente zijn voorgesteld.
- De HVOV nam ook dit jaar deel aan de jaarlijkse bijeenkomst met de historische verenigingen uit omliggende gemeenten.
- De HVOV diende bij de gemeente Veenendaal een bijgewerkte inventaris in van alle monumenten die voor een plaats op de gemeentelijke monumentenlijst in aanmerking komen.
- Namens de HVOV heeft Aart Aalbers plaatsgenomen in het Comité Open Monumentendag.
- De HVOV heeft acte de présence gegeven bij de viering van het 100-jarig bestaan van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken.
- De HVOV woonde de bijeenkomsten bij van het Cultuurplatform.

Tot besluit

Ook dit jaar kan de HVOV beschouwd worden als een gezonde vereniging. Het ledenaantal blijft gestaag groeien en een snelgroeiende plaats als Veenendaal is zeker gediend met een vereniging die de geschiedenis bewaart en bewaakt. Laten we het verleden beschouwen als een vertrekpunt van waaruit een leidraad ons via het heden naar de toekomst voert.

Het laatste woord

Weer behoort een jaar tot de historie. In de jaarvergadering van 27 maart 2008 zal het gepasseerde in 2007 aan de orde gesteld worden aan de hand van het in dit nummer al opgenomen jaarverslag 2007 en het financieel verslag 2007. De begroting 2008 werpt alvast een blik op de toekomst.

DOOR HET BESTUUR

Een blik op het verleden werpt 27 maart drs Vincent van Poortvliet aan de hand van een powerpointpresentatie en wandplaten, en wel op 'Isings en zijn historische schoolplaten'. Johan Herman Isings (1884-1977) is 'in'; de laatste tijd is de belangstelling voor zijn werk sterk toegenomen. Geen wonder: hij was een groot illustrator, die zich enorm veel moeite gaf om historische details zo nauwgezet mogelijk weer te geven.

Zijn Bijbelplaten en met name ook zijn historische schoolplaten hebben generaties lang een sterke invloed gehad op de 'plaatjes' die we van de Bijbelse en de vaderlandse geschiedenis hebben. Daarbij komt ook een stukje nostalgie: ... de spannende verwachting als de schoolplaat voor de klas werd opgehangen... en als je dan een meester of juf had die vertellen kon... dat was genieten... dan werd je meegenomen naar de wereld van toen en dan vergat je alles om je heen!

Aandacht wordt besteed aan:

- de mens Isings: zijn bewogen leven, zijn artistieke missie;
- bijzonderheden in zijn werk, bijvoorbeeld zijn afkeer van het uitbeelden van veldslagen; bijzonder is ook dat hij zelf vaak voorkomt op de platen;
- de praktijk van het werken met de wandplaten.

Er wordt even schooltje gespeeld anno jaren vijftig. We bekijken een aantal bekende platen zoals 'De overwintering op Nova Zembla 1596/97', met de ijsbeer... wie kent die niet?

Ook onbekende als 'De prins trekt over de Maas 1568' en 'De brand van Moskou 16 september 1812'. Zo gaan we terug naar de schoolwereld van toen én halen we onze historische kennis op.

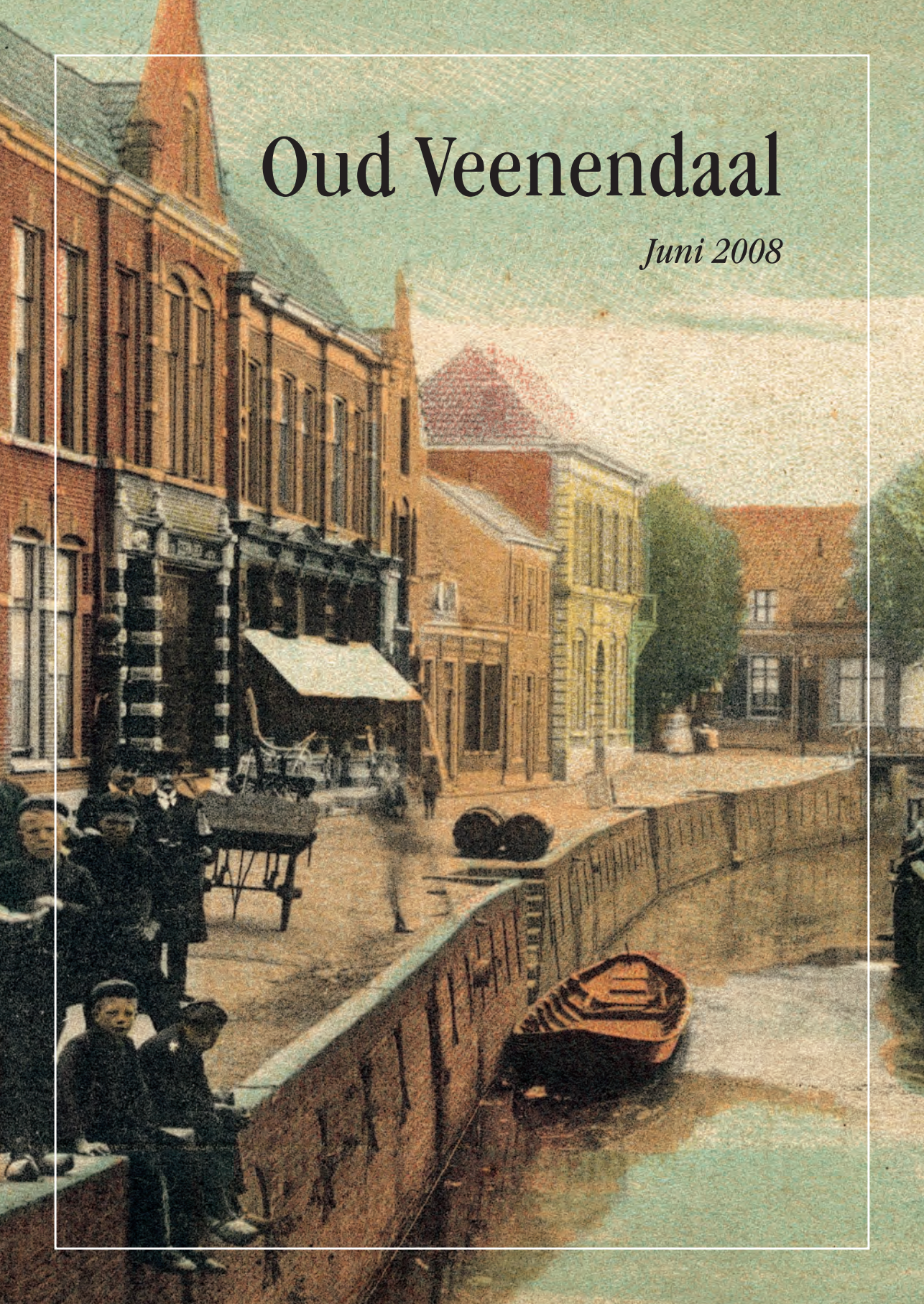
Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 27 maart**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Vincent van Poortvliet: 'Isings en zijn historische schoolplaten'**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

Andere ledenbijeenkomsten in 2008: 19 juni, 25 september en 11 december.

Oud Veenendaal

Juni 2008

- 23^e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

A. Aalbers

W. Brands

C.J. Slok

info@oudveenendaal.nl

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, MacBridestraat 51,
3902 KK Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

W. Brands, Middellaan 77,
3904 LE Veenendaal, telefoon 0318 513650

Bank:

Rabobank nr. 395110106, t.n.v. Historische
Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame bv, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

34	Om te beginnen De redactie
35	De schijnwerper op... (7) G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
43	De schoolplaten van Isings G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
45	Bijzonder belicht H. Henzen
47	Dagboek over de laatste oorlogsmaanden in Veenendaal A. Reijdon-Zoethout
55	Open Monumentendag 2008 A. Aalbers
56	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Op het eerste deel van het verhaal over gemeentesecretaris Abraham de Klerck reageerde de heer Cees Hoogenhout van Kerkewijk 85. Hij wees er terecht op dat de voorganger van De Klerck niet Van den Berg van Sapoera heette, maar Van den Berg van Saparoea. Ook over de oorsprong van die naam wist Hoogenhout het een en ander te vertellen.

DOOR DE REDACTIE

In 1817 werd het gezin van J.L. van den Berg, resident van het Indische eiland Saparoea, vermoord door opstandelingen. Een zoontje van zes overleefde de moordpartij. Ter herinnering aan de tragedie op Saparoea mocht hij zich sinds 1875 Van den Berg van Saparoea noemen. R.M. van den Berg van Saparoea, gemeentesecretaris van Veenendaal van 1884 tot 1895, was een nazaat van hem. We danken Cees Hoogenhout voor zijn reactie en stellen vast dat Abraham de Klerck niet de enige bijzondere gemeentesecretaris is geweest in 't Veen.

Bent u benieuwd hoe het met laatstgenoemde afliep? Dan moet u zeker het tweede deel van zijn historie lezen. Het begint op de bladzijde hiernaast. Door minutieus archiefonderzoek werpt de auteur nieuw licht op leven en werk van De Klerck.

Verderop in het blad kijkt dezelfde scribente met ons terug op de lezing over de schoolplaten van Isings. En Hennie Henzen heeft weer foto's in de aanbieding. Vergeet u niet te bellen of te mailen als u iets of iemand herkent? De door Peter Will te houden lezing op 19 juni is trouwens ook de moeite waard. Zie verder de laatste bladzijde en de hartelijke oproep van het bestuur bij monde van de voorzitter en komt allen. Tussendoor maken we melding van weer een initiatief van Aart Aalbers. Ditmaal heeft hij de Open Monumentendag in Veenendaal nieuw leven ingeblazen.

Andermaal vragen we uw aandacht voor een egodocument uit de oorlog. Aal Reijdon, de vrouw van dokter Reijdon, hield in de laatste oorlogsmaanden een dagboek bij. Indringend beschrijft zij hoe zij en haar dorpsgenoten leefden tussen hoop en vrees. Zij nam scherp waar. Lees maar over de Ireneman die de SS'ers de hand drukte en op de fiets naar Pijnacker wilde. De vernedering van de NSB'ers op de Markt noemde zij 'een nare vertoning'. Hoe komt het dat mevrouw Reijdon de oorlog zo dichtbij brengt? Lees maar. De oorspronkelijke tekst hebben we bewust zo min mogelijk veranderd. In *De Rijnpost* van 2 mei 2008 staat een artikel over het bombardement op kasteel Zuylestein op 25 en 26 maart 1945. In het dagboek van Aal Reijdon komt Zuylestein ook voor, maar over het bombardement schrijft zij niet. Dat kon ook moeilijk: zij had in die tijd net een ziekenhuisopname achter de rug en moest om die reden rusten. Op 16 april 1945 nam zij de pen weer ter hand.

Ten slotte zeggen we dank aan een aantal gulle schenkers. Albert Esselink schonk zijn archief van de werkgroep Kadastrale Atlas, Teus van Beek een tweetal muurankers van de VSW en J. van de Haar een groepsfoto van, vermoedelijk, Veenendalers (zie bladzijde 46). Hennie Henzen ontving voor de vereniging een drietal schilderijen van Veenendaal, gemaakt door een amateurschilder. Allemaal vriendelijk gegroet.

De schijnwerper op... (7)

... gemeentesecretaris De Klerck, over wie in het vorige nummer al het een en ander geschreven is. De ruzies en het gesteggel tussen de burgemeester, de raad en de gemeentesecretaris zijn nog niet ten einde. We vervolgen met de gebeurtenissen zoals die zich in het eerste kwart van de vorige eeuw afspeelden.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

In de vergadering van 27 januari 1913 kwam de gasfabriek weer eens aan de orde. De Klerck had een beschuldiging geuit aan het adres van de heren Wesselius en Walkotten, die klaarblijkelijk met het toezicht op de boekhouding van de gasfabriek waren belast. De heren waren door de beschuldiging beledigd en eisten rehabilitatie van de gemeenteraad. Zoveel werd wel duidelijk, dat de heer Prakke een zeer slordige boekhouding had gevoerd en dat er geschoven

Abraham de Klerck, januari 1920 (collectie Nationaal Archief, Den Haag)

was met een aantal posten van wel f 400,-. Het werd een oeverloze en onduidelijke discussie. De heer Bos was bij het bespreken van deze kwestie op de gasfabriek aanwezig geweest en hij had tussenbeide moeten komen toen het tussen De Klerck en de genoemde heren bijna tot een vechtpartij was gekomen. Raadslid De Ruiter was van mening dat, daar Walkotten en Wesselius door burgemeester en wethouders waren aangesteld om de 'bedorven boel van Prakke' weer in orde te brengen, het college deze zaak maar moest oplossen. De heer Heij vond dat de heren op schandaaltjes belust waren, maar stelde ook voor om hun verzoek voor kennisgeving aan te nemen. En aldus geschiedde.

Op 29 oktober 1915 boog de gemeenteraad zich over een verzoek van de heer A. Middelhoven. Hij verzocht de raad ervoor zorg te dragen dat hij geen last meer had van De Klerck. Een meisje Ter Haar was door de zoon van Middelhoven in moeilijkheden gebracht. De Klerck probeerde te bemiddelen om een huwelijk tot stand te brengen en weer buitelden de raadsleden over elkaar heen om vast te stellen of in dit geval De Klerck als privépersoon of als gemeentebtenaar handelde. Uiteindelijk besloot men ook dit verzoek voor kennisgeving aan te nemen.

Botsing

Op 20 oktober 1913 vond een letterlijke aanvaring met dominee Jongebreur plaats. Beide heren kwamen lopend met elkaar in botsing bij de Markt en De Klerck beschuldigde Jongebreur ervan opzettelijk en met geweld tegen hem opgelopen te zijn. Hij beklagde zich bij de kerkenraad, maar

deze besloot in eerste instantie de klacht terzijde te leggen. Toen De Klerck met het verhaal naar de krant stapte, zag de kerkenraad zich gedwongen alsnog te reageren. De raad was ervan overtuigd dat dominee Jongebreur de waarheid sprak en dat niet de dominee tegen De Klerck, maar De Klerck tegen de dominee was aangelopen. Men sprak er zijn diepe afkeuring over uit dat de predikant zo in diskrediet was gebracht.

De Klerck zocht het hogerop en diende een klacht in bij het classicaal bestuur in Wijk bij Duurstede. In zijn brief beklagde hij zich over de belediging die hij van dominee Jongebreur op de openbare weg had ondervonden. Hij beschuldigde Jongebreur ervan de waarheid te verdraaien en zich daarmee te onttrekken aan een van de tien geboden: 'Gij zult geen valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste.' Hij voerde drie getuigen van het voorval ten tonele: Hendricus Heij, wonende op de Markt, Willem van Wijk uit de Hoofdstraat en Melis Verkuil uit de Zandstraat.

Beide heren legden een schriftelijke verklaring af bij het classicaal bestuur. Dominee Jongebreur schreef: 'Ik liep op het klinkerpad, zag in de verte

de heeren de Klerck en Heij aankomen, waarvan de laatste aan de stoepkant liep. Ik had het recht gehad om op het klinkerpad rechtdoor te lopen, maar kennende de geesten, vreesde ik eene botsing, wilde die liever vermijden, week daarlangs de keibestrating uit, kwam zoo onwillens tegen de heer de Klerck aan, liep gewoon door, hoorde eerst zeggen: 'Is dat nu een dominee' en toen ik enkele meters verder was, hoorde ik het woord 'Buffel' door den heer de Klerck uiten. Of hij dat op mij toepaste, weet ik natuurlijk niet. Het tegen elkaar aanlopen was van arm tot arm. Ik voelde er verder niets van, heb gehoord dat de heer de Klerck beweerde het een uur daarna nog gevoeld te hebben. 't Was tusschen half 10 en 10 uur. De volgende dag kwam bij mij een aangeteekende brief van den heer de Klerck tegen mijn persoon. Ik bracht dien brief in den Kerkeraad en de Kerkeraad besloot omdat de zaak te miniem was, er verder niet op in te gaan, nam de bekende motie aan. Toen de zaak van de kant van den heer De Klerck in verschillende bladen stond, heeft de Kerkeraad besloten, de motie aan de verschillende bladen ook toe te zenden. Ik ben

De Markt met de hervormde kerk. Rechts de pastorie, de woning van dominee Jongebreur, en in het midden de Wilhelminaboom, circa 1910 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

dus niet de eerste geweest, die in de couranten geschreven heb.'

De verklaring was mede ondertekend door een aantal getuigen: Hendrik van Woudenberg, Jochem van Schuppen, Hendrik van Schuppen en Wouter van Stempvoort. Deze laatste vertelde dat na het incident zijn vader, zijn broer en een vriend de heren De Klerck en Heij lachend waren tegengekomen, waaruit hij concludeerde dat de pijn niet zo erg geweest kon zijn. De heer Van Woudenberg tekende aan dat het erop geleken had dat De Klerck met opzet een botsing had gezocht.

Andere versie

De Klerck kwam op 18 november met zijn versie: 'Ik heb mijn aanklacht ingediend, omdat ik op mijn klachten door den Kerkeraad niet ben gehoord en omdat de motie van den Kerkeraad in verschillende bladen heeft gestaan, ik daardoor gesignaleerd word als iemand die onwaarheid spreekt, en begeer dus van het Classicaal Bestuur een onpartijdige uitspraak. 20 October omstreeks half 10 's avonds liep ik met den heer Heij. Wij zagen in de verte ds. Jongebreur aankomen, begrepen naar welke kant hij wilde uitwijken en besloten hem voldoende ruimte te geven. Ik bleef lopen op de kleine steentjes, de heer Heij liep zelfs met zijn eene been op de stoep. Niettegenstaande dat kwam ds. Jongebreur recht op mij af, passeerde mij niet alleen rakelings, maar gaf mijn arm een stomp dien ik een heele tijd daarna nog gevoelde. Ik kan niet anders aannemen dat het bij ds. Jongebreur volkomen opzettelijk was. De heer Heij noemde bij die gelegenheid ds. Jongebreur een buffel en ik zeide: 'Hé, wat een onbeschofte vlerk is dat, zoiets zou men van een predikant niet verwachten.' Wanneer hier nog geweest was ds. de Bruin, dan had ik gaarne met dien eerst over de zaak gesproken. Nu heb ik geen mogelijkheid gezien de zaak eerst in der minne te behandelen, de kerkeraad heeft mij niet gehoord, wat ik desnoods aan de onwetendheid der leden wil toeschrijven, maar ik weet toch ook dat ds. Jongebreur, de voorzitter, wel weet hoe hij zulk een zaak moet behandelen. Het gebeurde had plaats voor het huis van de dames Stolle. In gewone omstandigheden zou ik natuurlijk rechts

zijn uitgeweken, maar omdat wij zagen dat ds. Jongebreur ons aan de rechterkant wilde passeren, weken wij naar links uit.'

De heren Van Wijk, Verkuil en Heij ondertekenden deze verklaring, waarbij de heer Heij aantekende dat Jongebreur De Klerck zo geduwd had, dat deze zodanig tegen hem (de heer Heij) was aangekomen dat hij moeite had gehad zich staande te houden.

Na enig onderzoek kwam het classicaal bestuur op 28 november tot de conclusie dat er van de zijde van dominee Jongebreur geen enkele opzet in het spel was geweest, dat de stoot die de een de ander had toegebracht onmogelijk pijnlijk kon zijn en dat enige provocatie door de heer De Klerck niet uit te sluiten was.

Schorsing

In de raadsvergadering van 26 september 1921 bekritiseerde wethouder Jacob van Leeuwen de secretaris, omdat hij de notulen van de vorige vergadering nog niet klaar had. Hoewel hij geen spreekrecht had, trok De Klerck meteen van leer en verweet hij Van Leeuwen hem 'er in elke vergadering door te willen halen'. En dat terwijl hij, De Klerck, bijna dag en nacht werkte.

De jaren twintig brachten nogal wat opschudding in de gemeentelijke politiek. Direct na de Eerste Wereldoorlog kwam een sterke geruchtenstroom over verduistering op gang. Behalve de burgemeester waren ook de wethouders, onder wie wolfabrikant Jacob van Leeuwen, niet opgewassen tegen De Klerck. Deze deinsde er niet voor terug bedreigingen te uiten als: 'Ik schiet je dood!' tegen mensen die een gerechtelijk onderzoek of zijn schorsing eisten. Steeds meer raadsleden, vooral van de Christelijke Arbeiderspartij, stonden achter een dergelijk onderzoek.

In de vergadering van 1 december 1924 werd De Klerck officieel geschorst, nota bene met behoud van salaris. Halverwege de vergadering moest hij de zaal verlaten en werd zijn plaats ingenomen door D. Blankespoor. Zelfs toen had De Klerck nog een grote mond: hij beschuldigde de in het leven geroepen rekeningcommissie ervan dat zij de zaken niet goed had onderzocht, 'daar er nog een 15-tal niet geverifieerde staten liggen, die duizenden vertegenwoordigen.'

Aubade voor het gemeentehuis ter gelegenheid van het vijftienvigtiigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. In de deuropening met amtsketen burgemeester H.A. van de Westeringh, geflankeerd door gemeente-secretaris A. de Klerck. In het midden een onbekende hoogwaardigheidsbekleder en rechts van hem de twee wethouders, september 1923 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De burgemeester opende de vergadering van 29 december 1924 door een verklaring van onschuld af te leggen. Omdat in de tussentijd gebleken was dat het besluit om De Klerck met behoud van salaris te schorsen in strijd was met de wet, stelde wethouder Van Son in dezelfde vergadering voor dit besluit in te trekken en een nieuw besluit te nemen om de secretaris met ingang van 1 januari 1925 te schorsen zonder behoud van salaris. Dit voorstel werd met algemene stemmen aangenomen.

Waarnemend secretaris Blankespoor kreeg nu een dubbel salaris, dat van commies en dat van secretaris. Hem werd verzocht zijn commiessala-

ris in de gemeentekas te storten of aan De Klerck af te staan, maar daar piekerde hij niet over. Op 5 februari 1925 werd echter genotuleerd dat de waarnemend secretaris bereid was voor overwerk, dat iedere dag werd verricht, aan de heren Hille en Reinders elk f 50,- en aan de heren Van Schuppen en De Wit elk f 25,- per maand uit te betalen. Zowel het personeel als de wethouders gingen hiermee akkoord. Niet helemaal duidelijk is of Blankespoor deze bedragen van zijn dubbele salaris afzonderde.

Burgemeester en wethouders stuurden de politieagenten H.B. van Rijswijk en C. van Rijswijk op De Klerck af met de aanschrijving om niet afgedragen legesgelden alsnog aan de gemeenteontvanger af te dragen, maar de agenten slaagden er niet in het stuk te overhandigen.

f 100.000,-

De Klerck had alleen al voor een bedrag van f 13.490,- aan bouwpremies achterovergedrukt. Daarnaast had hij gesjoemeld met kasgelden ter waarde van f 60.000,-, met legesgelden, militiegelden en uitkeringen aan familieleden van militairen en met de inning van de forensenbelasting. Bij deze praktijken maakte hij gebruik van de goedgelovigheid van de gemeenteontvanger, die hem ongewild behulpzaam was bij het roven van de gemeentekas. Het totale bedrag kon niet precies worden vastgesteld, maar moet rond de f 100.000,- hebben gelegen, ook nu nog een aanzienlijk bedrag. Door slordigheid was de gemeente ook grote sommen geld van het rijk misgelopen. Kortom, de gemeentelijke administratie bleek in een grote chaos te verkeren.

In de collegevergadering van 16 februari 1925 somden B en W de malversaties op in een rapport voor de raad. Zij wilden niet alleen een vordering tot schadevergoeding instellen tegen De Klerck, maar ook tegen gemeenteontvanger J.H. Gunning: die had, aldus het college, in zijn administratie niet de meest mogelijke orde, netheid en nauwkeurigheid in acht genomen. Wethouder Van Son was het met de laatste conclusie niet eens, omdat hij de tijd ervoor nog niet rijp achtte. De onderzoekscommissie werd in het rapport in alle toonaarden geprezen voor haar degelijke aanpak.

Burgemeester H.A. van de Westeringh en het voltallig ambtenarenapparaat voor het gemeentehuis aan de Hoofdstraat, voorjaar 1925. De foto is gemaakt bij het gedwongen afscheid van Van de Westeringh. Hem werd verweten onvoldoende toezicht te hebben gehouden op de handelingen van zijn gemeentesecretaris. Opvallend is het ontbreken van wethouders en raadsleden op de foto (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

In de raadsvergadering van 19 februari 1925 werd het overzicht van de malversaties besproken. De heer De Geit, voorzitter van de onderzoekscommissie, betoogde dat hij het volstrekt niet eens was met de ingrijpende voorstellen van burgemeester en wethouders, omdat hij die gedeeltelijk voorbarig, gedeeltelijk eenzijdig en gedeeltelijk onvolledig achtte. Volgens De Geit legde de burgemeester de schuld al bij voorbaat bij gemeentereceptant Gunning en zochten B en W een stok om een hond te slaan. Hij kwam direct bij het kardinale punt: Hoe was het mogelijk geweest dat de secretaris zo lang zijn gang had kunnen gaan? Hoe was het mogelijk geweest dat de secretaris mandaten getekend kreeg voor huizen die niet gebouwd waren? Hoe was het mogelijk geweest dat bouwpremiemandaten voor dezelfde bouw tweemaal waren getekend? Hoe was het mogelijk dat mandaten werden getekend voor een veel hoger bedrag dan de geldende premie? Hoe was het mogelijk dat een bouwer een jaar voordat hij zelfs maar één steen had gelegd bijna f 5.000,-

had ontvangen? Hoe was het mogelijk dat over 1922 ongeveer f 10.000,- en over 1923 ongeveer f 14.000,- meer was betaald dan ontvangen, terwijl burgemeester en wethouders wisten dat de gemeente op de bouwpremies geen voorschotten hoefde te betalen? Hoe was het mogelijk dat, hoewel kasgeldlening op kasgeldlening door de raad moest worden goedgekeurd, B en W nooit zagen dat de gemeente onverplicht duizenden en nog eens duizenden guldens in de bouwpremie had gestoken?

Grote lichtzinnigheid

De Geit gaf de betrekkelijk nieuwe wethouders nog het voordeel van de twijfel wat betreft de gemeenteadministratie, maar de burgemeester kreeg van hem de volle laag. Naar het oordeel van de commissie moest de burgemeester persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor de schade die de gemeente op de bouwpremies had geleden. Met grote lichtzinnigheid had hij de mandaten getekend en daarmee grote schade veroorzaakt.

Hij had zelfs geen maatregelen getroffen om de secretaris bij zijn vertrek te beletten bescheiden uit het gemeentehuis mee te nemen en had ook diens sleutels niet teruggevorderd.

Het maakte De Geit ook boos dat de burgemeester de gemeenteontvanger gedwongen had een som gelds aan bouwleges in de gemeentekas terug te storten. De ontvanger had volkomen terecht de door hem ontvangen leges aan de secretaris afgedragen, die uiteindelijk met het beheer daarvan belast was. Waarom had de burgemeester dan in een bijna analoog geval met een tekort op de militaire vergoedingen een dergelijke vordering afgewezen? De Geit noemde het meten met twee maten. De gemeenteraad sprak zijn scherpe afkeuring uit over de leiding van de burgemeester en besloot tegelijkertijd de minister van Binnenlandse Zaken mee te delen op welke gronden de raad niet langer de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in Veenendaal kon dragen. In deze vergadering werd de schorsing van De Klerck omgezet in een oneervol ontslag.

De Kerkewijk gezien vanaf de Markt, circa 1910. Rechts het postkantoor, links Kerkewijk A 208, de woning van gemeentesecretaris A. de Klerck (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Kerkewijk A 208

In een geheime raadsvergadering van 6 april 1925 werd gesproken over de aankoop van het huis, met weide en tuin, van De Klerck. Het adres was Kerkewijk A 208. Later werd het pand omgenummerd naar Kerkewijk 1 en vervolgens

naar Kerkewijk 5. Het werd afgebroken in verband met de bouw van de Corridor. Het was een groot huis en men besprak de mogelijkheid om er een eiermarkt te vestigen. De Veenendaalsche Winkeliersvereniging Handel en Nijverheid adviseerde in een brief van 3 april, ondertekend door de heren A.P. van Ginkel en Ant. de Ruiter, om, gezien het feit dat de bestaande eiermarkt absoluut onvoldoende was, het pand desnoods tegen elke prijs aan te kopen. Het raadslid Van Asselt was tegen de aankoop. De gemeente was al in het bezit van de Waag van f 17.000,-, het desbetreffende pand kostte f 20.000,- en de winkeliersvereniging wilde ook nog een speciale ingang die volgens een deskundige f 10.000,- zou kosten. Kortom, in totaal zou de gemeente f 47.000,- kwijt zijn - en het was niet onmogelijk dat de kosten zouden oplopen tot f 60.000,-. Van Asselt zag liever dat het geld besteed werd aan goede, degelijke wegen. Met uitzondering van wethouder Van Son was iedereen het met hem eens. Daarbij vond men dat, als de winkeliersvereniging het pand zo graag wilde hebben,

zij zelf maar 'over de brug moest komen.'

Het huis met de grond werd vervolgens aangekocht door M. van Schuppen. Op 9 april 1925 bood de heer Van Schuppen het huis met het grootste gedeelte van de grond aan de gemeente aan voor f 19.530,-. Hij verwachtte diezelfde avond de beslissing van de raad te horen en stelde voor de overdracht de volgende dag bij hem thuis te regelen. De raad, die op 9 april in spoedeisende vergadering bijeenkwam, vond de geboden som echter te hoog en besloot van de koop af te zien.

In een B en W-vergadering van 29 april stelde wethouder Van Son voor beslag te leggen op de verkoopprijs van het huis van De Klerck, maar het college aarzelde te lang en de Handelsbank nam een voorsprong door conservatoir beslag te leggen op de kooppenningen van de eigendommen van A. de Klerck. Het college overwoog een

tweede conservatoir beslag te leggen, maar of dat ook daadwerkelijk is gebeurd, is niet terug te vinden.

Straf

De rechtszaak die tegen De Klerck werd aangespannen, vond plaats op 14 april 1925 bij de arrondissementsrechtbank in Arnhem. Hij werd bijgestaan door mr E. de Visser, advocaat te Arnhem. De tenlastelegging bestond uit vier delen:

- 1. Valsheid in geschrifte, tweemaal gepleegd.
- 2. Opzettelijk gebruikmaken van een vals geschrift als ware het echt en onvervalst, uit welk gebruik enig nadeel kan ontstaan, tweemaal gepleegd.
- 3. Valsheid in geschrifte gepleegd van een authentieke akte, tweemaal gepleegd.
- 4. Opzettelijk gebruikmaken van een vervalste authentieke akte als ware ze echt en onvervalst, uit welk gebruik enig nadeel kan ontstaan, tweemaal gepleegd.

Tegen hem getuigden burgemeester Van de Westeringh, wethouder Van Son, wethouder Bos - hij was wethouder van 1910 tot 1923 - en gemeenteontvanger Gunning. De Klerck pleegde zijn delicten onder andere door met behulp van een glasruit handtekeningen te vervalsen. Bedragen van f 1.000,- veranderde hij in f 2.000,-. Ook D. Blankespoor, H. van Geerenstein en M.C. Keulemans, secretaris-penningmeester van het burgerlijk armenbestuur, kwamen tijdens de zitting aan het woord.

De officier van justitie eiste drie jaar gevangenisstraf, maar het vonnis, dat op 12 mei werd uitgesproken, viel lager uit: één jaar en zes maanden. In *De Gelderlander* van 25 mei 1925 werd zijn veroordeling vermeld. Klaarblijkelijk heeft hij deze straf niet helemaal uitgezeten, want op de strafrol van de arrondissementsrechtbank 1839-1939 vinden we de vermelding 'Gratie toewijzend 30-3-1926'.

In de raadsvergadering van 20 mei 1925 werd

Volg-nummer.	Ambt, beroep of bedrijf. <i>By het bedrijf vermelden of de persoon daarin als hoofd (hetzij voor eigen, hetzij voor ander rekening) werkzaam is, met ja, dan wel als ondergeschikt, met ja.</i> (Art. 24, 3e lid, sub h.)		Woonplaats <i>door aanduiding van wijk, dorp, gehucht of buurtschap, straat en nummer van het huis.</i> (Art. 24, 3e lid, sub i.)	Inschrijving in het bevolkingsregister.		Afschrijving uit het bevolkingsregister.		Dagteekening en jaar van overlijden. ²⁾	Aanmerkingen. (Art. 24, 5e lid.)
	Tijdens de inschrijving.	Veranderingen en hare dagteekening.		Dagteekening en jaar van inschrijving.	Plaats ¹⁾ van waar de persoon is gekomen.	Dagteekening en jaar van afschrijving.	Plaats ¹⁾ waarheen de persoon is vertrokken.		
	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
<i>1</i>	<i>Gemeente Veenendaal</i>		<i>Kiekenijfhoek</i>			<i>17-11-25</i>	<i>Arnhem</i>		
<i>2</i>			<i>Kiekenijfhoek</i>			<i>29-12-25</i>	<i>Opeldoom</i>		<i>Veenendaal D.</i>
<i>3</i>						<i>12-3-24</i>	<i>Delft</i>		
<i>4</i>								<i>1-6-22</i>	
<i>5</i>				<i>12-7-21</i>	<i>Halburg</i>				<i>15-10-24 omst. halve afg. naar Ned. Dots. Ind.</i>

1) Zie noot aan ommerijde. 2) Ingeval van overlijden buiten de woonplaats, tevens de naam der gemeente van overlijden.

1) Zie noot aan commisie. 2) Ingeval van overlijden buiten de woonplaats, tevens de naam der gemeente van overlijden.

De uitschrijving uit het bevolkingsregister van Veenendaal van Abraham de Klerck op 17 november 1925 wegens vertrek naar Arnhem (*Archieven gemeente Veenendaal 1811-1941, inventarisnummer 2663, Gemeentearchief Veenendaal*)

een verzoekschrift behandeld van mevrouw De Klerck. Zij had bij de koningin een verzoek ingediend om gratie of op zijn minst een lichtere straf voor haar man en zij verzocht de raad adhesie te betuigen. Met algemene stemmen werd besloten het verzoek voor kennisgeving aan te nemen. Op 17 november 1925 werd De Klerck uit het bevolkingsregister uitgeschreven wegens vertrek naar Arnhem. In de klapper op de inschrijvingsregisters voor de gevangenis te Arnhem van 1 januari 1920 tot en met 31 december 1930 is zijn naam terug te vinden onder nummer 1567. Helaas is het archiefstuk waarin waarschijnlijk alle bijzonderheden rondom zijn detentie worden vermeld, niet voor inzage beschikbaar vanwege de slechte materiële toestand waarin het stuk verkeert. Mevrouw De Klerck vertrok op 29 december 1925 naar Apeldoorn. Na zijn ontslag uit de gevangenis voegde De Klerck zich bij zijn vrouw op de Soerenseweg 89. Op dat adres werd hij op 23 juli 1926 ingeschreven en daar bleef hij wonen tot zijn overlijden op 10 maart 1947.

Gedwongen ontslag

Burgemeester Van de Westeringh werd gedwongen ontslag te nemen, maar ondanks alles werd

dat ontslag hem door de commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht eervol verleend. Hij werd per 1 oktober 1925 opgevolgd door mr J.J.P.C. van Kuyk.

Over de affaire-De Klerck bestaat nog een aantal onduidelijkheden. Ook al nemen we het slappe beleid van burgemeester Van de Westeringh in ogenschouw, dan nog is het onbegrijpelijk dat de raad niet ingreep en Abraham de Klerck dertig jaar lang zijn gang liet gaan. Een sterke persoonlijkheid kan de man in ieder geval niet ontzegd worden. In deze tijd zou hij gewild voer voor psychologen zijn geweest.

Bronnen

Gelders Archief, Justitiële Archieven 0258 inv.nrs. 83, 123, 124, 162 en 1113-01 inv.nrs. 4374, 4578

Gemeentearchief Veenendaal, Archieven gemeente Veenendaal 1811-1941, raadsnotulen

Het Utrechts Archief, toegangsnr. 24-3/105

Regionaal Archief Nijmegen, www.nijmegen.nl/archief Gelderlander online

M. van Santen, *Kiezers in de crisis. Kiesgedrag en achtergronden in Veenendaal 1930-1940*. Doctoraalscriptie. Z.p., z.j.

Wim Kroesbergen en Hans Weijers, *Honderd jaar Schietvereniging Prins Hendrik Veenendaal. Een historisch overzicht van 1901 tot 2001*. Veenendaal, 2001

De installatie van de nieuwe burgemeester mr J.J.P.C. van Kuyk in de raadzaal op 10 oktober 1925. Ditmaal zijn de wethouders en raadsleden wel aanwezig (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De schoolplaten van Isings

Voorzitter Henk van 't Veld heette een goedgevulde zaal welkom, in het bijzonder onze gastspreker de heer Vincent van Poortvliet. Tijdens het huishoudelijk gedeelte vestigde hij de aandacht op de beide jaarverslagen, het verslag van de secretaris en het financieel verslag, alsmede op de drie uitgaven die het afgelopen jaar zijn verschenen. Henk sprak zijn dank uit voor de inzet van vrijwilligers, medewerkers en leden van de werkgroepen. Een speciaal woord van dank werd gericht aan penningmeester Roland Ottens, wiens kantoor als onderdak voor de bestuursvergaderingen fungeert.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Het financieel verslag en de begroting bleken zodanig helder te zijn opgesteld dat er door de leden geen vragen over werden gesteld. De aanwezigen gingen akkoord met het toevoegen van het resultaat ad € 2.708,- aan de Voorzieningen documentatiecentrum. De heren Looijenga en Lichtenberg hadden de boeken gecontroleerd en in orde bevonden, waarna de penningmeester met ere gedechargeerd kon worden. De heer Looijenga is aftredend als kascommissielid, maar helaas meldde zich tijdens de bijeenkomst niemand als zijn opvolger.

De heren Dick Bouwhuis en Roland Ottens waren beiden aftredend als bestuurslid. Roland Ottens, die zich herkiesbaar had gesteld, werd met algemene stemmen herkozen. Helaas was Dick Bouwhuis niet aanwezig, zodat de waarderende woorden die de voorzitter voor hem in petto had, niet werden uitgesproken.

Vervolgens meldde Henk dat Landschap Erfgoed Utrecht op zoek is naar collecties over de Tweede Wereldoorlog. Een ieder die op deze oproep wil reageren, kan zich melden bij secretaris Ineke van Schuppen.

Isings

Vervolgens was de beurt aan de heer Van Poortvliet. Johan Herman Isings werd geboren in 1884 en hij overleed in 1977. Op het portret dat de spreker van Isings toonde, zagen we een man met een wilskrachtig gezicht, maar ook een

J.H. Isings (*Zestig Bijbelplaten*, 1977)

gezicht dat door verdriet was getekend.

Isings groeide op in een groot bakkersgezin, waar geen geld was voor verdere studie. Hij kwam in eerste instantie en zeer tegen zijn zin terecht bij een decoratieschilder en werd vervolgens technisch tekenaar. Hij groeide uit tot een succesvol illustrator, die, toen hij vijftientig jaar was, in Soest een mooi huis liet bouwen. Hij trouwde en kreeg drie kinderen, maar in 1916 sloeg het noodlot toe. In dat jaar stierf eerst zijn tweeling,

zoon en dochter, vervolgens zijn zoontje en ten slotte, op eenendertigjarige leeftijd, zijn vrouw. Isings werd opgevangen door zijn grote vriend Cornelis Jetses, bij wie hij anderhalf jaar in huis woonde. In 1918 hertrouwde hij en hij kreeg weer drie kinderen. Een opvallend verschil tussen de tekeningen van Jetses en Isings is dat de eerste altijd vrolijke gezichten tekent en de laatste zijn gezichten altijd een sombere uitdrukking meegeeft. Zijn grote passie waren de Bijbelverhalen. Vaak gebruikte hij in die tekeningen zijn eigen gezicht als model. Zijn favoriete periode was de Tachtigjarige Oorlog. Voor al zijn platen deed hij veel voorstudie, want alles wat hij tekende moest verantwoord zijn. Hij tekende nooit tragische taferelen, omdat hij vond dat kinderen dat leed bespaard moest blijven. Hij was een gevoelsmens, die ook zeer gevoelig was voor positieve kritiek. Zijn laatste plaat tekende hij toen hij zesentachtig jaar was: Columbus ontdekt Amerika.

Van Poortvliet toonde zijn gehoor vele prachtige, bekende platen, waaronder De Noormannen voor Dorestad, De overwintering op Nova Zembla en Luther op de Rijksdag te Worms. Hij wees de aanwezigen op veel boeiende details en een passant kreeg men een gedegen stuk geschiedenis aangereikt.

In zijn dankwoord vergeleek Henk van 't Veld de spreker met een nieuwe meester op school: 'Wat weet hij veel en wat kan hij mooi vertellen!' Na de traditionele oproep te helpen met het opruimen van de stoelen, wenste hij een ieder wel thuis.

Luther op de Rijksdag te Worms (schoolplaat van J.H. Isings)

Toernooi te Haarlem (schoolplaat van J.H. Isings)

De Noormannen voor Dorestad (schoolplaat van J.H. Isings)

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 528203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons e-mailadres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

De eerste foto (hierboven) is een prachtig plaatje uit 1952. Volgens de gegevens die voorhanden zijn, is het een koortje van de zondagsschool. Wie van de lezers kent de kerk? Wie weet er namen te noemen en wie kan ons verder helpen met het hoe en waarom van deze foto?

De tweede foto (bovenaan pagina 46) is door de HVOV aangekocht en dateert van 1925. Het is het jaar van de inhuldiging van burgemeester J.J.P.C. van Kuyk. Over de achtergronden heeft u uitgebreid kunnen lezen in de artikelen van Ineke van Schuppen over gemeentesecretaris Abraham de Klerck. Waar wij benieuwd naar zijn, is de plaats van de ereboog. En misschien

zijn er ook lezers die nog namen weten van de personen op de foto?

De laatste foto (hieronder) is via voorzitter Henk van 't Veld in ons bezit gekomen. De foto is

geschonken door de heer J. van de Haar (zie ook 'Om te beginnen'). We hebben er geen idee van waarom hij is gemaakt en wie er zijn afgebeeld. Ook weten we niet waar de foto is genomen. Wie kan ons helpen?

Dagboek over de laatste oorlogsmaanden in Veenendaal

In de laatste weken voor de bevrijding in mei 1945 schreef Aal Reijdon, echtgenote van huisarts Reijdon, haar belevenissen op in een dagboek. Waarschijnlijk heeft ze haar originele aantekeningen in mei 1977 overgetypt. Deze getypte vellen papier kwamen via Jan van Hardeveld in handen van Job van Schuppen. Zijn vrouw Mine was zo onder de indruk van Aals ervaringen dat ze het geschrift ter hand stelde aan Oud Veenendaal. Zo kunt u meeleven met dit Dagboek over de laatste maanden voor de bevrijding van Veenendaal, die op woensdag 9 mei plaatsvond.

DOOR AAL REIJDON

Maandag 20 Nov. 1944

Weer eens via Rode Haan in grote storm naar "Zuylestein". Flip flink verkouden, verder alles goed. Vandaag begon de verplichte melding voor mannen tot 60 jaar. Resultaat onbekend gebleven.

Dinsdag 21 Nov. 1944

Daar Zaterdag in Sperrgebiet Duitscher levensgevaarlijk aangeschoten werd, heden als represaille 6 mannen uit de strafgevangenis van Utrecht doodgeschoten gevonden onder aan de berg bij Berg en Bosch. 's Middags groot geschiet van vliegtuigen en afweer, welk laatste thans tegenover ons achter het postkantoor geplaatst is. Na 3 uur geschiet op straat.

Gravure van kasteel Zuylestein door Jan de Beijer, 1750 (www.campingprinsenhof.nl)

Woensdag 22 Nov. 1944

De gisterenavond gehoorde schoten bleken te zijn bedoeld voor de voortvluchtige v. D. Thans gehele familie door S.D. weggehaald.

Donderdag 23 Nov. 1944

Emy Hupkes naar Gooi per fiets vertrokken daar bus niet kwam. Gerucht dat Betuwe vrij gegeven zou zijn door Duitschers en Engelsen daar in de stellingen het water tot schouderhoogte zou staan. Er is geen stukje vee meer. Engelsen zouden tot aan Wijk bij Duurstede teruggetrokken zijn. Dit zou kunnen betekenen dat er weinig kans voor evacuatie van Veenendaal en Zuylestein is.

Vrijdag 24 Nov. 1944

Om 7 uur 's avonds veel revolverschoten in de straat. Vanochtend gelukkig weer een poging tot inkwartiering gunstig afgeslagen.

Zaterdag 25 Nov. 1944

Niets bijzonders.

Zondag 26 Nov. 1944

Niets bijzonders.

Maandag 27 Nov. 1944

Op Zuylestein geweest.

Dinsdag 28 Nov. 1944

Kleine razzia's op straat, enkele huizen huis-zoeking.

In ziekenhuis gelegen van 4 Jan. tot 7 Maart 1945. Paasdagen, 1 April voor het eerst weer hele dagen op.

Maandag 16 April 1945

Grote consternatie, geruchten dat in Lunteren en Ede Engelse tanks staan, dat morgen niemand het Veen in of uit mag. Mijn hulp, Anna, derhalve direct met koffer verdwenen. Tuinman gesproken (Loef) die toevallig 's middags in Lunteren moest zijn en daar hoorde, dat ze daar bevrijd waren. Hij zag ca. 30 Engelse tanks, kreeg van de Engelsen koek en sigaretten. Er¹ derhalve zijn eerste Engelse sigaret gerookt, merk "Standard". Tuinman weer gemoedelijk naar bezet gebied teruggefietst. Onwezenlijke wereld.

Dinsdag 17 April 1945

Inderdaad 's ochtends 6 uur agent aan bel, die vertelde dat niemand op straat mocht behalve doktoren. Iedereen verwacht nu de Engelse tanks elk ogenblik. Ondanks dit verbod zeker honderd vrouwen, mannen en kinderen uit Achterkerk om aardappelen bij de "Todt" naast ons (Frisia) weg te halen. Plotseling een schot om de mensen weg te jagen, resultaat hond dood voor ons hek op de straat. 's Middags opnieuw bestorming voor aardappelen, hele manden worden weggesleept.

Woensdag 13 April 1945

Weer om 6 uur agent aan bel om te zeggen, dat nu ook doktoren niet op straat mochten, desondanks vanaf 7 uur run op "Todt" huis waar de Todt-mensen nu uit zijn, om aardappelen, papier, tuinscharen, schoppen enz. weg te halen. Zusje

van mijn hulp die ook deze dagen bij ons woont, plotseling verdwenen om na enkele minuten met nieuwe tuinschaar en schop terug te komen. Op "bevel" van Er moest ze deze weer terugbrengen. Om 9 uur plotseling ontzettend lawaai voor huis. Duitsch officier lost enkele schoten en gilt dat de mensen moeten blijven staan. Ca. 20 stuks verzameld en naar Ortskommandant opgebracht, waar gehele dag gezeten.

Loopgraven in de omgeving van de Buurtsteeg (Gelders Veenendaal), aangelegd in de Grebbelinie in de mobilisatietijd voorafgaand aan de inval in Nederland in mei 1940 (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

Donderdag 19 April 1945

Iedereen mag van 11-12 buiten om water en brood te halen, drukte van belang. Vannacht om 2 uur hevig geschut, heen en weer, blijkbaar van Egelermeer op Ede en terug. Evacuatie van 't Veen gisteren zeer lang overwogen, momenteel uitgesteld. Men vertelt dat de Engelsen op de Buurtsteeg met tanks staan en dat Ede gisteren Orange feesten vierde, notabene een half uur fietsen hier vandaan. Geruchten dat de Engelsen 32 km van Amsterdam af zijn. 's Middags thee schenkende in voorkamer plotseling enorm lawaai en ruiten bogen naar binnen. Met ons vijven gehold naar halletje bij telefoon, huis trilde om ons heen, 3 hevige klappen dat horen en zien verging. Resultaat 3 voltreffers, één naast ons rechts, één tegenover ons bij drogist en één een paar huizen verder. Een ravage als nooit tevoren, geen raam meer heel in het huis, aan de overkant

¹ Er (van Ernst) is de voornaam van dokter Reijdon, de echtgenoot van Aal Rijdon.

dak eraf, ramen op de straat, naast ons bij Frisia serre eraf geslagen, bij ons in tuin grote tak van appelboom eraf, op schuilkelder tak van boom, splintergaten in de garage etc. Na deze aanval naar schuilkelder, waar al gauw de overburen kwamen om onderdak. Verder de gehele nacht met ons negenen in schuilkelder, die berekend is voor 5 personen. Natuurlijk geen oog dicht en de gehele nacht met Robje op schoot gezeten (Papa sliep lekker in de gang).

Vrijdag 20 April 1945

's Ochtends 6 uur uit de schuilkelder na 's nachts weer een voltrefeer aan de andere kant van ons huis, zodat wij wonderbaarlijk tussen 3 voltrefers in zitten. Gerucht gaat dat de Engelsen bij Buurtsteeg en Benedeneind met groot geschut staan, terwijl ook Wageningen definitief gevallen zou zijn. Veenendaal is aan alle kanten door stellingen verdedigd, Grebbe, Buurtsteeg en De Klomp. Vandaag veel heen en weer geschiet, grotendeels in schuilkelder gebleven. 5 vluchtelingen vanochtend naar kelder van Eltheto vertrokken, zodat wij ons vanavond met ons vijven met matrassen etc. in schuilkelder installeren. Maar weer afwachten wat de nacht zal brengen, leuk is het niet.

's Avonds kwart voor 8 op het trapje van de schuil-

kelder zittende, plotseling groot geschut van Duitschers op Benedeneind. Er zag de bom rakelings over ons huis gaan. Direct Engels vliegtuig in de lucht ter verkenning, machinevuur uit vliegtuig. Wat zal deze nacht weer lang duren. Gisteren in dorp 6 doden en vele gewonden. In ziekenhuis alle zieken verhuisd naar kelder. Er en ik waren het er niet over eens of het vandaag Donderdag of Vrijdag was. Dit dagboek gaf opheldering. Algemeen nerveuze stemming in dorp daar het er naar uitziet, dat ze van plan zijn het hier goed te verdedigen, hoofdzakelijk Hollandse S.S.

Zaterdag 21 April 1945

Nacht tamelijk rustig verlopen. Elke dag van 11-12 uur mag iedereen boodschappen doen. Dit is dan het uur van nieuwtjes. Men zegt Engelsen met grote hoeveelheid voor de Grebbe, waar ca. 2000 SS-ers zouden liggen, terwijl de Engelsen ook aan de andere kant van het Veen, de Slaperdijk, zouden zitten. Nadat de S.S. dezer dagen al driemaal naar onze auto was komen kijken (zij hebben een baby-Austin met lekke band), uiteindelijk vandaag drie wielen af moeten staan.

Zondag 22 April 1945

Nacht in de schuilkelder, tamelijk rustig. Madeleintje naar huis, thans met ons vieren. Granaat-

Een gepantserde verkenningswagen van het bevrijdingsleger. De wagen staat op de Kerkewijk tegenover de Panter Sigarenfabriek (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

scherf gevonden in tuinbank en kaars naast bed. Tussen 11-12 is Rie, onze apothekersassistente, naar De Kade gefietst, waar iedereen vrij is. Ede stampvol Tommies, De Kade moet nu van de Engelsen vanavond voor 6 uur geëvacueerd zijn naar Ede. Duitschers hebben Benedeneind geëvacueerd evenals Boveneind, waar de Duitschers in de huizen zitten. Volgens Kampkommandant wachten de Engelsen op een Deutsche aanval hier, terwijl de Duitschers op een Engelse wachten, waarmee de Engelsen wachten met het oog op de bevolking. Deutsche generaal hier wil beslist Veenendaal evacueren, Kampkommandant houdt het tegen. Het kan hier nog leuk worden. Rie bracht melk en Engelse sigaretten mee van De Kade.

Maandag 23 April 1945

Rie weer naar Kade. Op Vijgendam (10 min. fietsen van ons huis) Engelsen gesproken, die daar op boerderijen zitten. Rie bracht weer sigaretten mee, chocolade hadden ze niet meer. Duitschers hebben het plan Veenendaal als bolwerk voor Utrecht te gebruiken, men spreekt van op komst zijnde troepen ad. 40.000. 't Veen zou dan een vesting worden. Het gaat er nu maar om wie er eerder binnentrekt, de Engelsen of de 40.000 Duitschers. Veel Engels geschut deze nacht, voltrefers in kamp Overberg, Dijkstraat en Slaperdijk. Krankzinnig idee, dat ik pas 3 weken geleden voor het eerst de gehele dag op was en nu midden in het front zit en alles al lang weer doe. Ren² boos dat zij nog geen Engelsen sprak, is nu van plan morgen met Rie mee te gaan. Je kunt vrij naar Ede fietsen en dus Engels worden. Wat zegen ik het, dat ik nu niet meer in het ziekenhuis lig en volkomen afhankelijk zou zijn. Het is wel krankzinnig dat 't Veen midden in het front ligt, Engelsen op 10 min. afstand fietsen liggen, granaten om het huis fluiten en alles toch weer gewoon doorgaat. Van 11-12 uur is iedereen op straat voor boodschappen, geen geschut wordt dan ook meer gehoord. Klokslag 12 uur begint het gebulder weer. Denk er hard over vannacht

in de gang te gaan slapen, want in schuilkelder geen oog dicht en erg hard en koud.

Dinsdag 24 April 1945

's Nachts 10 uur hevig granaatvuur, vele voltrefers in dorp, o.a. voor Ren haar deur, scherf door slaapkamer gevlogen, naast Nela³ etc. Tusschen 11-12 uur iedereen op straat, 4 bommen gevallen in woonwijk bij Spoor, 2 doden en vele gewonden. Duitschers verwachten vannacht aanval van Engelsen, die nu ook bij Emminkhuizen op de spoorbaan zitten. Ren naar kelder Nela verhuisd.

Woensdag 25 April 1945

Alweer een dikke week Spartaans in schuilkelder geslapen, vannacht aan één stuk kanongebulder en granaatgefluit. Dat gefluit is ontzettend luguber, aan kanonnen wen je. Verhaal gaat dat Amsterdam gevallen zou zijn, geloof het nog niet direct. Er hoorde vannacht tanks rijden, gauw gegluurd, maar het bleken 10 Deutsche te zijn. Schuilkelder is net een boothut voor 3 personen. Joke op bank, Robje in bedje hangende aan de zolder, ik op grond op brancard. Robje en Joke slapen door alles heen. Toen Robje om 6 uur wakker werd en schieten hoorde, riep hij "Kom maar Papa, ieten". Er slaapt nog steeds in huis in tussengang bij telefoon. Heeft 1 nacht in schuilkelder geslapen en prompt een oogholte ontsteking van de kou opgedaan. Kwart voor 11 uur v.m. granaten fluiten om ons heen, man aan deur of Er direct komt in Korte Molenstraat, achter ons. Voltrefter man met scherven door hals en vele gewonden. Het is ontzettend. 11 uur iedereen naar buiten, plotseling iedereen op de grond, weer granaten. Het is een rot tijd. Robje en Joke in schuilkelder. Er uit en ik op de bel passen.

Donderdag 27 April 1945

Gisterenavond aan één stuk granaatgefluit ca. 10 uur. Ik 2 x uit schuilkelder om te zien of Er en huis er nog waren, schijnen neergekomen te zijn bij Nela in de Lombok buurt. Plotseling bericht

² Ren van Leeuwen-Mackay, Schotse van geboorte en getrouwd met Beb van Leeuwen.

³ Nela de Ruiter-Hupkes, getrouwd met Hamp de Ruiter.

Ereboog ter gelegenheid van de bevrijdingsfeesten van 1945 bij de woning van huisschilder G. van de Pol in de Gortstraat. Boog en huis kregen de eerste prijs voor de versiering: een bedrag van f 25,- en een taart. Het hout voor de bevrijdingsboog werd beschikbaar gesteld door aannemersbedrijf Nieboer (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

vanavond van 5-6 en vanochtend van 8-9 op straat. Joke naar huis gezonden, komt hopelijk vanavond terug. Rie vandaag hier. Pracht weer, maar branden op Emminkhuizen, en Renswoude zou gevallen zijn. Van 13 Duitse tanks die er heen gegaan zijn zouden er 7 teruggekomen zijn. Granaten in Molenstraat en Gortstraat van gisteren zouden 15 cm geschut zijn, vandaar die ravage. Duitse tanks hadden vuur geopend vanuit Gortstraat, vandaar dat Engelsen met groot geschut hierop schoten. Onbegrijpelijk, dat Engelsen dit risico voor bevolking nemen.

Er van bevalling bij Frisch terug, vertelt dat voltreffer op kamp Overberg terecht gekomen is (3 doden). Arme Joke, haar moeder en zusje zitten daar. Gelukkig dat ze er net naar toe is. Tot op heden in 't Veen 18 doden. Men zegt dat 7 resterende tanks naar Zeist vertrokken zijn. Kan waar zijn, want het is vandaag bijzonder rustig, zodat wij weer in de tuin durven zonnen. 6 uur, hevig gefluit, de rust is uit, na een half uur is het weer voorbij. Arme Nela, die sedert 14 dagen weer in haar eigen huis zat, moet binnen een half uur haar huis uit, meubels etc. meenemen. Zij zijn nu met zijn 12-en in fabriek van Jan Marius, waar het schotvrij maar bar ongezellig is.

Zojuist grote vordering van vrouwen tot 45 jaar en mannen tot 55 jaar om stellingen te bouwen. De gehele Bergweg, Boslaan, Patr.laan huis aan

huis. Als er kleine kinderen zijn moeten de vrouwen die maar meenemen. Alle persoonsbewijzen van de gevorderden afgenomen en morgenochtend half 7 onder aan de berg melden. Als ze niet komen, huizen in beslag genomen en meubels verbeurd verklaard, o.a. zwager Rie. Het wordt hier hopeloos, honger onder de bevolking daar tot nog toe het eenigste aangewezen 800 gr. brood per week. Zeker 100 mensen in boodschappen-uur voor grossierderijhuizen om nog iets te pakken te krijgen. Joke gelukkig om 7 uur terug.

Vrijdag 27 April 1945

Rustige nacht, beetje mitrailleurvuur, akelig weer, regen. De gehele dag geen schot gehoord.

Zaterdag 28 April 1945

De rustigste nacht die wij de laatste 14 dagen ooit gehad hebben. Men zegt dat nu Amerongen, Elst en Leersum ook binnen moeten blijven en dat de Engelsen in de Betuwe voortgang maken en dat het de bedoeling is 't Veen te omsingelen, vandaar dat ze nu in Renswoude zitten, welke plaats naar Barneveld moet evacueren. Om 7 uur Burgemeester's mededeling dat tot morgenochtend 8 uur over gehele land Waffen Ruhe overeen is gekomen, opdat Engelsen voedsel voor bevolking kunnen neer laten. Besloten eindelijk weer eens in een bed, maar daar begon het geschut alweer. Robje was al in bed en toen gauw naar beneden gehaald en nu maar in de gang op een matras. Gerucht gaat Ditmar en Mussolini gevangen, Goering afgetreden.

Zondag 29 April 1945

Weer geen schot gehoord.

Maandag 30 April 1945

Gehele dag rustig, akelig koud weer, straks tussen 5 en 6 uur borrel bij Hamp. Vele agenten gecharterd om na 6 uur ons thuis te brengen.

Op de Markt opgestelde tanks van het geallieerde bevrijdingsleger worden omringd door feestvierende Veenendaalse burgers (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

Dinsdag 1 Mei 1945

Alles rustig, men zegt binnen enkele dagen capitulatie, nog niet in te denken.

Woensdag 2 Mei 1945

Alles rustig, hoofdzakelijk langs de weg soldaten vee drijvend, op rammelende fietsen zonder banden zittend, achter elkaar lopend, nl. één met pantservuist, één met machinegeweer en één met zak aardappelen op de rug en één met fiets erachter.

Donderdag 3 Mei 1945

Niets bijzonders.

Vrijdag 4 Mei 1945

Regen en nog eens regen. Een fabrikant (van de Frisia) per fiets uit 't Gooi naar 't Veen. Begreep niet, dat het hier zo rustig was en iedereen binnen moest blijven. In 't Gooi Oranjestemming en tot 9 uur 's avonds buiten. Dat wij nu binnen moeten blijven is ook reine onzin, doktoren mogen ineens weer niet zonder agent op straat. 's Avonds 10 uur mensen op straat, zeggende dat Duitsch-

land gecapituleerd zou hebben. Morgen voor het eerst weer op straat van 's ochtends 6 tot 's avonds 7 uur.

Zaterdag 5 Mei 1945

De capitulatie schijnt een feit te zijn, maar de SS hier wil doorvechten. Zodra er 3 mensen bij elkaar staan wordt er geschoten. Een halfbakken toestand. Op een andere hoek van de straat zag je de Duitschers weer mensen vorderen, waarvoor is onbekend. Zojuist, half vijf, gehoord dat overal Oanje feesten zijn behalve in Amerongen, Leersum en 't Veen. Hebben wij dat even getroffen. Verder dat, indien aanstonds om 5 uur de wapens niet ingeleverd zijn, de Engelsen weer beginnen te schieten en met tanks hier komen. De schuilkelder komt dan weer in trek.

Zondag 6 Mei 1945

Rustige nacht, nu weer van 8-10 uur en 4-6 buiten. Mijnen onder de bruggen door Wehrmacht weggehaald. Half elf Engelsen in Leersum gesignaleerd, kunnen over een uur hier zijn. Dodelijk spannend. Vlag en oranje klaar, maar SS met machinegeweren patrouilleert langs ons huis, luguber gezicht, pracht azalea mollis oranje in vaas. Als er nu maar geen straatgevechten komen en deze ellende eindelijk achter de rug zal zijn. Tot op heden ca. 30 doden door granaten. Er zijn hier in 't Veen minstens 200 voltreffers neergekomen.

Half één. Nog geen Engelsen te bespeuren. Zou het weer zoo zijn als de Dolle Dinsdag in September?

Half zeven. Wij zijn er nog niet hier, geen Engelsman te bekennen. Net was iedereen om 6 uur weer binnen toen een niet te beschrijven gedonder aanrolde. De Vaartbrug vlak bij ons bleek toch de lucht ingegaan te zijn. Was het 5 min. eerder gebeurd, dan zou er een groot aantal doden geweest zijn. Nu alleen 2 SS-ers dood, die de springlading onder de brug aan het demonteren waren. SS-ers lopen nu voor ons huis te schieten en gillen tegen de politie, dat het hun schuld is etc. Hoe de brug de lucht in kon gaan als er 's ochtends de mijnen onder weggehaald zijn is nog een raadsel, maar elk verkeer van de SS moet nu via Amerongen om aan de andere kant

van de brug te komen. Jonge SS-ertjes lopen met getrokken revolver in de hand. Ik vrees dat de bevrijding vandaag toch nog niet komt.

Herstelwerkzaamheden van de Vaartbrug aan de Kerkewijk, die op 6 mei 1945 door terugtrekkende Duitse troepen werd opgeblazen. Op de achtergrond de villa Repos Ailleurs, 1948 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Maandag 7 Mei 1945

De Engelsen zijn aan De Klomp en komen vanmiddag naar 't Veen. Om 1 uur hele dorp vol vlaggen en oranje, maar Burgemeester met spoed bij Kampfkommandant ontboden, dat binnen een half uur alle vlaggen en iedereen binnen moeten zijn. Duitschers schieten op vlaggen, iedereen stuift van de straat. Ren en Bebe vanochtend naar de Engelsen "overgelopen". 2 SS-ers en 3 partizanen op Buurtsteeg doodgeschoten in gevecht, iedereen moet derhalve half 4 binnen zijn. Alweer 5 uur. Geen mens op straat, af en toe schieten en maar wachten op de Engelsen die nog maar niet komen. De spanning en het wachten van de laatste dagen maken je doodmoe, maar tot iets anders kom je ook niet.

Half 7. 5 SS patrouilles met pantservuisten en machinegeweren gewapend geregeld langs. Joke hun gevraagd of ze naar huis kon, ja, met witte zakdoek in hand, nadat ze haar een klein eindje begeleid hadden.

8 uur. Iedereen kruipt weer uit zijn huis, want een "Tommy" van de Prinses Irene Brigade op de Markt, die mededeelt dat ze in ieder geval morgen komen. Kinderen vragen om sigaretten, maar die had hij al niet meer. Hij was vergezeld van 2 Duit-

schers. Verder dan zijn stoep waagt toch niemand zich. De Irene man voor het huis het middelpunt van buurtgenoten. Hij zei een fiets te willen lenen

om naar zijn familie in Pijnacker te fietsen. Een wonderlijk verhaal. Waarom geen fiets van een SS-er genomen, maar een van een particulier geleend en waarom moet iemand van het Engelse leger per fiets en niet per motor? Hij was dikke vrienden met SS-ers, gaf ze allemaal de hand vóór vertrek, deelde nog mede dat nu Engeland, Amerika en Duitsland tegen Rusland gingen. Irene man af. Na een kwartier weer SS patrouille die iedereen in huis jaagt en schoten lost. Een krankzinnig einde van deze oorlog. De Tommies zijn bij De Klomp de mijnen aan het opruimen en komen zo gauw ze

daar mee klaar zijn, volgens de Irene man.

9 uur. De schoten daveren weer door de straat.

Dinsdag 8 Mei 1945

Vanochtend tot 12 uur buiten, verder binnen blijven. Nela en Hamp om 12 uur hier om de dag en nacht te blijven bridgen. Dol gezellig. Groot gebrul, Tommies in dorp nl. 2 auto's ca. 12 uur voor ons huis langs. Echte Engelsen, moesten naar Utrecht. Even daarna weer geschiet van SS-ers, zalig in tuin gegeten, geslapen en gebridged, afgewisseld met juichkreten op straat als er weer iets Tommy-achtigs gesignaleerd wordt. Van 4 tot 5 uur buiten om gaarkeuken eten te halen, daarna weer geschiet. Rie terug uit Ede, waar ze een week was, bracht zalige boter, sardines en chocolade mee.

Weer gebrul om 7 uur nadat net ontzettend geschoten was, want 2 Engelse tanks kwamen op het geschiet af en vroegen waar de SS-ers gebleven waren. Ze zijn ze achterna gegaan, hebben ze ontwapend en boven op de tank meegenomen onder groot gejuich van de bevolking. Na 5 min. weer een andere gekke SS-er die met machinegeweer de straten schoonveegt, poes dood. Daar oorlog afgelopen is Engelsen op Nieuweweg 3

SS-ers vrijgelaten daar ze geen krijgsgevangenen meer mogen maken. Wonderlijke wetten. Het schijnt in Holland vandaag nationale feestdag te zijn, maar hier is het nog niet zover.

De Engelse majoor Lockett van de Engelse Polar Bear Division van het Tweede Canadese Legerkorps verlaat het gemeentehuis na een gesprek met de waarnemend burgemeester. Zojuist hebben zijn troepen Veenendaal bevrijd (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Woensdag 9 Mei 1945

Alles vroeg op, want om 9 uur zouden ze komen. Af en toe een Tommy per auto, groot gejuich, maar dat is alles. Om 2 uur nog niets verder gezien. Nu zullen ze beslist vanmiddag komen. Bij Ali Spilger heerlijk in tuin zonnen. Eindelijk om half zes komen daadwerkelijk 6 tanks met Engelsen en Hollanders. Speeches bij Gemeentehuis, waarna alles naar de Markt, waar de tanks parkeren. Al gauw commando officer en anderen bij Ali Spilger binnen gevraagd voor een drink. Een zeer animeerende borrel tot half negen. Engelsen en Hollanders krioelden door elkaar. Commandant Lockett bij ons ingekwartierd. Half tien gegeten, daarna met hem naar Ren en daarna kelder Hamp.

Donderdag 10 Mei 1945

's Ochtends installatie van tij-

delijke Burgemeester, vele speeches, muziek, oranje en nog eens oranje. Portret Hitler, vlag NSB onder gejuich met muziek verbrand. Vergeten te vermelden dat gisteren nadat de Engelsen

aangekomen waren, door de K.P. één voor één alle NSB-ers opgehaald werden en onder gebrul van de menigte over de Markt naar Eltheto vervoerd werden. De één kruipende, de ander "armen hoog-armen laag" etc. Het geheel was een nare vertoning. Kinderen van 8 jaar brulden "Schoft", "Sla hem dood" etc. Plotseling geschiet, Engelsen gauw naar tanks om geweren te halen. Bleek dat bij Bouwens 2 Duitsers verstopt waren en het vuur openden toen de K.P. daar kwam, die uit onze tuin terug begon te schieten. 's Middags naar Hans en Flip op Zuylestein. Major Lockett bracht

2 heerlijke pakketten mee met biscuits, rozijnen, suiker, thee, wit meel, chocolade, doperwten, zeep, zout.

Een NSB'er wordt door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten op een van de Duitsers geconfisqueerde auto en tot vermaak van de bevolking door Veenendaal gereden. Op de achtergrond de Ritmeester Sigarenfabriek over het spoor (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Open Monumentendag 2008

In samenwerking met de gemeente Veenendaal zal er op zaterdag 13 september aanstaande na twee jaar weer een Open Monumentendag in Veenendaal worden gehouden. Het thema van de landelijke commissie is dit jaar Sporen. Via een drietal uit te zetten routes kunt u te voet, per step, per fiets maar ook per huifkar een groot aantal (gemeentelijke) monumenten bekijken. Noteert u alvast de datum in uw agenda. Vanaf augustus is op onze website www.oudveenendaal.nl het programma van deze dag te zien.

DOOR AART AALBERS

Als hoofdroute is dit jaar gekozen voor de loop van de Grift en het Omleidingskanaal. Gidsen zullen u vanaf de Rode Haan tot aan het Benedeneind attent maken op een aantal sporen uit het verleden. Het betreft sporen van de oorlog, sporen van vroegere bewoning en sporen in de natuur. Onderweg zult u elf kolossale foto's aantreffen van de plaatsen waarop u zich bevindt, maar dan wel van lang geleden. Een dertigtal stappen staat gratis te uwer beschikking, maar u kunt ook met uw eigen fiets de route volgen.

Rondleidingen

Een aantal monumenten zal deze dag gratis worden opengesteld voor het publiek. Zo kunt u een rondleiding krijgen door de zojuist geres taureerde Brugkerk en daar het Lindsenorgel uit 1848 bewonderen. U kunt in de tuin van de familie Valkenburg aan de Valleistraat de kazemat uit de Tweede Wereldoorlog van binnen bekijken. Ook zijn de beide molens geopend. Bij voldoende wind zal er graan worden gemalen en kunt u onder leiding van gidsen de molens beklimmen. Vergeet uw fototoestel niet, want het uitzicht is prachtig. De voormalige uloschool van dr Thoomes, nu Notariskantoor Mr R. Ottens, opent eveneens haar deuren. Notaris Roland Ottens zal u graag

door de oude school rondleiden. En dan de Oude Kerk op de Markt. Daar wordt op 13 september tevens korendag gehouden en is ook regelmatig het orgel te horen. Tot besluit kunt u gratis het Historisch Museum Het Kleine Veenloo bezoeken. U ziet er onder andere een oude aak, maar ook diverse oude foto's en attributen die betrekking hebben op de uitgezette routes.

Al deze monumenten zijn via gratis monumentaal vervoer, te weten per huifkar, aan elkaar verbonden. U kunt op elke door u gewenste plek in- en uitstappen.

Wandeling

Wie een wandeling door het centrum wil maken, kan voor een routekaartje terecht bij de VVV. U komt tijdens een vier kilometer korte wandeling langs een veertigtal monumenten.

Wedstrijd

Aan de Open Monumentendag is een tweetal wedstrijdjes verbonden. Onderweg kunt u via een vragenformulier een aantal vragen beantwoorden en zo in aanmerking komen voor een drietal prijzen. Bovendien zal de maker van de mooiste Open Monumentendag-foto worden beloond door beroepsfotograaf Perry Zonneveld.

Het laatste woord

Het woord 'nijver' is volgens Het Woordenboek der Nederlandsche Taal waarschijnlijk ontstaan uit de combinatie 'in ijver'. IJver ligt ten grondslag aan het dorp Veenendaal. In ijver is er al enkele eeuwen aan de groei en welvaart van ons dorp gewerkt.

DOOR HET BESTUUR

IJverig, naarstig, zich inspannend, arbeidzaam wilde de nijvere Veenendaler al eeuwenlang de kost verdienen voor zich en zijn gezin en zo mogelijk min of meer welvarend worden. Behalve door landbouw en handel gebeurde dit eerst door huisnijverheid, later ook door middel van fabrieken en bedrijven die werk en inkomen verschaften.

Het woord 'nijverheid' werd alom in Veenendaal bekend. We volstaan met drie voorbeelden:

1. Jochem van Schuppen begon in 1887 aan de Kerkewijk met een tabakskerverij. Nog geen twee jaar later opende hij met zijn broer Marinus aan de Markt de eerste en naar later blijkt de grootste tabak- en sigarenfabriek van Veenendaal. De fabriek kreeg als naam Gebr. Van Schuppen's Tabak- en Sigarenfabriek De Nijverheid (later werd de fabriek vernoemd naar een van de populaire sigaren, de Ritmeester).

2. De Veenendaalse Winkeliersvereniging, opgericht in 1923, nam de naam Handel en Nijverheid aan.

3. In 1955 besloot de gemeenteraad een toegangsweg tot een industriewijk Nijverheidslaan te noemen.

In de lezing 'Nijver Veenendaal' schetst Peter Will op onze ledenbijeenkomst in juni de opkomst en ontwikkeling van de Veenendaalse industrieën. De lezing wordt gehouden aan de hand van een presentatie met meer dan tachtig oude foto's en plaatjes die een beeld geven van het oude Veenendaal vanaf het ontstaan van de bedrijven. Ook de uitbreiding van de fabrieken wordt zichtbaar gemaakt en besproken. Enkele beelden geven weer hoe Veenendaal er uitzag tussen het midden van de negentiende en het laatste kwart van de twintigste eeuw (circa 1850 tot 1975).

Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 19 juni**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Peter Will: 'Nijver Veenendaal'**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

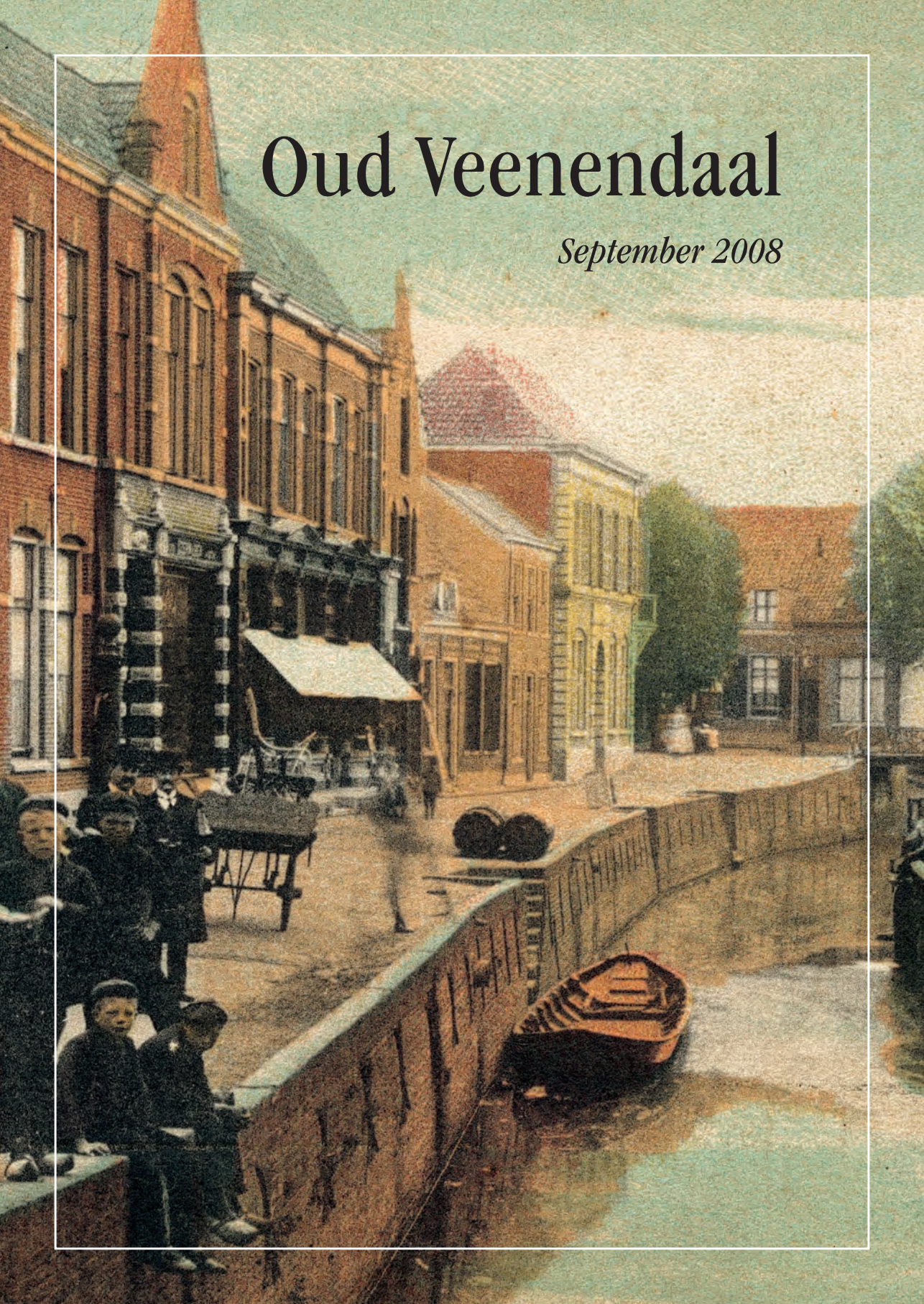
Andere ledenbijeenkomsten in 2008:

25 september: Stamboomonderzoek;

11 december: Foto en film.

Oud Veenendaal

September 2008

- 23^e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

A. Aalbers

W. Brands

C.J. Slok

info@oudveenendaal.nl

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, MacBridestraat 51,
3902 KK Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

W. Brands, Middellaan 77,
3904 LE Veenendaal, telefoon 0318 513650

Bank:

Rabobank nr. 395110106, t.n.v. Historische
Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame vof, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

58	Om te beginnen De redactie
59	De schijnwerper op... (8) G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
71	Bijzonder belicht H. Henzen
73	Roelof en Jannegie, een verhaal over liefde in 't Veen H. van 't Veld (m.m.v. A. Aalbers en J. van de Haar)
78	Uitgelezen G.C. Groenleer
80	Honderdjarigen in Veenendaal (13) W.C. van Elst
86	Nijver Veenendaal H. van 't Veld
88	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Op het moment dat u dit leest, zitten de zomervakanties er weer op. De dagen worden korter en de avonden langer. Tijd voor uw heemkundige honger. Wij hopen deze weer te kunnen stillen.

DOOR DE REDACTIE

Oud-wethouder Ant. de Ruiter wordt deze keer door Ineke van Schuppen in het licht van de schijnwerper geplaatst. Zoals het een echte Veenendaler betaamt, was hij op veel terreinen actief. De juiste man voor onze rubriek over markante plaatsgenoten.

Onze honderdjarigenrubriek wordt nog steeds met grote genegenheid en precisie geschreven door Wim van Elst. Het is de bedoeling dat hij voortaan twee keer per jaar een aflevering schrijft. Ditmaal is Jan van de Weerd de hoofdpersoon. In 1812, toen Veenendaal nog geen twintig jaar een zelfstandige gemeente was, werd Van de Weerd geboren in de gemeente Ede en daar woonde hij ook weer toen hij in 1912 zijn eeuwfeest vierde. Toch telt hij mee voor de serie, want zelfs over Edenaren weten wij Veenendalers positief te schrijven.

Henk van 't Veld, geassisteerd door Aart Aalbers en Jan van de Haar, doet in 't Vèèns verslag van de liefde in ons dorp in vroeger jaren. Mocht u ons eigen dialect niet (meer) helemaal meester zijn, treur dan niet. De vereniging heeft immers in de persoon van haar voorzitter een dialectoloog in de gelederen die u graag verder zal helpen. De redactie vermoedt echter dat het niet nodig zal zijn, omdat de liefde als het goed is zelfs taalgrenzen overbruggt.

De beroepslezer Gert Groenleer doet u weer kond van enkele nieuwe Veense publicaties in de rubriek Uitgelezen en verder hebben we uiteraard foto's van Hennie Henzen, alsmede het verslag van de vorige vergadering, voor de verandering van de hand van de voorzitter. En, zoals het hoort, heeft deze tevens het laatste woord. Veel leesplezier maar weer!

De begrafenis van Anton de Ruiter op 22 februari 1974 (foto Rob Leenarts, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De schijnwerper op... (8)

... een man die een duidelijk stempel drukte op het politieke en sociale leven van het Veenendaal na de oorlog. Zijn ambitie was het kleine Veenendaal tot grote bloei te brengen. Hij bezat de gave om niet alleen zelf altijd actief bezig te zijn, maar hij kon ook anderen tot grotere activiteiten inspireren. Over hem zei raadslid Hendriks van de KVP: 'Veenendaal wordt geregeerd door anten: fabrikanten, predikanten en tenslotte Ant de Ruiter.'

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Anton de Ruiter werd geboren op 7 november 1898 als zoon van Johanniss de Ruiter (1853-1919) en Elizabeth Gaasbeek (1853-1921). Johanniss de Ruiter was op 17 juni 1882 begonnen met een handel in manufacturen. Omdat de zaken goed gingen, kocht hij al op 23 mei 1885 een huis aan de Hooge Kant A 128 (later omgenummerd tot Hoogstraat 12) voor de som van f 2500,-. In dit pand werd de eerste winkel gevestigd en zijn vrouw Betje beheerde de zaak.

Anton was de jongste van zeven broers en zussen: Johannes (1878), Hendrik Jan (1879, was bij het overlijden van zijn vader in 1919 al overleden), Marinus (1882), Arendina Geertruida (1886, werd bijna dertien maanden), Aartje (1889) en Anthon (1891, werd slechts drie maanden). Het gezin woonde achter de winkel. Waarschijnlijk bezocht Anton de Nieuwewegeschool en nog een jaar de Franse klas. Zijn moeder had haar jongste graag onderwijzer zien worden, maar zelf had hij hele-

Johanniss de Ruiter, de vader van Ant, had in 1910 een koetsje voor zijn handel (collectie Henk de Ruiter)

maal geen ambitie in die richting. Hij voelde veel meer voor de textielzaak en in 1912 kreeg hij zijn zin: hij begon bij zijn vader als loopjongen.

Het gezin was niet de enige De Ruiter in het rijtje. In dezelfde straat bevonden zich ook de neringen van G.J. de Ruiter op nummer 4, Rijk de Ruiter (De Erven) op nummer 14 en 16 en mevrouw De Ruiter-de Jonge op nummer 18. Deze De Ruiteren waren geen van allen familie van elkaar.

Overname

Na het overlijden van zijn vader op 4 april 1919 zette de twintigjarige Anton de zaak voort. Behalve het winkelpand, dat werd geschat op f 7500,-, en diverse roerende goederen liet Johannes ook het recht op een zitplaats in de Hervormde kerk te Veenendaal, zuidzijde nummer 88, na. Het werd geschat op een waarde van f 180,-. Anton werd in de winkel en in het huishouden bijgestaan door zijn moeder, die ook in het pand bleef wonen. Zij overleed twee jaar na haar echtgenoot.

Anton bleek een geboren ondernemer, die zich tevens actief inzette voor de gemeenschap. Hoewel hij door malversaties van een familielid een moeilijke start had, liep de winkel al snel als een trein, mede omdat Ant de boer opging in omliggende dorpen als Ederveen en Achterberg. Op 16 september 1920 trouwde hij in Amsterdam met Johanna Cornelia Konings (30 juli 1898-14 maart 1986) en zij beheerde daarna de winkel. Het echtpaar kreeg vier kinderen: de dochters Beb (1922) en Corrie (1925) en de zonen Joop (1930) en Henk (1934).

Al in de jaren dertig schafte hij een auto aan: een oude T-Ford. Op 11 januari 1935 kocht hij van buurman Rijk Hendrik de Ruiter

voor de som van f 382,50 een perceel grond achter zijn winkel, waarop hij een magazijn liet bouwen. Hier werd een grossierderij gevestigd en het hoofdproduct was, hoe kon het anders in Veenendaal, Scheepjeswol. In Scherpenzeel werd een filiaal overgenomen van een familielid, maar dat werd eind jaren zestig verkocht.

Acties

Als winkelier voerde Ant regelmatig acties. In mei 1949 werd de winkel heropend na een verbouwing van het interieur, waarbij de winkel als eerste in Veenendaal tl-verlichting kreeg. Ter

De oorspronkelijke winkel anno 1929 (collectie Henk de Ruiter)

Ant met zijn eerste auto (collectie Henk de Ruiter)

gelegenheid van de heropening werd er natuurlijk een reclameactie gevoerd: tot en met 17 mei van dat jaar ontving elke vijftigste koper een paar nylonkousen cadeau.

In hetzelfde jaar werd ook het 400-jarig bestaan van Veenendaal gevierd. In de zaak werd een aparte sfeer gecreëerd en er waren bijzondere attracties met schaarse artikelen. Steun en toeverlaat was winkelchef Jacob Turkesteen, de vader van Jan, de eigenaar van de bekende beddenzaak. In februari draaide in de etalage van een belendend pand zelfs continue een film over de Scheepjeswolfabrieken.

Op 17 juni 1957 bestond de firma 75 jaar en werd er weer een jubileumactie gehouden. Bij aankoop van artikelen ter waarde van vijftig cent kreeg men een Ruitertje cadeau, maar op sommige artikelen kreeg men extra Ruitertjes. Bij aankoop van bijvoorbeeld een schort kreeg men vijf Ruitertjes en bij aankoop van een wollen deken zelfs vijftwintig Ruitertjes. Twintig Ruitertjes gaven recht

op een toegangsbewijs voor een grote kindermiddag in het Verenigingsgebouw aan de Eikenlaan. Op het programma stonden onder andere Dicky de sprekende pop, Brux en Duppie de clowns en Sultan de wonderkameel. Op 18 december werd, zoals gebruikelijk bij feestelijke gelegenheden in die jaren, van 17.00 tot 20.00 uur gerecipeerd in Hotel De Haas aan de Markt.

Tweede Wereldoorlog

Toen in 1940 de oorlog uitbrak, werd het gezin geëvacueerd naar Bergambacht. Ze vonden een onderkomen bij de familie Renes, waar ze in eerste instantie zeer plezierig werden opgevangen. De verbijstering was dan ook groot toen deze familie tot de fanatiekste NSB'ers van Bergambacht bleek te behoren. Op het moment dat Nederland voor de Duitse overmacht moest capituleren en het gezin De Ruiter in mineurstemming verkeerde, stak de familie Renes de vlag uit. Na een dag of tien keerde de Veense familie

De familie bij het 75-jarig bestaan van de winkel. Van links naar rechts: zoon Joop, schoondochter Joke, Ant. de Ruiter, zijn vrouw Jo, dochter Corrie, schoondochter Aartje, dochter Bep, zoon Henk en schoonzoon Simon Brummel (collectie Henk de Ruiter)

De zeven Veense mannen die werden opgepakt door de Duitsers. Achterste rij van links naar rechts: H. Brouwer, M. Lafeber, J.F. van Leeuwen en G. de Geit. Voorste rij van links naar rechts: Ant. de Ruiter, Van Dijk en C. Ultee (collectie Henk de Ruiter)

huiswaarts en hernam het leven zo goed en zo kwaad als het ging zijn normale loop. Gedurende de oorlogsperiode was Ant hoofd van de Luchtbescherming. In geval van alarm diende hij actie te ondernemen.

Groot was de schrik toen Ant in oktober 1941 als represaillemaatregel door de Duitsers werd opgepakt en met zes andere Veense mannen naar Kamp Amersfoort werd afgevoerd. De aanleiding hiervoor was het zingen van vaderlandse liedjes door de jeugd, vergezeld van scheldpartijen op de NSB tijdens de traditionele Lampegiersavond. Een van Ants metgezellen was H. Brouwer, de latere schoonvader van zijn zoon Joop.

Hoewel gecensureerd, was er toch sprake van een briefwisseling tussen Ant en zijn gezin. Eens per maand mocht hij een brief schrijven en ontvangen, maar er gingen ook wel brieven clandestien het kamp uit. In zijn brieven liet hij merken hoe hij naar zijn gezin verlangde, maar ze stonden ook vol adviezen omtrent de verkoop in de winkel. Vooral zijn oudste dochter Beb, die de administratie bijhield, probeerde hij vanuit het kamp raad te geven.

Vlak vóór de kerst werden de zeven mannen vrijgelaten. Ant was dertig kilo afgevallen en de striemen van de zweep van Kotälla stonden op zijn rug, maar hij heeft nooit veel losgelaten over deze periode. Hij was nog geen uur thuis toen de telefoon ging: aan de andere kant van de lijn was de eigenaar van een café in het Achterkerk, die het Wilhelmus liet horen.

Engbrocks

In het kamp was hij in aanraking gekomen met Willy Engbrocks, een goedwillende kampbewaker die er tegen zijn zin te werk was gesteld. In februari 1945 stond deze bewaker plotsklaps bij Ant op de stoep. Hij was gedeserteerd en zocht onderdak. Samen met zijn vriend Frits van Leeuwen zorgde Ant voor valse papieren op naam van Engels en de heren slaagden erin hem werk te bezorgen als ziekenverzorger in het verzorgingskamp van de heer Poot in Overberg. Ze slaagden er echter niet in hem uit handen van de Engelse opsporingsdienst te houden, die hem als een gewone krijgsgevangene beschouwde, zodat hij in tal van gevangenis en kampen

terecht kwam.

Engbrocks was degene die Ant op een gegeven moment wees op een Duitse officier die in de Hoogstraat liep en die verdacht veel op de beruchte Neumann uit kamp Amersfoort leek. De man was te herkennen aan een stijve arm, welk gebrek hij echter altijd meesterlijk wist te camoufleren. Ant en Frits besloten de proef op de som te nemen. Zij ensceueerden druk pratend een botsing met de officier, die in woede ontstak, maar daarbij maar één arm bewoog. Het was inderdaad Neumann.

In zijn kampperiode werden 72 oud-militairen, die ondergedoken waren geweest, gefusilleerd. Ant verzamelde de achtergelaten namen en adressen en toen hij weer thuiskwam, organiseerde hij een illegale collecte voor kerstpakketten voor de nabestaanden. In het kamp ondervond hij ook veel goeds van de eveneens gedetineerde dominee D.A. van den Bosch. Deze predikant was veel gevangenen tot grote steun. Tot ieders verdriet overleed hij in 1942 in het kamp aan dysenterie.

Wethouder

Het gezin kwam de oorlog goed door, mede omdat Ant in de gelegenheid was textiel te ruilen tegen voedsel. Meteen na de oorlog, in oktober 1945, werd een noodgemeenteraad ingesteld. Ant bezocht de bijeenkomst en kwam thuis als wethouder van de Christelijk-Historische Unie (CHU). Toen zijn vrouw hoorde dat hij tot wethouder was benoemd, zuchtte ze: 'Wat heb je nu weer aangehaald?' 'Nou ja,' was de reactie van Ant, 'het is maar voor een jaar, ik weet trouwens niet eens precies wat het allemaal inhoudt.' Dat ene jaar zouden er vijftientig worden.

Zijn portefeuille werd Openbare Werken en veel later kwam daar ook Onderwijs, Sport en Recreatie bij. Ant was een man met grote werklust. Als het nodig was, ging hij naar Den Haag. Samen met Wim van Offeren en met een grote doos Ritmeesters onder de arm kreeg hij dan veel voor elkaar. Zijn collega-wethouder was Ab Middelhoven van de Anti-Revolutionaire Partij. In de jaren na de oorlog was de ARP de grootste partij in Veenendaal, maar in 1958 volgde een kentering: de CHU kreeg de meeste stemmen.

Als gevolg van de gemeentegrenswijziging op 1 januari 1960, waardoor Gelders en Stichts Veenendaal in de toekomst als één gemeente binnen de provincie Utrecht zouden vallen, mochten de Veenendalers in oktober 1959 weer naar de stembus. Het college werd met één wethouder uitgebreid en bestond uit Ant. de Ruiter, C.N. van Kuijk en nieuwkomer Joh. van Hardeveld. In de jaren zestig begon de CHU aan een grote opmars, waardoor deze partij in 1966 nog een wethouder kon leveren: M. Bastmeijer.

Gedenkwaardigheden

Er gebeurde uiteraard heel veel in de lange periode dat Ant wethouder was. Om maar een greep te doen:

- In 1949 werd het 400-jarig bestaan van Veenendaal groots gevierd.
- Op 9 juni 1953 kwam prins Bernhard naar Veenendaal voor de opening van de nieuwe SKF-fabriek.
- In diezelfde maand was iedereen enthousiast over de plannen van Ant. de Ruiter ter leniging van de woningnood.
- Op 1 februari 1954 werd Veenendaal opgeschrikt door een daverende knal: de gasfabriek aan de Kerkewijk ontplofte.
- In december 1957 werd de Rijnbrug geopend, waardoor de Veense winkelstand werd ontsloten voor de Betuwenaren.

Gefeliciteerd door burgemeester J. Hazenberg bij de ontvangst van het lintje (collectie Henk de Ruiter)

- Op 4 juli 1958 werd de vernieuwde Hoofdstraat geopend. Toen juichte De Vallei: 'Modern, zakelijk en ruim'. Als we nu naar de foto's kijken, hebben we eerder de indruk van saai, kil en ongezellig.
- 1 januari 1960 was een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van Veenendaal: Stichts en Gelders werden één Stichtse gemeente.
- Op 8 juli 1961 werd burgemeester Hazenberg door loco-burgemeester De Ruiter geïnstalleerd.
- Op 21 april 1964 werd Ant benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau, tegelijkertijd met D.H. Hootsen en J.C. Bottenheim.
- Op 29 september 1967 werd het nieuwe raadhuis eindelijk in gebruik genomen.
- Op 21 augustus 1968 kon de Veense politie haar nieuwe onderkomen betrekken.
- Op 24 augustus 1968 werd het Valleibad geopend, met zijn beweegbare overkapping een unicum in Nederland. Het bad werd op zondag 4 oktober 1970 voor het eerst op zondag opengesteld.
- In de loop van 1970 werden de eerste huizen in het plan Dragonder opgeleverd.

Stichting Dagverblijven

Op donderdag 16 juli 1970 zat hij voor de laatste maal in zijn functie van loco burgemeester de gemeenteraad voor. Op de agenda stond onder meer het verhuren van de voormalige Wil-

librordusschool aan de Stichting Dagverblijven voor Gehandicapten en dat bracht de nodige commotie teweeg. Van het lege gebouw aan de Nieuweweg werd algemeen aangenomen dat het ter beschikking zou komen van de 'ongeorganiseerde jeugd' van Veenendaal. Op het laatste moment werd het echter verhuurd aan de Stichting Dagverblijven en de bijna voltallige raad viel vanwege dit voorstel over het college van B en W heen. De raadsleden gingen, zij het onder protest, toch akkoord met het voorstel en *De Vallei* kopte:

'Willibrordus-affaire 'onelegant opgelost' en 'B. en W. zwaar onder vuur'.

Wethouder De Ruiter bekende in de krant ruiterslijk dat hij de man was geweest die de Willibrordus-school aan de Stichting Dagverblijven had aangeboden. Als verzachtende omstandigheid voegde hij eraan toe, dat de stichting er waarschijnlijk na twee jaar weer uit zou gaan en dat er voor de jeugd in Veenendaal toch al veel was gedaan. Hij noemde daarbij het zwembad, de sporthal, het sportpark en de hemdsmouwconcerten.

Lof

Bij zijn afscheid op 31 augustus werd hem alom lof toegezwaaid. Alle Veense kranten, maar ook bijvoorbeeld het *Utrechts Nieuwsblad*, besteedden met grote koppen aandacht aan zijn afscheid. Volgens deze laatste krant had hij een typische gewoonte van zijn vader geërfd: als hij met iemand zat te praten, zat hij voortdurend met lucifersdoosjes te spelen. Tijdens dat interview vertelde hij dat hij na de oorlog had gedacht dat iedereen naast elkaar zou staan, maar dat het grote aantal partijen en partijtjes hem uiteindelijk het meest was tegengevallen.

De grote waardering voor zijn functioneren werd weerspiegeld door de massale opkomst bij de receptie die hem door B en W in het Veense raadhuis werd aangeboden. 'U deed uw werk op uitzonderlijke wijze,' zo zei burgemeester Bode. 'U bent een ongecompliceerd mens. U bent Anton de Ruiter. U waardeert de spekpannenkoek bij de boer evenveel als de hors d'oeuvre die u samen met een hoge autoriteit nuttigt.' De burgemeester kwalificeerde hem als de ambassadeur van Veenendaal.

Maar Ant. de Ruiter vond dat de eer hem niet alleen toekwam: 'Persoonlijk heb ik altijd alle medewerking ondervonden van de twee gemeen-

tesecretarissen gedurende mijn wethouderschap, te weten van de heren D. Blankespoor en D. van Manen. Ook de hulp van de ambtenaren is onontbeerlijk.'

Verder zei hij dat hij nooit spijt had gehad van zijn lange zittingsperiode. 'Ik ben blij dat ik het altijd zo goed met de raad heb kunnen vinden. Natuurlijk hebben we wel eens onenigheid gehad en ik heb ook best wel eens ongelijk gehad. Maar ik kon altijd goed tegen mijn verlies. Het was zo, dat ik op het raadhuis beter tegen mijn verlies kon dan in mijn winkel.'

De verbouwde winkel anno 1949 (collectie Henk de Ruiter)

Als wethouder functioneerde hij tijdens de zittingsperiodes van vier burgemeesters: J.H. van Schuppen (waarnemend burgemeester direct na de oorlog), A. Bakker (1946), mr dr J. Hazenberg (1961) en P. Bode (1968). Na het overlijden van wethouder Middelhoven in juli 1954 kreeg hij ook het loco-burgemeesterschap toegewezen.

De dag na zijn afscheid werd zijn zoon Joop als raadslid geïnstalleerd, zodat de familie De Ruiter

toch in het gemeentebestuur vertegenwoordigd bleef.

Winkeliersvereniging Handel en Nijverheid

De basis voor de Veenendaalse winkeliersvereniging werd gelegd met het verzoek van de Vereniging Oranjedag aan de plaatselijke winkeliers om ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina een winkelbeurs te organiseren. Zestien winkeliers namen in 1923 de taak voor de organisatie van de Oranjedag-winkelbeurs op zich. De beurs werd gehouden in de Teekenschool en werd zo'n succes dat daarmee de basis was gelegd voor een bestuur dat zich inzette om de winkeliers te gaan verenigen.

De oprichtingsvergadering werd gehouden op 20 november 1923. De eerste voorzitter was A.P. van Ginkel en hij werd als voorzitter opgevolgd door J.F. Tak. Anton de Ruiter was secretaris, maar volgde in 1935 de heer Tak op als voorzitter. Gedurende 45 jaar, tot 1968, bleef hij de

onbetwiste motor en belangenbehartiger van de winkeliersvereniging. Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij bij zijn afscheid in maart 1968 tot erevoorzitter werd benoemd.

De jaarverslagen van de eerste jaren omvatten behalve de nodige informatie over vergaderingen en activiteiten steevast een opwekking van secretaris De Ruiter om toch vooral gezamenlijk te staan voor de rechten van de middenstander. Rechten die volgens de secretaris te vaak verwaarloosd werden. In die verslagen waagde hij zich ook wel aan een algemene beschouwing: 'Wat de plaatselijke gesteldheid betreft, steken wij gunstig af bij plaatsen in de omtrek. Werkloosheid komt zo goed als niet voor. Onze industrie ontwikkelt zich steeds meer. Werkkrachten moeten uit de regio worden aangevoerd. Al deze factoren werken mee om een krachtige middenstand te verkrijgen.' En wat te denken van deze profetische woorden: 'Onze winkelstand kan met glans de toets doorstaan met de zaken in naburige plaatsen. Daarom zal Veenendaal steeds meer

De Veenendaalse Winkel Beurs en Tentoonstelling (VEWIBETO), 1960. Tijdens de opening van de vierde beurs tonen onder anderen wethouder Ant. de Ruiter, burgemeester A. Bakker, J. van Hardeveld en mevrouw A. Bakker-Maatjes, de echtgenote van de burgemeester, belangstelling voor het werk van pottenbakker Theo van Spanje (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

het centrum worden.'

Als voorzitter van de winkeliersvereniging behartigde Ant. de Ruiter ook vanaf het midden van de jaren dertig lange tijd de belangen van de Veense middenstand door middel van zijn lidmaatschap van de Kamer van Koophandel.

Publiekstrekkers

Talrijk en origineel waren de acties die met regelmaat werden georganiseerd. Het bestuur bleek zeer creatief in het bedenken van activiteiten om publiek naar het koopcentrum te trekken. De Palmpaasoptocht was er een van, maar ook met de organisatie van de VEWIBETO, Expo-reizen naar de wereldtentoonstelling in Brussel, de intocht van Sinterklaas en niet in de laatste plaats de demonstratie van het ballonvaarders-echtpaar Boesman in 1950 had het bestuur eer van zijn werk.

De viering van het 400-jarig bestaan van Veenendaal in 1949 was aanleiding tot het organiseren van een etalagewedstrijd en het opzetten van een groots feestprogramma. De Oudhollandse markt, waarbij de winkels tijdelijk achter oude geveltjes

huisden, was een daverend succes.

In 1948 bestond Handel en Nijverheid vijftienvijf jaar en zoals gebruikelijk in die jaren werd er een receptie gehouden in Hotel de Korenbeurs, die een grote stroom van bezoekers trok. 's Avonds werd er door de leden feestgevierd in De Kegelbaan. Ook voor Ant zelf was dit een jubileum, want hij was vanaf het begin als bestuurslid aan de vereniging verbonden geweest.

Een doorslaand succes waren de winkelbeurzen. De eerste VEWIBETO vond plaats in 1948 ter gelegenheid van het zilveren jubileum van Handel en Nijverheid en werd door 30.000 mensen bezocht. De openingshandeling werd verricht door de commissaris van de Koningin, M.A. Reinalda. In vijf expositiehallen aan het eind van de J.G. Sandbrinkstraat vond een gebeuren plaats dat zijn weerga in de Veense geschiedenis niet kende. Elke avond werd de straat door de PUEM verlicht, zodat de bezoekers al in feestelijke stemming de beurs betraden.

De grote promotor achter deze activiteit was Ant natuurlijk. 'Regisseur van het Veense openbare leven. Populair maar niet ijdel kopte *De Vallei*

De ingang van de VEWIBETO IV in 1960 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

van die dagen. 'Naast gezin en zaak interesseert hem maar één ding: Veenendaals bloei! Zijn devies luidt: 'Laat de klok nooit stilstaan'. En,' zo beaamde de krant, 'de heer De Ruiter heeft gelijk: wie de klok laat stilstaan, komt te laat!'

Bij zijn afscheid van de winkeliersvereniging in 1968 noemde Ant deze beurs de mooiste herinnering uit zijn loopbaan als voorzitter. Er was nog weinig te koop en alles was nog op de bon, maar toch hadden de winkeliers kans gezien een goede voorraad aan te leggen.

Nog meer beurzen

Bij een dergelijke gebeurtenis bleek de gemeentegrens die dwars door het dorp liep, alleen maar een ambtelijk begrip te zijn. Zowel de Stichtse als de Gelderse winkeliers droegen enthousiast hun steentje bij. De tweede beurs in september 1952 besloeg drie grote hallen. De middelste werd ingenomen door de grote Veense industrieën en om iedere standhouder van evenveel belangstelling te verzekeren, werd de stroom bezoekers de ene dag linksom en de andere dag rechtsom door de hallen geleid.

De vijfde en laatste VEWIBETO vond plaats in 1963. Eigenlijk werd de beurs elke vier jaar gehouden, maar in 1963 werd het 40-jarig jubileum van Handel en Nijverheid gevierd, een jubileum dat de moeite waard was de beurs een jaar te vervroegen. Volgens *De Vallei* van 15 oktober 1963 greep een van de papegaaien bij de ingang naar de hoed van mevrouw De Ruiter. Hij pikte er althans gretig in.

De VEWIBETO'S waren niet de enige beurzen die Handel en Nijverheid organiseerde: de beurs op verzoek van Oranjedag in 1923 is al eerder genoemd, maar ook werd van 8 t/m 13 september 1924 een beurs georganiseerd in de Teekenschool. In 1928 was de Eierhal de locatie, in 1933 een grote tent in de wei van Epskamp, in 1938 weer de Eierhal, maar in 1943 kon de beurs vanwege de oorlog uiteraard niet doorgaan.

Op 27 februari 1968 stelde Ant. de Ruiter zich niet meer herkiesbaar als bestuurslid van Handel en Nijverheid.

Handelsavondschool

Met de oprichting van de Handelsavondschool

De voorgevel van de Koningin Julianaschool aan de Kerkewijk, circa 1965 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

in 1930 - de officiële opening was in januari 1931 - werd een belangrijke bijdrage geleverd aan de voortgang en de verbetering van het ondernemerschap van Veenendaal. Ook hierbij speelde Ant een stimulerende en actieve rol. Hij werd secretaris van de school, die aan het eind van het eerste jaar zevenendertig leerlingen en vijf leerkrachten telde.

De school werd geëxploiteerd door Handel en Nijverheid en stond onder leiding van dr J.G. Thoomes. De doelstelling was jonge middenstanders een grondige opleiding te geven. Al in 1948 werd het diploma van deze school gelijkgesteld met een middenstandsdiploma. In 1950 stonden zo'n honderd leerlingen ingeschreven en in 1953 waren dat er 130. De school was gehuisvest in de Koningin Julianaschool en bood haar leerlingen vier avonden per week onderwijs.

In 1968, Ant was ondertussen voorzitter geworden, ontstonden plannen om de school over te laten nemen door de gemeente, omdat men vond dat de winkeliersvereniging niet langer de juiste instelling was om een school te exploiteren. Intussen waren in Veenendaal ook uloscholen en een lyceum gekomen en deze scholen legden zich steeds meer toe op de middenstand. Daarom vervulde de Handelsavondschool niet meer helemaal de functie die zij bij de start vervulde. Bij gebrek aan voldoende leerlingen werd de school in de jaren zeventig opgeheven.

Vereniging Oranjedag

Vanaf 1921 maakte Ant deel uit van het bestuur van de Vereniging Oranjedag, dat in 1923 een groot feest organiseerde ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. Hij mocht graag de volgende anekdote vertellen. Op 5 mei werd vroeger altijd bij toerbeurt een bevrijdingsconcert in een van de Veense kerken georganiseerd. Toen Ant vier weken vóór zo'n concert contact opnam met de betrokken dominee, voelde deze er klaarblijkelijk niet veel voor om het concert in zijn kerk te organiseren. Hij verontschuldigde zich aldus: 'Het spijt me, maar op die datum heb ik een begrafenis.' Een van Ants gevleugelde uitspraken was: 'Een drukbezet man kan er altijd wat bij hebben, maar iemand die niet veel te doen heeft, heeft nooit tijd.'

Op 22 april 1961 werd hem door de Federatie van Oranjeverenigingen in Nederland de oorkonde van verdienste uitgereikt wegens 'het lofwaardig vervullen van het bestuurslidmaatschap van de vereniging 'Oranjedag' te Veenendaal, gedurende het tijdvak 1921-1961'.

Juliana Ziekenhuis

Dat zich op 14 april 1945 tien personen bij notaris P.W. Maris aan de Hoofdstraat vervoegden, getuigde voor die tijd van moed, optimisme en geloof in de toekomst. Het was nog volop oorlog en de naderende geallieerde legers maakten de bezetters nerveus. Toch namen de tien mannen het risico dat de Duitsers hun bijeenkomst als een gevaarlijke activiteit zouden beschouwen. Zij kwamen samen voor de opbouw van Veenendaal na de oorlog; een Veenendaal met een ziekenhuis, waarvoor bij de notaris een stichtingsakte moest worden gepasseerd.

Het idee kwam uit de koker van drie heren: dokter C.P. Engel, H.M. van Schuppen en Ant, de Ruiter. Naast deze heren waren ook mr J.J.P.C. van Kuyk, D.J. Anbeek, D. van Barneveld, H.W. Bekker, A. Middelhoven, C.J. Diepeveen en M.J. van Leeuwen aanwezig. Ieder van deze tien mannen moest bij de notaris een tientje op tafel leggen om het startkapitaal van de stichting te vormen. Maar met deze honderd gulden was men er niet en dus werd er een grote collecte onder de Veense inwoners gehouden. Bij de telling in gebouw Eltheto bleek de bevolking voor een startkapitaal van maar liefst f 185.000,- te hebben gezorgd.

De offervaardigheid leverde later nog moeilijkheden op, toen bij de geldzuivering na de oorlog fiscale opsporingsambtenaren inzage verzochten van de collectielijsten om zodoende schenkers van de zwart geld op het spoor te komen. 'Maar,' zo zei Ant, de Ruiter bij de herdenking van het 25-jarig bestaan in 1970, 'die collectielijsten waren op de een of andere onverklaarbare manier zoekgeraakt.'

Een schok ging door Veenendaal toen Ant op 18 februari 1974 totaal onverwachts overleed. De man, die er zijn levenswerk van had gemaakt de Veense gemeenschap te dienen, was niet meer.

De villa Bergzicht aan de Cuneraweg (gemeente Rhenen) was sinds 1946 als ziekenhuis in gebruik (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

Bronnen

Diverse krantenartikelen in het Gemeentearchief van Veenendaal.

Oral history: J. de Ruiter en H. de Ruiter.

Joop de Ruiter, 'Over bezetting en bevrijding', in: *Oud Veenendaal* juni 2000, p. 52-60.

Themanummer Veenendaalse Winkeliersvereniging 'Handel & Nijverheid', in: *Oud Veenendaal* september 1999.

G. Veenhof, 'Politiek-bestuurlijke ontwikkelingen na 1945', in: *Geschiedenis van Veenendaal* deel 1, Veenendaal 2000, p. 119-123.

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons e-mailadres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

Op de foto's uit *Oud Veenendaal* van juni 2008 is uitstekend door de lezers gereageerd.

Uit de opmerkingen van de dames N. van Amerongen-Budding, C. Okker-de Kleuver en H. Valkenburg en de heren B. van Deelen en G. Verhoef is over de foto op pagina 45 het volgende af te leiden. Het gaat om kinderen van de Kokse school die zijn gefotografeerd in de Pniëlkerk aan de Hoofdstraat. We schrijven 1952 en het is een koortje van de zondagsschool waar de bekende Rik Valkenburg leider was. De meisjes zijn van links naar rechts: Corrie van Schuppen, Celia de Kleuver, Nellie Budding en Nellie van Hees. Achter de microfoon staat Corrie Roelofsen. De jongens zijn van voren naar achteren: Dick Valkenburg, Kemp van Ginkel en Bertus (Bart) van Engelenburg.

De heren M. Cramer en P. Will geven aan dat de foto bovenaan pagina 46 de ereboog weergeeft die in 1925 ter ere van de 'blijde incomste' van

burgemeester J.J.P.C. van Kuyk was opgesteld aan het begin van de Patrimoniumlaan ter hoogte van de Patrimoniumschool. De heer Cramer heeft bij zijn reactie ook nog een aantal krantenknipsels

gevoegd van de intocht van de burgemeester. De heer J. Van de Haar reageert als volgt op de foto onderaan pagina 46: 'Op de door mij ingeleverde en op bladzijde 46 afgedrukte foto herken ik drie personen. De twee mannen tussen de eerste en tweede rij van bovenaf gezien zijn links met de blonde kuif mijn vader Aris Gerardus van de Haar, later kruidenier/melkhandelaar op de Munnikenweg, en rechts met de donkere kuif de heer Jan Leppers, later wonend op de Groenelaan. Op de derde rij van onderen is de derde persoon van rechts Stien van de Bovenkamp, later mevrouw De Koning-van de Bovenkamp, wonend op de Vendelseweg. Mogelijk is het een gezamenlijk uitje van de jongens- en meisjesvereniging. Ik signaleer althans middenvoor ook een oudere heer, misschien de dominee?' Zie de foto op pagina 72 linksboven.

Deze keer twee nieuwe foto's waarover we graag verdere inlichtingen ontvangen.

De eerste foto is de oudste. Er staan veel mensen voor bussen die of op reis gaan of de reis net achter de rug hebben. Wie kan ons verder helpen?

De tweede foto is van rond 1960 en heeft een sportieve inslag. Er is iets te vieren, want burgemeester A. Bakker (uiterst rechts) overhandigt een van de voetballers een beker. Naast de burgemeester staat gemeentebambtenaar Arie Slikeer. Wie weet nog namen te noemen en wie weet wat de reden is geweest van de overhandiging van de beker?

Roelof en Jannegie, een verhaal over liefde in 't Veen

Het Cultuurplatform Veenendaal, waarin ook de HVOV participeert, besteedt dit najaar aandacht aan het thema liefde, naar aanleiding van het wereldberoemde toneelstuk Romeo en Julia van William Shakespeare. Zo dramatisch was het met de liefde in het Veen in het verleden niet gesteld, maar hoe was het dan wel?

DOOR HENK VAN 'T VELD (m.m.v. AART AALBERS EN JAN VAN DE HAAR)

Veenendaal kende zijn huwelijksmarkten. Op de zaterdagavonden stonden groepjes jongens bij elkaar in de Hoofdstraat, dikwijls leunend op hun fietsen of later bromfietsen. Ze maakten afspraakjes met de meisjes die rondjes Hoofdstraat liepen.

's Zondags zag men honderden jongelui uit heel Veenendaal lopend of fietsend via de Kerkewijk naar Prattenburg trekken, soms al na de kerkdienst aan het eind van de ochtend en verder

's middags en 's avonds. Daar, aan de berg, was de huwelijksmarkt tot aan Hannes Bos, bijgenaamd Hannes Hu, toe. Met de feestdagen, zoals Pinksteren, ging men met honderden tegelijk naar Ouwehands Dierenpark.

Roelof en Jannegie, twee jonge mensen uit het Veen, liepen een dikke halve eeuw geleden vaak op de zondagmiddagen een rondje Prattenburg. Daar vonden zij elkaar.

De Kerkewijk, circa 1910, gezien in de richting van het dorp (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Klompen

Roelof ging niet over één nacht ijs. Vaak was hij langs de huizen van vrijgezelle meisjes gefietst en had dan geteld hoeveel klompen er bij de deur stonden. Daar had hij zijn reden voor. Als je als man later van je vader maar weinig zou 'areve' (erven), dan werd er gezegd dat je daaraan niets kon doen. Maar als je van je vrouws kant een kleine erfenis kreeg, dan was je een domoor geweest. Dan vroeg men: 'Hej de klompen dan niet geteld?' Door het aantal klompen te tellen wist je als jongeman, als je verkering wilde, hoeveel kinderen de ouders hadden van het meisje dat je op het oog had. Waren er weinig klompen, dan hoefde je later ook weinig te delen.

Bij Jannegie op de boerderij aan de Hondzenel-leboogscheweg, in de volksmond de Hondskont genoemd, stonden maar vier paar klompen. Ze had kennelijk maar één broer of zus. Daar kwam nog bij dat ze 'veul staldeurties' hadden. Des te meer staldeuren des te meer koeien en des te groter en vaak rijker was de boer.

Dat trof Roelof, die zelf aan de Emmalaan woonde, de Schul(d)steeg zoals men die noemde, omdat men aannam dat de huizen er met behulp van een hypotheek gebouwd waren. Hij zou later van zijn vader niet veel erven en zou van zijn vrouws kant best wat geld kunnen gebruiken, want hij wou later ook boer worden.

Roelof werd 'daglòner' en Jannegie kreeg een 'warekhuis', een 'diensie' op dezelfde 'boedera' in het Ruisseveen.

(Internet)

Charmes

Roelof was een jongen met een 'barrebest verstaand'. Hij zag er zowel in zijn 'boezeroen' (doordeweeks herenhemd) als in zijn zondagse 'drollevanger' (pofbroek) in de ogen van Jannegie heel aantrekkelijk uit. Hij was geen magere 'bònestaok', zoals veel jongens die hard moesten werken op het land er toentertijd konden uitzien en evenmin een 'brevoermannegie', iemand die zich stoer voordeed of een 'draankörregel'. Hij was niet 'zo lui as dikke stront tège de bareg' en ook geen sigarenmaker van beroep, zo'n 'febrieksarrebeier' op wie men in het buitengebied van 't Veen dikwijls een beetje neerkeek. Over hen zong men een liedje:

*Neem nooit van je leven
een sigarenmaker aan je zij,
want ze hebben lef voor zeven
en geen centen voor vrijerij!
'k Ga nog liever, 'k ga nog liever
zes jaar als koloniaal
dan m'n leven, dan m'n leven
aan een sigarenmaker te geven.*

Jannegie was alles wat Roelof in een meisje begeerde. Hij was 'gek op ter'. Ze was geen 'schraoi wijfie', maar een 'huubse dere' (knappe meid) met 'een flinke bos hout veur de deur' (flinke borsten) en 'bolle waange' (een dik achterwerk). Een 'aauwerwetse trut' was ze niet, want de kleren die ze droeg waren allerm minst uit de

mode. Ook was ze geen brutale 'hennevèèg' of een 'slaoibek' (een 'kletstaante' met te veel praatjes).

Als de Schram, varkenskoopman Gijp Diepeveen, op de boerderij kwam, noemde hij haar steevast een 'schram' (mooi jong varken). En ene Van der Meijden, met de uitschel Vlooi in 't bed, knip-oogde als hij haar tegenkwam en dacht dan: 'Zo'n vlooi zuj mar in je bed veinde!' Niemand kon haar 'afgelebbberd' noemen, Roelof was echt de eerste met wie ze verkering kreeg.

Geen wonder dat ze 'wild over' en 'wijs mæ' elkaar waren. Ze voelden zich 'bofkonte, maz-zelaors'. Anderen kenden soms 'luddevede' (liefdesverdriet), zij niet. Had Jan Verhoef niet in de *Veenendaalsche Courant* van 9 september 1949 geschreven:

*De jongens van 't Veen zijn zo flink en zo stoer,
De meisjes zo aardig en lief,
Met blozende konen, een lach om den mond,
En tegen de vrijer geen grief.*

Van seksuele voorlichting was in hun tijd nog weinig sprake. Jongelui moesten maar naar de beesten kijken en als er dan vragen kwamen, werd er niet gezwezen. Ook was er een boekje *Hoe vertel ik het mijn kinderen*, dat van een dokter afkomstig heette te zijn.

Hooibergen

Zoals op andere boerderijen het geval was, deden ook over hen sappige hooibergverhalen de ronde.

Roelof woonde als knecht 'deurdewèèks' bij de boer en sliep op de 'hilt' boven de koeien. Daar mocht hij van de boer niet met een meisje komen,

want daar stond een bed en 'je moes de kat niet op het spek beinde'. Ook als ze 's zondags bij elkaar thuis waren, mochten ze niet bij elkaar op de slaapkamer komen, want 'van geintjies kwamme kleintjies'.

Soms ging Roelof, als hij bij Jannegie thuis kwam, met haar wandelen in het bos bij de Slaperdijk, waar 'vrijplekkies' genoeg waren: tussen de varens en bosbessen in de struiken konden ze zich neervlijen. Andere keren kozen ze de hooiberg bij de boerderij als plek om met elkaar te praten of 'bij mekaor te læge'. Want naar een 'paortieskaomer', een kamer in een café voor vrijende paren, ging je niet zo gauw.

Vanwege de afwezigheid van 'dingies' (voorbehoedsmiddelen) waren er in hun tijd veel 'motjes' (gedwongen huwelijken); soms 'moste' vele generaties achtereen trouwen. Ook bij Roelof en Jannegie was dat het geval. In het Veen zei men dan: 'Ze hebbe d'r an gesnoept.' In de kring van familie en kennissen probeerde men een excuus te vinden en zei men: 'Ze moste van de dokter trouwe.'

Trouwen

Roelof en Jannegie stonden eerst 'onder de

Het Benedeneind, circa 1930. Achter het blokje woningen naast De Lindeboom liep een slootje, waar twee hooibergen stonden. Ze stonden achter het huis van Jan Middelhoven. Tot 1960 behoorden deze huizen en bijgebouwen tot de gemeente Ede (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gebòòie' (waren in ondertrouw). De familie, ook de ooms en tantes, kwamen in die tijd bij Jannegie thuis bij het jonge stel op visite.

Daarna sloten Roelof en Jannegie hun burgerlijk en kerkelijk huwelijk. Gelukkig hoorden beiden tot hetzelfde kerkgenootschap. Trouwen met iemand van een andere kerk, bijvoorbeeld een hervormde met een 'dollerende', lag al wat gevoelig en trouwen van een protestant met een rooms-katholiek kon helemaal niet. 'Twee geloven op één kussen, daar slaapt altijd de duivel tussen', zo luidde het spreekwoord. En, zo zei hun Veense predikant, die geen 'lichtmuts' (lichte dominee) was: 'De duivel slaapt niet, die is klaarwakker, begin daar dus niet aan!'

De bruiloft werd eveneens gehouden bij Jannegie thuis. Tantes en nichten kookten iets lekkers en maakten hapjes klaar. Omdat de ruimte op de 'heerd' van de boerderij beperkt was, waren de ooms en tantes nu niet aanwezig, maar alleen de opa's en oma's, ouders, broers en zussen.

De vader van Roelof was 'op de cente'. Al was hij best blij met zijn schoondochter, toch keek hij ook met een zekere argwaan naar haar. Vrouwen

konden soms immers heel gemakkelijk geld uitgeven, hadden 'een gat in de haand', en er waren ook wel vrouwen die zo 'uitgeverig' waren dat men van hen zei dat ze helemaal geen hand hadden. Uit voorzorg zei de vader van Roelof op de trouwdag toch maar tegen zijn zoon: 'Jong, tot hiertoe he'k je geleerd je oge ope te houwe, wel... hou vedan je zakke dich.'

Kinderen

De eerste tijd woonden Roelof en Jannegie in bij de opoe van Jannegie, aan de Gortstraat, die ook wel 'Papsteeg' werd genoemd. Zij konden niet snel een eigen huis vinden en opoe woonde toch 'allèneg'.

Toen ze getrouwd waren, letten de buurvrouwen op de waslijn. Zodra ze na een paar maanden zagen dat er geen 'totte' (menstruatielappen) aan de waslijn hingen omdat Jannegie 'opoe over had', ging het verhaal door de buurt dat de ooievaar wel eens snel zou kunnen komen.

Vóór de bevalling mocht Jannegie als kraamvrouw bepaalde dingen niet doen, omdat dat gevolgen zou hebben voor de baby. Bepaalde gerechten

De Gortstraat, circa 1915, gezien vanaf de Zandstraat (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

mocht ze niet eten, want dan werd de melk zuur. Ze mocht geen kat aanhalen, want dan liep ze de kans dat het kind een kattenkop zou hebben. Alcohol drinken was ook niet toegestaan, wilde ze geen kind krijgen met 'schève oogies'.

Vijf maanden na de bruiloft werd er een 'keindjie' geboren. Gelukkig geen 'onecht keind'. Die waren er in het verleden in het Veen ook. Een vrouw had soms al drie kinderen, maar geen man.

Kinderen wisten soms zelf dat hun echte vader een paar huizen of een paar boerderijen verder woonde. Jannegie was eens in de winkel van Kees uit de Keet in de Haspel, toen een onecht kind klompen kwam kopen. De echte vader kwam even later toevallig ook binnen, toen de jongen aan het passen was. Deze zei tegen hem: 'Die betaal jij toch zeker wel veur mijn!'

Er was echter ook veel roddel als men getrouwd was: sommige vrouwen kregen ten onrechte de naam 'het' met andere mannen te doen, 'nöst de

pot te piese'. Ook Roelof en Jannegie hoorden het verhaal dat een getrouwde boerenvrouw een verhouding zou hebben met een veekoper. Toen een buurvrouw hem op een dag 'de dam' zag ingaan en met een smoes achterom op bezoek ging, zag ze haar met de veekoper aan de koffietafel zitten: er was niets aan de hand.

Ook kwam er incest voor: er werd in het huwelijk van de burens van Roelof en Jannegie een kind geboren terwijl de buurvrouw wel mollig was, maar 'niet dik had gelope'. Was het een kind van een dochter die men uit het zicht hield, terwijl men bij de burgerlijke stand net deed of het kind van de eigen vrouw was?

Echtscheidingen kwamen in de tijd van Roelof en Jannegie bijna nooit voor. Men kon het financieel niet rond krijgen, had geen huisvesting, bleef voor de kinderen bij elkaar en het gebod 'Gij zult niet echtbreken', dat iedere zondag in de kerk te horen was, had nog veel zeggingskracht.

Het armenblok, Haspel 2 en 3, vlak vóór de sloop in 1957 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Uitgelezen

En altijd zijn er wel weer nieuwe publicaties over oud Veenendaal die je kunt doorbladeren, lezen, verzamelen, aankondigen of bespreken. Ditmaal aandacht voor een bedrijfsgeschiedenis, een voetbalverhaal, een afvalboek en een heuse dissertatie.

DOOR GERT GROENLEER

Van wagenmakerij naar houtindustrie. Honderd jaar hout van Lambert van den Bosch 1906-2006 door Hans Ellenbroek. Geïll., 96 p., eigen uitgave.

Splinternieuw is dit boek niet, maar een fraaie aanwinst voor de Veense geschiedschrijving is het wel. In de eerste plaats oogt het goed. Stevige kaft, frisse plaatjes, heldere structuur. Maar ook de inhoud mag er zijn. Hans Ellenbroek heeft, gebaseerd op archiefonderzoek, interviews en literatuur, een prettig leesbaar boek geschreven. Het is een geslaagde mix van feiten en anekdotes, zakenleven en familie zaken. Zevenennegentig jaar lang, van 1906 tot 2003, was de houthandel van Lambert, Bertus en Bert van den Bosch gevestigd in Veenendaal. Ede is nu de vestigingsplaats. Had het bedrijf in 1912

f 3317,44 in kas (p. 26), in 1979 was de omzet gestegen tot f 12.580.254,- (p. 72). Zo groeide de eenmanszaak van Lambert en Bertus uit tot 'een bloeiende houtindustrie en spantenfabriek met ruim 50 medewerkers' (p. 6). Een bedrijf waar, getuige de declamaties en kroketten van Albertus Bouman, in ieder geval nog tot in de jaren zeventig met de menselijke maat werd gemeten (p. 65). Het boek is verkrijgbaar bij de houthandel in Ede: (0318) 519047.

Jubileumgids DOVO 75 jaar door Dorien Rebergen en Henri Drost (red.). Geïll., 72 p., eigen uitgave.

Vijftien jaar na haar jubileumboek heeft de voetbalvereniging DOVO (Door Ons Vrienden Opgericht) een jubileumgids uitgegeven. Een kleurrijke bladergids met veel foto's en teksten, spelers en oud-spelers, hoogte- en dieptepunten. DOVO, in 1933 begonnen met 25 vrienden, telt

driekwart eeuw later 1400 leden. Het is een bedrijf geworden, zegt voorzitter Bert Septer. We zien Job Diepeveen, Gerard Schinkel, Jan Gaasbeek, Wout Schaap, Egbert de Vries, Peet van Ojik, Dien Borg-Feunekes, Ronald Spelbos. En daar is de jeugd, de algehele zaterdagtitel, de derby tegen GVVV, de businessclub, het G-team, het damesvoetbal. Een club om trots op te zijn. Maar aan al die reclame zal ik nooit wennen. Hoe ging dat met de shirtreclame in mijn dorpsclubje in 1982/83? Een maat van mij deed zijn shirt toen averechts aan onder het motto: 'Ik ben geen aap.' Ik word oud. Lang leve DOVO! Voor een gratis exemplaar van de gids kunt u contact opnemen met Hennie Henzen, telefoon: (0318) 517944. Zolang de voorraad strekt.

86 Jaar gemeentereiniging in Veenendaal. Vroeger was alles beter? door Martin Brink. Geïll., 144 p., Gemeente Veenendaal, ISBN/EAN: 978-90-9023034-4, € 25,-.

De Babyloniërs spoelden het door de goot, de Romeinen brachten het buiten de stad en de middeleeuwen gooiden het gewoon op straat. Afval is van alle tijden en plaatsen. In Veenendaal had je asbakken, de Grift, kuilen, stortplaatsen en sinds 1922 de gemeentelijke vuilophaaldienst. De

daaruit voortgekomen afdeling Reiniging en Tractie is op 1 juni 2008 overgegaan naar de Afvalcombinatie De Valleï. Tijd dus voor een terugblik. In zijn boek geeft Martin Brink een stem en een gezicht aan Gert van Amerongen, Job van Holland, Jan Kleijer, Tineke Ring en tal van andere oud-werknemers en zittende personeelsleden van de reinigingsdienst. Ze vertellen over grappen en grollen, vuilniszakken en minicontainers, ratten en honden, strooizout en verstoppingen. Eén ding is duidelijk: in de zomer van 2007 was het personeel wél boos (p. 138). En het type vuilophaler dat in 1950 het Gelderland onveilig maakte (p. 42-46)? Dat bestaat niet meer. Voor het schoonmaken van Veenendaal heb je tegenwoordig diploma's nodig. Het boek is te koop bij de HVOV tijdens de bijeenkomsten in de Meent, bij Wout Brands en bij Hennie Henzen.

'Zo werkt dat hier niet'. Gevestigden en buitenstaanders in nieuwe sociale en ruimtelijke kaders door Maarten Hogenstijn en Daniël van Middelkoop. Geïll., 372 p., Uitgeverij Eburon, Delft, ISBN 978-90-5972-255-2, € 19,95.

Veel proefschriften zijn dik, duur en taai en gaan niet over Veenendaal. Het proefschrift van de sociaal-geografen Hogenstijn en Van Middelkoop is hanteerbaar, schappelijk geprijsd en helder geschreven en gaat behalve over Veenendaal ook over Amerongen. De titel is ontleend aan een uitspraak van een Veens ChristenUnie-raadslid uit 2004. In Veenendaal zijn, volgens de auteurs, de confessionele gevestigden voorbijgestreefd door de niet-confessionele buitenstaanders. Hoe ging dat in zijn werk? Voor het antwoord gingen ze eerst te rade bij de socioloog Norbert Elias en deden ze vervolgens uitvoerig onderzoek ter plaatse. Leuk om te zien dat ze veel gehad hebben aan de twee standaardwerken *Geschiedenis van Veenendaal* van 'de zeer actieve Historische Vereniging Oud Veenendaal' en aan het boek van 'een oud-wethouder' over de politieke geschiedenis (p. 360). Vergissen is menselijk. En of de dissertatie nodeloos polariserend is (p. 11)? Neem en lees. Ik vind het een voortreffelijke studie en kan me vooral vinden in de conclusie op pagina 248: 'Veenendaal is een puzzel.'

Honderdjarigen in Veenendaal (13)

Afgaande op een kort bericht in De Prins van 23 november 1912, bladzijde 252, was Jan van de Weerd de eerste persoon die in de twintigste eeuw zijn honderdste verjaardag in Veenendaal vierde. We moeten echter de vraag stellen of dit gegeven wel juist was, aangezien het Amersfoortsch Dagblad / De Eemlander van vrijdag 29 november 1912 bekendmaakte dat de oude baas op deze heuglijke dag in Ederveen woonde. Hoe het ook zij, er zijn mijns inziens naast wat vragen ook enkele opmerkelijke zaken rond onze eeuweling die de moeite waard zijn om er in deze rubriek aandacht aan te besteden.

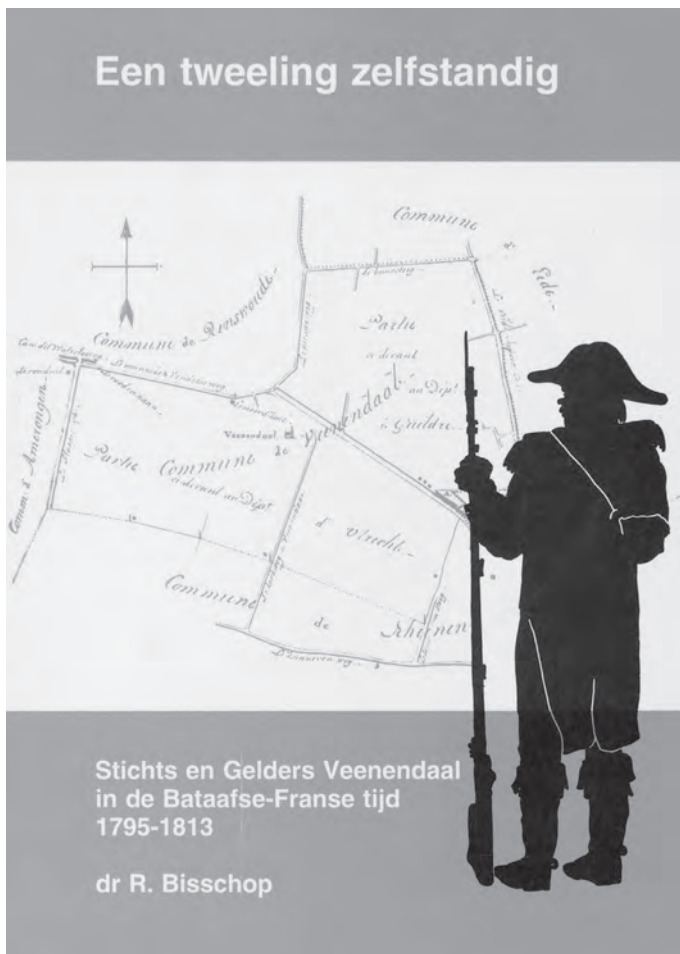
DOOR WIM VAN ELST

Jan van de Weerd werd op 27 november 1812 te Ede geboren in de zogenaamde Franse tijd. Zie voor deze periode in de geschiedenis onder meer het boekje van dr R. Bisschop *Een tweeling zelfstandig. Stichts en Gelders Veenendaal in de Bataafse-Franse tijd 1795-1813*.

Nederland werd door de Fransen overheerst en Lodewijk Napoleon deelde hier de lakens uit. Veel veranderde er in ons land en vooral op bestuurlijk vlak werden nieuwe regels ingevoerd. Ook de gemeente Veenendaal ontkwam hier niet aan. Allereerst werd een nieuwe persoonsregistratie opgezet, vervolgens moest iedereen een eigen familienaam (achternaam) aannemen en ten slotte werd het Frans ingevoerd als bestuurstaal. Hierbij wil ik een drietal opmerkingen maken.

Persoonsregistratie

De huidige persoonsregistratie wordt bijgehouden in de burgerlijke stand, die in het grootste deel van Nederland werd inge-

voerd op 18 augustus 1811. Napoleon Bonaparte deed dit onder andere om de dienstplicht voor zijn leger beter te kunnen afdwingen en om een efficiëntere belastingheffing in te voeren (*Wikipedia*, encyclopedie op internet).

In de burgerlijke stand zijn opgenomen de akten van geboorte, huwelijk, scheiding en overlijden. Tot dan toe werd deze administratie verzorgd door de kerken en men gebruikte daarvoor de zogenaamde DTB-boeken. De D staat voor Dopen, de T voor Trouwen en de B voor Begraaven. In de doopboeken werd doorgaans niet de

geboortedatum vermeld, maar de datum waarop men was gedoopt - en die was meestal enkele dagen later.

Een tweede vorm van persoonsregistratie is het bevolkingsregister. Het werd wat later ingevoerd en bevat gegevens met betrekking tot gezinsamenstelling, adres, beroep, burgerlijke staat, kerkgenootschap, datum van vestiging, vorige woonplaats, datum van vertrek uit de gemeente, nieuwe gemeente enzovoort. Het oudste register van Veenendaal dateert van 1850-1860.

De akten van de burgerlijke stand en de bevol-

Familiehoofd en zijn kinderen	Adres	Nieuwe familienaam
1. Simon Levie kinderen: Jacob Simon, Brandje	Weverstraat	Simon Levie van Aalten
2. Hendrik Jansen kinderen: Jan, Teunis, Gerrit, Hendrik, Gerritje	Pannehuis	Hendrik Bouwhorst
3. Jacob Simons kinderen: Levie, Nathan, Simon, Moses, Kaatje, Johanna	Weverstraat	Jacob Simon van Aalten
4. Willem Rijkse kinderen: Hendrik, Rijk, Jannetje	Agter de kerk	Willem van der Sluis
5. Rijk Cornelisse kinderen: Cornelis	Bij het verlaat	Rijk Versteeg
6. Aalt Willemse (kleermaker) kinderen: Willem, Dirk	De nieuwe buurt	Dirk van Manen
7. Dirk Teunisse kinderen: Teunis, Hendrik, Klaasje, Tijgje, Johanna	Veenendaal	Dirk van de Zandschulp
8. Cornelis Barten kinderen: Bart, Gerrit, Maria, Klaasje, Jannetje	Veenendaal	Cornelis van de Haar
9. Geurt Harmsen kinderen: Jacob, Rijk, Henderik	Het bovineind	Geurt van Wijk

(Gemeentearchief Veenendaal, archieven gemeente Veenendaal, inv. nr. 2611)

kingsregisters worden tot op de dag van vandaag nog veel geraadpleegd door mensen die zich bezighouden met genealogie. Ook voor de rubriek 'Honderdjarigen in Veenendaal' maak ik vaak van deze gegevens gebruik.

Eigen familienaam (achternaam)

Bij de invoering van de burgerlijke stand werd iedere Nederlandse burger die nog geen vaste achternaam had, verplicht er een te kiezen. In *Wikipedia*, de encyclopedie op internet, wordt vermeld: 'Bij wijze van protest tegen deze opgelegde regel besloten sommigen, voornamelijk in het Noorden, een belachelijke achternaam te kiezen in de verwachting dat deze 'burgerlijke stand' na de Franse bezetting toch niet meer van belang zou zijn. Zonder er bij stil te staan dat de opvolgers van de Fransen deze administratieve vernieuwing wel eens over konden nemen, zadelde ze hun nageslacht met een bizarre achternaam op. Zo zijn achternamen als Naaktgeboren, Zondervan en Pieltjes ontstaan.'

Graag verwijs ik ook naar *Oud Veenendaal* van november 2005, bladzijde 149-151, waarin Ineke van Schuppen onder meer verslag doet van de door Henk van 't Veld gehouden diaprojectie

over bijnamen en waarin ook uitvoerig over het ontstaan van familienamen wordt gesproken. Het is interessant om te vermelden dat in 1812 negen mannelijke inwoners van Veenendaal verklaarden voor zichzelf en voor hun kinderen een nieuwe familienaam te willen aannemen (zie pagina 81).

Frans als bestuurstaal

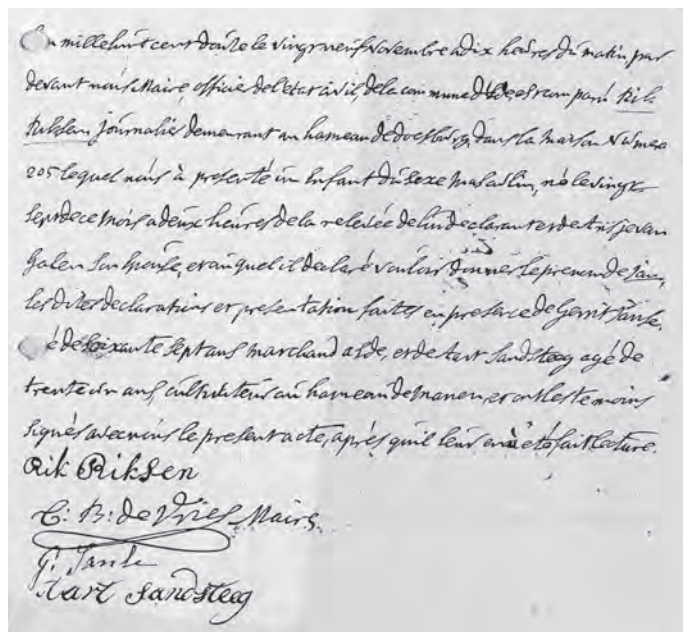
'Een beheersing van de Franse taal was onmisbaar om een bestuurlijke functie te kunnen bekleden' (citaat uit *Geschiedenis van Veenendaal* deel 1, bladzijde 92). In Veenendaal werd schout Anthonie de Bijll opgevolgd door Jan Smith omdat hij onder meer de Franse taal beheerste, in onze buurgemeente Ede was mr C.B. de Vries sinds 1810 maire. U begrijpt wat een spanningen dit alles heeft teweeggebracht. Jan Smith bleef overigens ook na de Franse tijd 'gewoon' aan.

Geboorteakte

Toen ik in het Gemeentearchief van Ede de geboortegegevens van Jan van de Weerd ter inzage vroeg, liep ik tot mijn grote verrassing opnieuw tegen de zojuist genoemde drie facetten aan. Mij werd namelijk de geboorteakte van Jan

Riksen getoond, die geschreven was in het Frans en ondertekend door Rik Riksen (vader), maire C.B. de Vries (ambtenaar van de burgerlijke stand), G. Jansen en Aart Sandsteeg (waarschijnlijk de getuigen).

Een opmerking. In Veenendaal ben ik nimmer een in het Frans geschreven akte tegengekomen. Wel heb ik bij het inzien van de geboorte-, huwelijks- en overlijdensakten uit de Franse tijd kunnen vaststellen dat jaarlijks een in het Frans opgemaakt voorblad werd toegevoegd. Gert Groenleer, archivaris van de gemeente Veenendaal, verzekerde mij echter dat in het archief wel degelijk bescheiden uit de beginperiode te vinden zijn die in de Franse taal zijn opgesteld.

De geboorteakte van Jan van de Weerd (Gemeentearchief Ede)

Zie bijvoorbeeld de inventarisnummers 91, 92, 97 en 102 van de archieven van de gemeente Veenendaal 1795-1811. Het gaat hier om bestuurlijke correspondentie.

Duidelijk is dat de familie Riksen bij Jans geboorte nog geen eigen familienaam had aangenomen. Dat dit op een later tijdstip wel gebeurde, blijkt uit een brief van archivaris P. Meerdink van de gemeente Ede aan de heer F.M.H. van Dam te Barneveld van 22 mei 1985, waarin wordt vermeld dat betrokkene weliswaar als Jan Riksen te Ede is geboren, maar als Jan van de Weerd is overleden (zie pagina 84).

Personalia

Jan van de Weerd (Jan Riksen) werd op 27 november 1812 te Ede geboren. Zijn ouders waren Rik Riksen, alias Riksen van de Weerd, en Arisje van Galen. Als beroep werd opgegeven: arbeider.

Als we nauwkeurig letten op het tijdstip van Jans geboorte, dan blijkt zijn geboortedatum te vallen tussen 1 januari 1812 en begin 1815, de periode dat Stichts en Gelders Veenendaal waren samengevoegd tot één gemeente. Met andere woorden: de wieg van Jan van de Weerd kan niet in Gelders Veenendaal hebben gestaan, mogelijk wel in wat later Gelders Veenendaal heette.

Jan van de Weerd huwde op 16 oktober 1841 te Ede met Aaltje van de Meent, boerenmeid, geboren te Renswoude op 22 april 1813, dochter van Jorden van de Meent en Aaltje Jansen. Ook kwam ik documenten tegen waarin de echtgenote van Jorden van de Meent Aaltje Prins zou heten. Na het overlijden van zijn vrouw op 22 januari 1852 trouwde Jan van de Weerd op 26 april 1853 te Ede met Geertje Brouwer, geboren te Lunteren op 23 januari 1833. Zij was een dochter van Jan Hendriksen Brouwer en Neeltje Willemsen. Aan dit tweede huwelijk kwam een einde door het overlijden van Geertje Brouwer op 25 april 1874.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. Maria van de Weerd, geboren in 1839 te Ede;
2. Gerrit van de Weerd, geboren in 1849 te Ede.

Kinderen uit het tweede huwelijk:

1. Neeltje van de Weerd, geboren op 22 maart 1854 te Ede;
2. Arisje van de Weerd, geboren op 3 november 1856 te Ede;
3. Jannetje van de Weerd, geboren op 10 september 1859 te Ede;
4. Rijk van de Weerd, geboren op 8 februari 1862 te Ede;
5. Harmen van de Weerd, geboren op 27 november 1864 te Ede;
6. Jan van de Weerd, geboren op 26 mei 1867 te Ede;
7. Gerritje van de Weerd, geboren op 16 december 1871 te Ede.

Vestigingsplaats

Op de vraag of Jan van de Weerd op zijn honderdste verjaardag al of niet inwoner van Veenendaal was, moeten wij het antwoord schuldig blijven. Archivaris P. Meerdink schrijft in zijn brief van 22 mei 1985: 'Naar aanleiding van uw verzoek om inlichtingen betreffende J. van de Weert (?), honderdjarige te Veenendaal op 27 november 1912, kan ik u meedelen, dat deze inderdaad alhier woonachtig is geweest, en wel achtereenvolgens in 1847 te Lunteren, in 1852 te Ederveen, in 1862 te Veldhuizen en gedurende de periode 1871-1874 te Gelders Veenendaal, welke vestigingsplaatsen alle behoorden tot de gemeente Ede. ... Helaas vermeldt de huidige reconstructie van het bevolkingsregister, dat in 1942 door brand verloren ging, niet het laatste woonadres.'

Jan van de Weerd overleed op zondag 19 januari 1913, 's morgens om half acht, in de ouderdom van honderd jaar en bijna twee maanden. Aangifte van het overlijden werd gedaan door Aart van Veldhuizen, 40 jaar, landbouwer en Jan van Voorthuizen, 28 jaar, landbouwer, beiden te Ede.

Ook omtrent de plaats waar Jan van de Weerd werd begraven is geen betrouwbare informatie te geven. Op 17 januari 2005 bleek na informatie mijnerzijds dat zijn naam niet voorkomt in de administratie van de begraafplaatsen van de gemeente Ede. Ook in de desbetreffende cahiers van de oude begraafplaats aan de Ach-

Gemeente Ede

Raadhuis Ede, Bergstraat 4
Bereikbaar met de buslijnen
83, 84 (Ede-Veldhuizen), 85 (Veenendaal),
105 (Harderwijk) en 110 (Apeldoorn)

► de heer F.M.H. van Dam
Kallenbroekerweg 65
3771 DB BARNEVELD

Uw nummer (letter):

Uw brief van: 20-4-1985

Afd.: 4

No.: F 6412

Bijl.:

Onderwerp: onderzoek 100-jarige

EDE, 22 mei 1985.

Geachte heer,

Naar aanleiding van uw verzoek om inlichtingen betreffende J. van de Weert(?), honderdjarige te Veenendaal op 27 november 1912, kan ik u mededelen, dat deze inderdaad alhier woonachtig is geweest, en wel achtereenvolgens in 1847 te Lunteren, in 1852 te Ederveen, in 1862 te Veldhuizen en gedurende de periode 1871-1874 te Gelders Veenendaal, welke vestigingsplaatsen alle behoorden tot de gemeente Ede.

Betrokkene overleed op 19 januari 1913 te Ede als Jan van de Weerd, maar werd geboren op 27 november 1812 te Ede als Jan Riksen, zoon van Rik Riksen, alias Riksen van de Weerd, en Arisje van Galen. Hij huwde op 16 oktober 1841 te Ede met Aaltje van de Meend, geboren op 22 april 1813 te Renswoude(U), welk huwelijk op 22 januari 1852 te Ede door overlijden werd ontbonden. Een tweede huwelijk op 26 april 1853 te Ede met Geertje Brouwer, geboren op 23 januari 1833 te Lunteren gemeente Ede, werd op 25 april 1874 te Ede eveneens door overlijden ontbonden. Het beroep van Jan van de Weerd was arbeider. Helaas vermeldt de huidige reconstructie van het bevolkingsregister, dat in 1942 door brand verloren ging, niet het laatste woonadres.

U wordt vriendelijk verzocht de kosten van onderzoek ten bedrage van f 11,25 over te maken op gironummer 825057 ten name van de gemeente Ede.

★

Hoogachtend,
de secretaris, der gemeente Ede
voor deze,

P. Meerdink
archivaris

Typ.: ab/
Coll.:

Postbus 9022 - 6710 HK Ede Gld - Telefoon 08380-80911 - Telex 37031 - Postrekeningnr. 825057

terkerkstraat in Veenendaal kwam ik zijn naam niet tegen.

Duidelijk zal zijn dat het registreren van persoonsgegevens in het begin van de negentiende eeuw vaak nog veel te wensen overliet.

Trekschuit

In *De Prins* van 23 november 1912 lezen we over de Veenendaler J. van de Weert 'die 27 Nov. zijn 100sten geboortedag hoopt te herdenken', het volgende: 'Hij verkeert nog in goede gezondheid, is nog vlug ter been en dat hij nog helder van geest is, blijkt uit zijn verhaal van zijn militairen diensttijd. Acht jaar is hij te Leiden onder de wapenen geweest en dan ging hij om de drie jaar naar zijn woonplaats; dit geschiedde per trekschuit naar Utrecht en van daar 40 K.M. te voet naar huis.' (Bericht opgenomen in *De Rijnpost* van 20 april 1988.)

Een kort bericht, dat wel, maar toch van belang omdat het ons een indruk geeft welke vervoersmogelijkheden de mensen van toen ter beschikking stonden om van Leiden naar Veenendaal te gaan. Voor mensen van deze tijd onvoorstelbaar!

Graag wil ik Martin C. Kramer hartelijk bedanken voor de uitvoerige genealogische informatie over het gezin van Jan van de Weerd.

Trekschuit (*Internet*)

Jan van de Weerd als bijna honderdjarige (*De Prins*, 23 november 1912)

Jan van de Weerd als militair (*De Prins*, 23 november 1912)

Nijver Veenendaal

De ledenbijeenkomst van 19 juni, bijgewoond door omstreeks 70 leden en geopend door voorzitter Van 't Veld, staat geheel in het teken van 'nijver', dat wil zeggen ijverig, arbeidzaam Veenendaal. Een speciaal welkom is er voor oud-voorzitter Kees van Grootheest, op doorreis van Brabant naar Groningen, waar hij professor geworden is.

DOOR HENK VAN 'T VELD

Eerst brengt de voorzitter onder de aandacht, dat de Historische Vereniging nijver bezig is, niet stil zit, maar aan vele dingen mee doet:

- besprekingen aangaande beheer en inrichting van het Cultuurplein en de oprichting van een Historisch Informatie Punt (HIP) worden gevoerd via onze afgevaardigde, oud-bestuurslid Hennie Henzen;
- er is overleg met de Bibliotheek, het Gemeentearchief en het Museum over het gezamenlijk verstrekken van historische informatie, zoals kort geleden gebeurde over 'Wonen in Veenendaal';
- verder zijn we present in de vergaderingen van het Cultuurplatform, waarvan ook de Bibliotheek, het Filmhuis, de Kunstuitleen, de Lampegiet, de Muzen en de Volksuniversiteit partners zijn. Het thema voor dit najaar is liefde, naar aanleiding van het drama Romeo en Julia van William Shakespeare (in dit nummer van *Oud Veenendaal* kunt u ook lezen over een R en een J: 'Roelof en Jannegie, een verhaal over liefde in 't Veen');;
- dank zij de inzet van bestuurslid Aart Aalbers en andere vrijwilligers komt er op zaterdag 13 september weer een Open Monumentendag;
- medewerking wordt verleend aan de totstandkoming van de canon, de 50 belangrijkste feiten van de geschiedenis van Zuidoost Utrecht.

Nijverheid in boekvorm

Het bestuur is dankbaar voor een ontvangen boekwerk: *Van wagenmakerij naar houtindustrie. Honderd jaar hout van Lambert van den Bosch 1906-2006*. Alleen bij de HVOV is voor € 25,- te koop een aan het papier toevertrouwd verslag van

het reilen en zeilen van een ander stuk Veense nijverheid: *86 jaar gemeentereiniging in Veenendaal. Vroeger was alles beter?*

De heer Joost Nauta blijkt bereid te zijn ook nijverheid te betrachten: hij zal de heer Lochtenberg bijstaan als lid van de kascommissie.

Powerpointlezing

Doodstil wordt er in de zaal geluisterd en heel aandachtig kijkt men naar het scherm. Wie kent immers het nijvere Veen zo goed als Peter Will, voormalig gemeenteambtenaar en schrijver van het boek *Veenendaal, straat in straat uit?* Wie is zo op de hoogte van de vele foto's van Veenendaal in het Gemeentearchief als hij?

Eerst schetst hij de ontginning van de veengebieden in de periode 1546-1650. Als de turfvoorraad opdraakt, wordt de kost verdiend met het wassen en thuis kammen en spinnen van de wol van schapen. In 1749 zijn er in Veenendaal 33 wolkammersbazen, met hun 32 knechten meer dan eenderde van alle hoofden van de huishoudens.

In 1850 bouwt Dirk Stevenszoon van Schuppen op eigen grond een fabriek. Na de watersnoodramp van 1855 komt er in 1861, in het zicht van de Schup en eveneens in de nabijheid van de Grift, op voorspraak van koning Willem III een fabriek bij, de VSW, de Grote Fabriek. Aan de Kerkewijk wordt in 1884 de sajettefabriek van Van Woudenberg geopend (nu de flats van de SIB aan de Duivenwal). En niet te vergeten de Mus, de wolfabriek die de gebroeders Van Leeuwen in 1899 in een voormalige brouwerij aan het Verlaat beginnen (straks binnen de restanten

de plek voor de bibliotheek, het museum en ons documentatiecentrum).

Daar er aan de kant van Gelders Veenendaal daarna nog nauwelijks ruimte is, neemt Will zijn hoorders en toeschouwers mee naar Stichts Veenendaal.

Op weg daarheen komt men in de deftige Hoofdstraat onder andere langs de winkel van Hein van Schuppen, het Suikervat van Van Essen, de zaak van de nijvere sigarenhandelaar Verdouw en de confectiewinkel van vader en zoon Willem van Barneveld, ook wel Oude Pak en Jonge Pak genoemd. Tijdens zijn lezing vestigt Will de aandacht op allerlei details. Als voorbeeld bij onderstaande foto: Verdouw blijkt niet naar de benen van zijn ramenemende vrouw te kijken, maar naar die van een voorbijgangster.

in 1899 begint er de Cravattenfabriek, gericht op goedkope textiel voor de tropen. In de volksmond wordt de fabriek de Karavat genoemd. Ze houden er naast de Ritmeester een mooie villa aan over, maar 'men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer.'

Door hun handwerk worden de vele arbeiders voor de fabrieken te duur. De Panter verdwijnt het eerst, gevolgd door de Ritmeester over het spoor en de Leidsche Wol.

Maar er is nog veel meer nijverheid: de ijzerfabriek, de gasfabriek, de melkfabriek, de azijnfabriek van Recter en de Hollandia Tricot, waar alleen meisjes werken die zorgen voor ondergoed, 'frutsels' van de bovenste plank. Ook de molens maken deel uit van Nijver Veenendaal.

En er blijven nieuwe fabrieken komen: de Boxal,

Hoofdstraat, 1963, kort vóór de afbraak van de panden Hoofdstraat 31 en 33. Beide panden laten nog de Hoofdstraat zien zoals die er ook in de negentiende eeuw uitzag. Het pand links huisvestte de slijterij van Van Hardeveld en het pand rechts de tabakwinkel van Verdouw (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Sigaren

In 1887 begint Jochem van Schuppen aan het begin van de Kerkewijk een tabakskerverij die later de Nijverheid en in de volksmond de Ritmeester vóór het spoor zal gaan heten. De tabaksteelt over de berg floreert; de Cavansa-sigarenfabriek van C.A. van Schuppen staat er van 1923 tot 1954 (op de plaats waar nu de Rembrandt State wordt gebouwd).

De zuidkant van de spoorlijn is al eerder in trek:

de SKF, Solvay en niet te vergeten Lantor. Tot op de dag van vandaag is Veenendaal een nijvere gemeente.

Ten slotte

De voorzitter bedankt Peter Will voor zijn boeiende lezing en overhandigt hem de welverdiende envelop en een boeket bloemen. Nadat ieder wel thuis is gewenst, helpen vele nijvere mannen bij de herinrichting van de zaal.

Het laatste woord

Het trouwboekje van vader en moeder is al interessant, dat van grootouders of overgrootouders nog veel meer. Wie vormden de familie Van de Bovenkamp, Hiensch of Van Schuppen? Wanneer werden ze geboren, wie trouwde met wie, waar woonden ze, welke beroepen hadden ze? Tot hoe ver terug gaan je voorouders: de achttiende eeuw, de zestiende eeuw? De antwoorden zullen tot lering en vermaak zijn.

DOOR HET BESTUUR

Meer gegevens zijn te vinden in akten van de burgerlijke stand en bevolkingsregisters, doop-, trouw- en begraafboeken van de kerken, gemeentelijke en provinciale archieven.

Een belangrijke bron wordt ontsloten door de genealogie, het stamboomonderzoek. Men kan dit zelf doen met programma's op de computer, maar eigenlijk is het geen hobby voor solisten. Interessanter is het als men lid wordt van de werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging: twee of drie weten meer en kunnen meer vinden dan één. Als de voorouders afkomstig zijn uit een andere plaats of streek, is het ook goed contact te zoeken en gegevens uit te wisselen met stamboomonderzoekers van andere historische verenigingen. Men kan ook lid worden van een afdeling van de Nederlandse Genealogische Vereniging. Van belang is het ook om de reeks van verwante personen met dezelfde achternaam op te sieren met portretfoto's, familiefoto's, oude ansichten en familieverhalen.

Elleke van Engelenburg en Cor Huurnink, lid van de werkgroep Genealogie, laten ons in de eerstvolgende ledenbijeenkomst kennismaken met hun hobby: het onderzoek naar voorouders. Aan de orde komt het waarom en hoe van hun onderzoek en wat de leuke kanten ervan zijn.

Maar vaak gaat het niet over rozen. Er zijn heel wat valkuilen, voetangels en klemmen. Onze voorouders hadden er natuurlijk geen idee van dat wij, zo'n 300 jaar later, in hen geïnteresseerd zouden zijn. Uiteraard zullen beide inleiders ook spreken over hun bronnen in de archieven. En ten slotte zullen zij ons wat laten zien over de wijze van presenteren / publiceren van het onderzoek. Dit kan op allerlei manieren.

Alle leden zijn van harte welkom op:

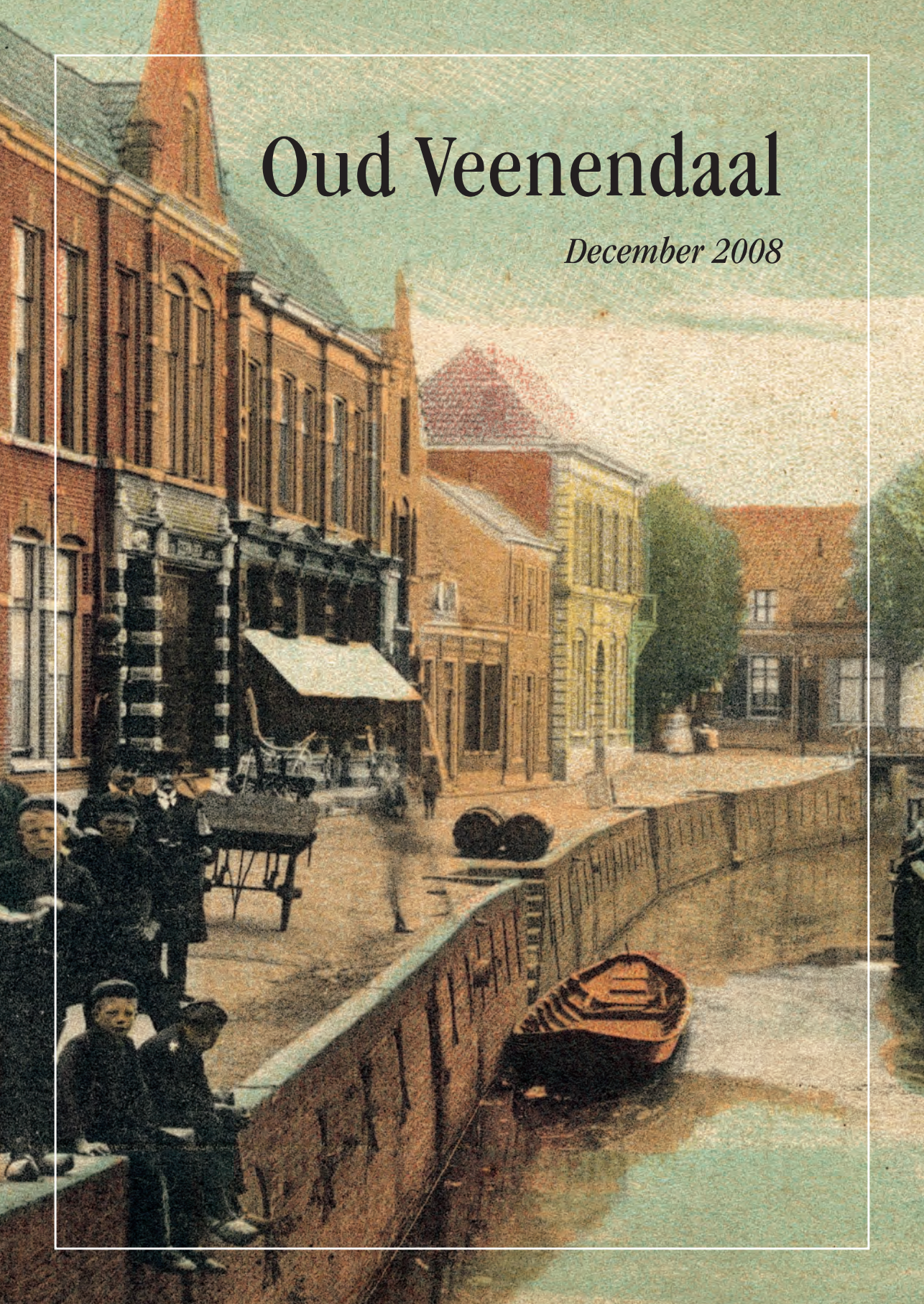
- **Donderdag 25 september**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Elleke van Engelenburg en Cor Huurnink: Stamboomonderzoek**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

De volgende ledenbijeenkomst is op 11 december 2008. Onderwerp: Foto en film.

Ten slotte. Het Historisch Museum Het Kleine Veenloo heeft dringend behoefte aan meer bestuursleden. Wie van onze leden is geïnteresseerd? Neem contact op met Peter Balster, telefoon: (0318) 513849.

Oud Veenendaal

December 2008

- 23^e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

A. Aalbers

W. Brands

C.J. Slok

info@oudveenendaal.nl

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, MacBridestraat 51,
3902 KK Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

W. Brands, Middellaan 77,
3904 LE Veenendaal, telefoon 0318 513650

Bank:

Rabobank nr. 395110106, t.n.v. Historische
Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame vof, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

90	Om te beginnen De redactie
91	De schijnwerper op... (9) T. van Beek
103	Bijzonder belicht H. Henzen
104	Flitsen van Veense molens C. van Viegen
106	Verslag Open Monumentendag A. Aalbers
108	Jazz in Veenendaal D.Th. Thoomes
110	Stamboomonderzoek G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
112	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Een beetje monumentaal nummer is het wel geworden. Met initiator Aart Aalbers kijken we met genoeg terug op een geslaagde Open Monumentendag en stellen we blijmoedig vast dat de geschiedenis van Veenendaal bij velen leeft. Op het verleden moet je zuinig zijn. Het is een inspiratiebron voor nu en straks. Daarom ook houdt de vereniging het zicht op molen De Vriendschap, een van de meest in het oog springende Veenendaalse monumenten, nauwlettend in de gaten.

DOOR DE REDACTIE

Op het historisch belang van de molens vestigt ook Coen van Viegen de aandacht. Zijn sprokkelingen omspannen de periode 1556-1995 en belichten chronologisch de hoogte- en dieptepunten van het molinologisch erfgoed in 't Veen. Molinologie, de studie van molens, kent niet alleen in Vlaanderen beoefenaars.

In het hoofdartikel zet Teus van Beek de sportieve duizendpoot Roel Sipkema in het zonnetje. Volleybal en waterpolo, spelen en besturen, schrijven en organiseren: Sipkema zat nooit stil. Toen hij op latere leeftijd een grote stap terug moest doen, viel hem dat zwaar. Van Beek schrijft met sympathie over het bescheiden boegbeeld Sipkema en omlijst de tekst, zoals gebruikelijk, met veel foto's. Een monument op papier voor een bijzondere Veenendaler.

Bijzonder zijn ook weer de plaatjes van Hennie Henzen. Ze zijn gemaakt door een Canadees in 1945 en u wordt hartelijk uitgenodigd er naar te kijken en uw bevindingen door te geven. Verder hebben we nog een bijdrage van Daan Thoomes over jazz op de hbs, het verslag van de vorige bijeenkomst over stamboomonderzoek en het slotakkoord van het bestuur.

Een redactionele mededeling ten slotte. Wegens verschil van inzicht over de koers van het blad heeft Kees-Willem Bruggeman de redactie verlaten. Bijna drie jaar is Kees-Willem actief geweest als redacteur van Oud Veenendaal. Wij danken hem daarvoor.

De lezers en kijkers wensen we plezier met dit nummer en we groeten ze vriendelijk.

De Nieuwe of Gelderse Molen aan de Mulderslaan, circa 1920 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De schijnwerper op... (9)

... Roel Sipkema (1929-1991). In De Rijnpost van 27 februari 1991 vertelde de toen 83-jarige Eef van Asselt in een interview: 'Ik volleybalde al binnen Sparta, maar introduceerde die sport ook op school. Roel Sipkema is overigens de grote man van het Veenendaalse volleybal geworden.' Wie was die sportman met die Friese achternaam?

DOOR TEUS VAN BEEK

Op dit plaatje is buitenbeentje Roelof snel gevonden. Mijnt Schram, die naast hem staat, reikt nog niet tot zijn schouder. Haar huisje staat helemaal links. Later werd op die plek het woonhuis met sigarenwinkel van Ab van Walsem gebouwd. Nu heeft Wim Sterkenburg daar zijn herenkapsalon. Naast grootvader Roelof zit zijn vrouw Albertha Diepenveen met een baby op schoot. De foto is gemaakt op een feestdag rond 1908 op de stoep van de textielwinkel van Hiensch aan de Achterkerkstraat (collectie Teus van Beek)

Familiefoto gemaakt op het 25-jarig huwelijksfeest van de grootouders van Roelof Jacob Sipkema. Naast het jubilerende echtpaar staat Louisa, de oudste dochter. Geheel rechts Wilhelmina. Links de toen elfjarige Willem Sebastiaan met broer Teus. Links vooraan zit Ardina Roelofina, de moeder van Roelof Jacob junior. Het is 20 mei 1930 (collectie Teus van Beek)

De grootvader van onze Roel was een rasechte Fries, die opgroeide in een dorpje dicht bij Sneek. Hij was bij de bereden politie en werd na zijn huwelijk gestationeerd in Gendringen, een grensdorp in de Achterhoek. Daar werd Willem Sipkema geboren, de vader van Roel, die aan het eind van de jaren twintig in Veenendaal stage liep bij aannemer P.A. van Stuijvenberg.

De moeder van Roel was Ardina Roelofina, een van de drie dochters van Roelof van Beek uit de Achterkerkstraat. Die Roelof senior (1876-1937) was in die tijd een buitenbeentje. Bijna altijd strak in het pak. Geen pet of gleufhoed, maar een bolhoed. Hij was een van de eerste leden van de muziekvereniging van de Schupse fabriek (Scheepjeswol), waar hij in de beginfase een contrabas bespeelde.

Willem Sipkema ontwikkelde zich intussen bij Van Stuijvenberg tot een prima vakman. De timmermanswerkplaats stond naast het woonhuis van zijn baas 'boven aan de Markt', aan het begin van de Achterkerkstraat. Daar kwam de knappe Ardina van Beek die een aantal huizen verder woonde (naast de kruidenierswinkel van Bouman), nogal eens voorbij. Het gevolg laat zich raden. Willem

werd lid van de familie. Op 7 mei 1927 trouwde hij met zijn Ardina. Het echtpaar ging wonen op Mulderslaan nummer 46 en kreeg daar vier kinderen: drie meisjes en een jongen, die Roelof Jacob genoemd werd.

Schooltijd

Op de Mulderslaan was het goed wonen. Er was een politiepost met woonhuis van Bosma, die was aangesteld door de gemeente Ede voor het Gelderse deel van Veenendaal.

De straat had door de nauwe toegang bij de molen aan de Nieuweweg weinig last van verkeer. De jeugd kon op de kindvriendelijke Mulderslaan bijna ongestoord spelen. De lagere school aan de Nieuweweg was vlakbij.

Voor Roel Sipkema was het schoolgaan een straf. Hij liep liever op straat met een balletje dan urenlang te moeten stilzitten in een schoolbank.

Toen in 1939 de algehele mobilisatie voor Nederland werd afgekondigd was dat voor de elfjarige Roel Sipkema en zijn talrijke vriendjes een welkome afwisseling. Echter werd binnen een

Op de hoge stoep van de ulo staat Roel precies onder het huisnummer 61. Het vak gymnastiek, dat in de loop van de oorlog op alle scholen verplicht werd ingevoerd, interesseerde hem het meest. Tweede van linksboven Arnold Achterberg. Vierde van links de boezemvriend van Roel, de eveneens op de Mulderslaan wonende Joop van Manen. Bij de meisjes onder anderen Dicky en Wil van Hunnik, Bertie van Kessel, Bebb Taverne, Fie Anbeek (met wit pochetje), Thijm van der Poel en Dinie Takken (*collectie familie Sipkema*)

jaar Nederland overmeesterd door de Duitse troepenmacht. Donkere oorlogsjaren dienden zich aan. Roel was intussen lid geworden van de gymnastiekvereniging Sparta. Naast de gymzaal aan de J.G. Sandbrinkstraat tegenover het postkantoor was een trapveldje, waar meneer Van Asselt zijn jongens bij mooi weer ook de eerste beginselen van teamspelen bijbracht, zoals voetbal en volleybal.

Na de lagere school belandde de ongedurige Roel in de banken van de uloschool. Ook toen kwam hij gymnastiekleraar Van Asselt weer tegen, die deel uitmaakte van het lerarenteam. Het laat zich raden dat het lesuur lichamelijke oefening bij hem veruit favoriet was.

Vrienden

De vrienden aan de Mulderslaan waren te jong om te worden opgeroepen voor tewerkstelling in Duitsland. Na de bevrijding kwam de dienstplicht voor het Nederlandse leger. Voor menige

Roel als leerling van de Vrije Christelijke School aan de Nieuweweg. Het schoolhoofd, de heer Van de Nadort, zit links op de bank. Roel Sipkema vooraan, rustend op één knie, onder handbereik van de strenge klassenleraar (*collectie familie Sipkema*)

De vrienden van de Mulderslaan. Staande: Johan Wessels, Wim van de Brink, Aris van de Haar, Joop van Manen, Roel Sipkema en Hennie van den Heuvel. Zittend: Jaap Muller, Henk van de Kraats, Job van de Brink (die in 1947 sneuvelde in Indië), Evert van Ravenswaaij en Dirk Wegen (*collectie familie Sipkema*)

jongeman zou dat uitzending betekenen naar Nederlands-Indië, waar de Japanners een bestuurlijk vacuüm hadden achtergelaten. Roel Sipkema, die op 10 juni 1945 zestien jaar werd, kreeg na zijn ulo-tijd een kantoorbaantje bij de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij (VSW). Maar evenmin als de schoolbank was de kantoorruk in staat de jongen uit de Mulderslaan vast te houden. Die jongeman bleek alleen maar geïnteresseerd in sport. Met zijn kameraden was Roel dikwijls te vinden in het Bergbad. Sander Kok, de badmeester die tevens trainer was van de Veenendaalse Zwemclub (VZC), had oog voor talent en polste hem voor het waterpoloteam. Zo kwam hij in contact met de zwemclub. Een jaar later was hij reeds de vaste doelman van het eerste poloteam.

Marechaussee

In mei 1948 trad Roel Sipkema in dienst bij de Koninklijke Marechaussee. Na zijn opleiding in de Koning Willem III Kazerne te Apeldoorn kreeg hij volop gelegenheid om te sporten. Zijn brigade kwam terecht in Elten, een stadje in West-Duitsland dat met een strook grond na de oorlog als grenscorrectie (tijdelijk) werd toegevoegd aan Nederland. De marechaussee voerde daar politiediensten uit per dienstfiets, motorfiets of jeep. Het werk bestond voor een groot deel uit een intensieve grensbewaking en

toezicht op smokkelen. Roel werd ingedeeld bij het ere-eskadron van de marechaussee en nam deel aan parades op Prinsjesdag in Den Haag en op Koninginnedag op Soestdijk. In zijn diensttijd kon hij zich uitleven via talrijke sporten, nam hij deel aan regionale en nationale militaire voetbal- en volleybalcompetities en werd hij opgeleid voor het vakdiploma sportinstructeur.

Tegenslag

Het leven in Nederland was de eerste tien jaar na de oorlog nog verre van normaal. De chaos die de bezetting had achtergelaten was overal merkbaar. Veel was er vernield. Doden werden betreurd. De voedselschaarste had diepe sporen nagelaten.

Marechaussee eerste klasse Roel Sipkema (tweede van rechts) met collega's voor de ingang van het voormalige Polizeiamt Elten (*collectie familie Sipkema*)

Het voetbalelftal van de Koninklijke Marechaussee dat kampioen werd in de afdeling Oost van de Nederlandse Politie Sportbond in het seizoen 1951/1952. Sipkema geknield rechts (*collectie familie Sipkema*)

Ziekten die in Nederland niet meer voorkwamen, staken de kop weer op. In het verblijf van de marechaussee in Elten werd een geval van zeer besmettelijke open tuberculose geconstateerd. Bij doorlichting werden bij dertien militairen longvlekken waargenomen. Dat waren zwarte dagen voor de mannen die op 18 januari 1953 werden opgenomen in het Militair Sanatorium in Amersfoort.

Onder de pechvogels bevond zich ook Roel Sipkema, die zich de toekomst anders had voorgesteld. Zijn ambities werden door de quarantaine en de daaropvolgende kuur die dertien maanden duurde, zwaar op de proef gesteld. Hij was immers in diensttijd ook in opleiding voor sportleraar en nagenoeg klaar voor het CIOS-examen (Centraal Instituut Opleiding Sportleraar). Bij het eventueel verlaten van de dienst zou hij dan van de sport zijn beroep kunnen maken. Maar toen hij genezen werd verklaard, liep hij tegen de strenge regels op die bij het Wapen der Koninklijke Marechaussee werden toegepast: geen afronding van de opleiding sportinstructeur en geen kans meer op bevordering.

Toch lichtpunten

De dertien maanden in het Militair Sanatorium waren voor de fanatieke sporter Roel Sipkema niet uitsluitend kommer en kwel. Het was een lange 'Op de plaats, rust'. Met twaalf lotgenoten

incasseren en verwerken. Bezoeken van thuis. Kameraadschap, die onder andere tot gevolg had dat hij aan het einde van de kuur in gala-uniform getuige mocht zijn bij het huwelijk van een collega. In dat sanatorium liep ook een meisje rond dat daar, na haar middelbare schoolopleiding, een verpleegstersopleiding volgde via de Milva (een nieuw onderdeel bij de landmacht). Het klikte tussen Roel en Lydi.

Zijn onderdeel was intussen in Arnhem gelegerd en het trof bijzonder dat pal naast de kazerne een sportzaal was waar de volleybalclub EAVV (Eerste Arnhemse Volleybal Vereniging) trainde. Daar kreeg de sport hem weer te pakken.

Zuster Lydi in het Militair Sanatorium in Amersfoort (*collectie familie Sipkema*)

Roel Sipkema (links staande) speelde jarenlang in de hoofdklasse in het eerste volleybalteam van de Arnhemse club EAVV (collectie familie Sipkema)

Verandering

De contacten met EAVV hadden tot gevolg dat Roel met het eerste team van die club gedurende vijf jaar in de nationale hoofdklasse zou spelen. Ook had hij een vaste plaats in het nationale militaire volleybal- en het waterpoloteam. Ondanks zijn herstelde lichamelijke conditie was zijn kans op hervatting van de leraaropleiding, alsmede op bevordering in rang, verkeken. Dat was voor hem aanleiding om in 1957 de militaire dienst te verlaten. Hij werd nog benaderd door de politie in Arnhem, maar hield het voor gezien. Roel Sipkema werd rijksambtenaar (burger) in dienst van de Koninklijke Luchtmacht, kwam te werken bij DELM (Depot Elektronisch Materieel) in Rhenen en woonde voorlopig weer thuis op de Mulderslaan in Veenendaal.

Intussen werden er grote plannen gesmeed met de verpleegster Lydi, die hij in het sanatorium in Amersfoort had leren kennen. Op 5 september 1957 trad Roelof Jacob Sipkema in het huwelijk met de in 1935 geboren Lidia Winnubst. Het paar mocht inwonen (wat in die tijd wegens grote schaarste aan woonruimte dikwijls voorkwam) bij Hans Rompes, de toenmalige badmeester van het Bergbad. Niet lang daarna kreeg het een huis toegewezen in Rhenen.

Volleybal

Het lag voor de hand dat hij zich in de tweede helft van 1957 meldde bij een Veenendaalse volleybalclub. Dat werd SEV (Sport En Vriendschap). Gezien zijn ervaring, die hij gedurende zes jaar had opgedaan bij de Arnhemse eersteklasser EAVV, werd hij trainer van deze club die in 1951 was opgericht, maar nog nooit in competitieverband gespeeld had. Dat zou veranderen. SEV werd voor het seizoen 1958/1959 ingedeeld in de derde klas van de afdeling Utrecht en zag kans na een nek-aan-nek-race met Cito 3 uit Zeist ongeslagen kampioen te worden. In verband met dit succes werd aan

het herenteam van SEV een kampioensmedaille uitgereikt in de jaarlijkse ledenvergadering van het district Utrecht van de NeVoBo (Nederlandse Volleybal Bond). De toen beschikbare spelers

De trouwfoto (collectie familie Sipkema)

voor het eerste team waren Wim Willemsen, Kees van Ojik, Gert van Manen, Oene Dijkstra, Gert van den Bovenkamp en Roel Sipkema. Er werd getraind op vrijdagavond in het gymnastieklokaal aan de Hoogstraat. Een zaal die eigenlijk veel te klein was, maar bij gebrek aan een grotere speelzaal zat er niets anders op.

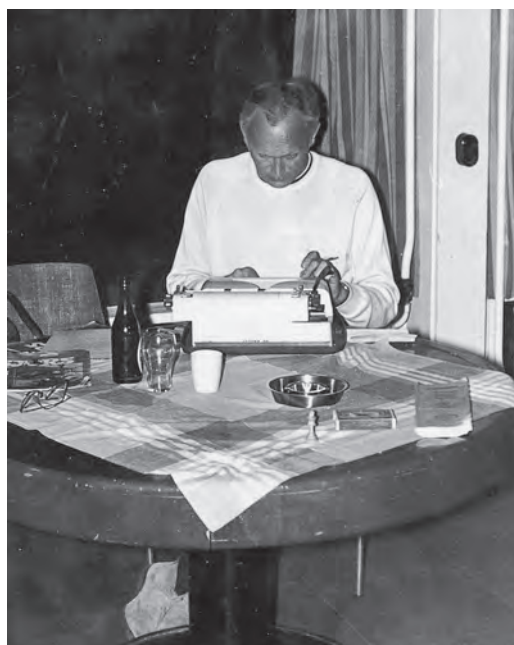

Het team dat lange tijd goed was voor talrijke klinkende overwinningen, 1960/1961. Staand van links naar rechts: Piet van den Bosch, Ad Slik, Goslinga en Evert Rebergen. Voor: Dick Recter, Wim Willemsen en Roel Sipkema (collectie Wim Willemsen)

Sipkema, die het volleybal in Veenendaal op de kaart wilde zetten, begreep dat er aan de weg getimmerd moest worden en dat kon nergens beter dan in de krant. Hij nam contact op met de uitgever van het nieuwsblad *De Vallei*, waarvan Jan van Offeren een van de vaste correspondenten was. Van Offeren was ook de auteur van een wekelijkse rubriek die hij schreef onder het pseudoniem Wout Blauwkous. Directeur Jaap ter Hoeven had wel oren naar het verzoek van Roel Sipkema om elke week sportverslagen aan de krant te leveren. Niemand had toen kunnen denken dat deze relatie met de krant dertig jaar zou duren.

Opgang

Er waren in die tijd twee goede volleybalclubs in Veenendaal, namelijk VVV (Veenendaalse Volleybal Vereniging) en SEV. Op 1 september 1959 werd door toedoen van Roel Sipkema besloten te fuseren. De regiokrant *De Vallei* gaf van de vergadering op dinsdag 1 september 1959 in hotel La Montagne een uitgebreid verslag. Een

Sportverslaggever Roel Sipkema (collectie familie Sipkema)

nieuw bestuur werd samengesteld, dat bestond uit drie SEV'ers en drie personen uit de gelederen van VVV.

De nieuwe vereniging begon als VCV (Volleybal Combinatie Veenendaal) en kreeg de beschikking over betere trainingsaccommodaties. Het bestuur van de Christelijke HBS gaf groen licht voor het gebruik op vrijdagavond van de gymzaal aan de Tuinstraat, die voldeed aan alle eisen voor het spelen van wedstrijden in de hoofdklasse. De kleine gymzaal aan de Hoogstraat kon gebruikt worden voor de juniorentraining. Vanaf die tijd beleefde de volleybalsport in Veenendaal een enorme opgang. In het eerste fusiejaar bezetten zowel de VCV-dames als de VCV-heren de eerste plaats in het landelijk bekende Panter-Volleybaltoernooi dat jaarlijks in Veenendaal georganiseerd werd. Roel Sipkema volgde in 1961 Wim Willemsen op als voorzitter en zou dat tien jaar blijven.

Liefde voor de sport

Volleybal was voor die tijd geen goedkope sport. Recettes van wedstrijdbezoekers waren er niet,

Het eerste damesteam van VVV dat in september 1953 kampioen eerste klas werd en zich daarna tien jaar in de landelijke hoofdklasse wist te handhaven. Op de foto het team van 1953. Van links naar rechts achter: Hans Wouda, Corry Sasburg, Minke Dijkstra en Janny de Ruijter. Voorste rij: To Wouda, Wil Versteeg en Corry Kruidenier (foto Fotopersbureau 't Sticht, collectie familie Schoemaker)

zodat de contributie de enige bron van inkomsten voor de vereniging was, plus wat donatiegeld, maar dat stelde niet veel voor. Met die contributie konden amper de zaalhuur en de bondskosten worden betaald, zodat de reiskosten bij uitwedstrijden meestal door de spelers zelf opgebracht moesten worden. Zij deden dat met grote liefde voor hun sport.

Intussen was VCV een graag geziene gast op toernooien. Er waren dikwijls eervolle uitnodigingen. Het district Utrecht, waarin namens VCV twee dames- en inmiddels drie herenteams speelden, was de grootste en sterkste afdeling van Nederland.

Roel Sipkema kon zich bij gelegenheden prima presenteren. Zijn grootvader en naamgever kon dat ook goed. Kijk maar even naar het straattafereel uit 1908 aan het begin van dit artikel (collectie familie Sipkema)

Sportraad

In het belang van de groeiende aandacht voor en deelname in diverse sporten stelden burgemeester en wethouders de gemeenteraad voor een Sportraad in het leven te roepen, die een adviserende taak moest krijgen bij de exploitatie van gebouwen en terreinen en bij het stellen van regels over zaken die verband hielden met het lichamelijk welzijn van jong en oud. Burgemeester Hazenberg nam het initiatief. Nog in het seizoen 1961/1962 kwam deze Sportraad tot stand met een breed georiënteerd bestuur dat verstand van zaken had. Voorzitter: wethouder C.N. van Kuijk. Leden voor zaken betreffende voetbal: W. van den Bovenkamp, P. Hiensch en J. de Vries. Idem voor wandelsport: J. den Doelder. Voor andere buitensporten: G. Faber. Voor zwemmen: J. van Offeren. Voor gymnastiek en atletiek: E. van Asselt en voor de overige zaalsporten: Roel Sipkema. Intussen was het echtpaar Sipkema in 1963 via een driehoeksruil verhuisd naar Veenendaal.

Clubnaam en sponsoring

Aan het begin van het seizoen 1964/1965 werd de clubnaam VCV veranderd in Panthers. De club was financieel kerngezond, maar moest tien jaar later als gevolg van de steeds stijgende onkosten omzien naar een sponsor. Sijkema, die ook actief was voor de zwemvereniging VZC, had inmiddels zijn voorzitterschap overgedragen, maar was nog wel trainer. In de vergadering van 7 juni 1974, die geleid werd door Frans Schoemaker, werd besloten met Recter in zee te gaan voor sponsoring, waardoor de naam Panthers zou veranderen in Recter VV. Het ging voorzitter Schoemaker wel aan zijn hart de naam Panthers op te geven.

Veteraan Sijkema smasht dwars door het blok van USS uit Utrecht, augustus 1970 (*collectie VC Panthers*)

Actieve volleybaljeugd

Ook op de scholen werd druk gevolleybald. Van Asselt stelde teams samen op de ulo en gymleraar Buys deed hetzelfde op het vwo. Ook op de LTS (Lagere Technische School) werd stevig getraind voor het grote schoolvolleybaltoernooi dat elk jaar in de kerstvakantie in Veenendaal

werd georganiseerd. Sijkema was er druk mee. Er werd deelgenomen door meer dan 100 teams uit de hele regio. Alle plaatselijke gymzalen werden gebruikt. Zelfs de zaal van het gebouw Eltheto aan de Fluitersstraat kon niet gemist worden. Burgemeester Hazenberg was een grote stimulator van dit meerdaags evenement.

Grote belangstelling tijdens een schoolvolleybaltoernooi, december 1967 (*collectie VC Panthers*)

Sportgek

In Veenendaal werd topvolleybal gespeeld. In 1971 speelden de teams van VCV hun eerste interlands. Israël kwam op bezoek en trof in Veenendaal een perfecte accommodatie en organisatie aan. De voorzitter van de volleybalbond was vol lof en beloofde zijn uiterste best te zullen doen om de interland tegen Hongarije in Veenendaal te laten spelen. Roel Sijkema was een tevreden man. Maar het was niet alleen de volleybalsport die hem bezighield. Ook bij het Bergbad was hij kind aan huis.

Hij was al lid van de zwemclub VZC toen hij nog op de ulo van Thoomes zat. Op jonge leeftijd maakte hij als keeper al deel uit van een waterpoloteam. Tijdens zijn dienstdaag als marechaussee bleef het water hem boeien. Ook toen al was hij regelmatig te vinden in het Arnhemse zwembad.

Na het verlaten van de dienst en na zijn huwelijk met Lidy Winnubst woonde hij op het terrein van het Bergbad. Dat was pendelen met zijn bromfiets naar zijn nieuwe werkgever (DELM te Rhenen) en naar de volleybaltraining in Veenendaal. De bevlogen Sipkema speelde ook zaalvoetbal, dat in 1970 in Veenendaal aarzelend van start ging, maar uitgroeide tot meer dan 100 teams die samen meer dan 1200 leden telden. Bij de Veenendaalse zwemclub zat hij in de technische commissie en was hij sinds 1963 voorzitter. Zijn vrouw, die als geen ander wist hoe Roel in elkaar zat, was een onmisbare thuisspeler. Zij onderschreef een uitspraak van Roel, die ooit tegen haar zei: 'Ik denk dat ik als sportgek ben geboren.'

Hoogtepunten van VZC

Tijdens het voorzitterschap van Sipkema werden veel successen geboekt. In augustus 1967 promoveerde de club naar de tweede klas door met 10-7 te winnen van ZPB uit Barendrecht met de spelers Evert van den Dikkenberg, Henk en Wim van der Meer, Cel Slotboom, Frans Leeman, Henk Uri, Gerard van der Kolk, Juul van de Bovenkamp en Ivo Koomen.

Dolgelukkige spelers na de promotiewedstrijd in 1967. Links een glunderende coach Sipkema (*collectie familie Sipkema*)

In 1970 werd het Ritmeester Waterpolotoernooi voor de laatste keer gespeeld in het Bergbad. VZC speelde intussen in de hoogste afdeling. Een flink aantal gerenommeerde clubs deed mee: Polar Bears uit Ede, PSV uit Eindhoven, ESCA uit Arnhem, De Zijl uit Leiden, UZSC uit

Ontvangst op het raadhuis. Aanvoerder Evert van den Dikkenberg wordt gelukgewenst door burgemeester Hazenberg. Daarachter wethouder Bastmeijer (*collectie Evert van den Dikkenberg*)

In 1969 promoveerde VZC naar de eerste klas. Wim Versteeg van de Stichting Bergbad wenst voorzitter Sipkema geluk (*collectie familie Sipkema*)

In 1969 won VZC het Ritmeester Waterpolotoernooi. Wethouder Ant. de Ruiter overhandigt de bokaal aan aanvoerder Evert van den Dikkenberg. Rechts voorzitter Roel Sipkema (*collectie Evert van den Dikkenberg*)

Utrecht en het Groningse ZCG, dat de finale speelde met VZC. Na een enerverende strijd won de thuisclub. Burgemeester Bode zette de jarenlange traditie van zijn voorgangers voort en reikte de prijzen uit. De pas in Veenendaal geïnstalleerde burgemeester zei niet alleen bijzonder te hebben genoten van deze spannende sport, maar ook van de geweldige sfeer die in en rond het bad heerste.

Dat Bergbad had altijd, ondanks dat het voor de Veenendalers op de fiets een hele trap was om er te komen (er was nog weinig particulier autobezit), grote belangstelling gehad bij jong en oud. Maar voor grote toernooien was het eigenlijk niet meer geschikt, zeker niet nu VZC in de hoofdklasse speelde. Tweeduizend man publiek was heel gewoon. Grote vreugde alom in 1971, toen prins Claus het grote overdekte zwembad kon openen. De zwemclub floreerde als nooit tevoren. Het ledental groeide van 60 naar 450. In het nieuwe bad werden bij zwemwedstrijden de eerste gouden medailles binnengehaald. De regionale kranten voorzagen hun lezers rijkelijk van sportnieuws. Bert van Kooten, Rien Klijn, Jan Hessels Mulder en ook Roel zelf leverden uitgebreide sportverslagen aan de redacties.

VZC en Ritmeester

Kort nadat in 1934 de Veenendaalse Zwemclub was opgericht, werd aan de directie van de Ritmeester Sigarenfabriek gevraagd jaarlijks een wisselbeker beschikbaar te stellen. Dat gebeurde, en vanaf die tijd werd het Ritmeester Waterpolotoernooi een jaarlijks hoogtepunt in de Veenendaalse sportcyclus.

Bijna veertig jaar na het eerste contact van VZC met Ritmeester had Siphema een onderhoud met Ties van Schuppen, die een hoge functie bekleedde bij de Ritmeester. Van Schuppen kwam dikwijls een baantje trekken of een potje polo spelen in het Bergbad en was bevriend geraakt met voorzitter Roel Siphema. In dat gesprek werd vastgesteld dat VZC barstte van het talent en dringend behoefte had aan een professionele aanpak om dat talent te ontwikkelen. Daar was veel geld voor nodig. Het onderhoud had een opzienbarend resultaat, namelijk sponsoring. De waterpoloclub zou vanaf 1971 VZC Ritmeester

heten. Van Schuppen zei later in een interview met Jan Hessels Mulder, sportverslaggever van *De Rijnpost*, over het onderwerp sponsoring: 'Roel mag in het verhaal niet ontbreken, want hij is het geweest die met zijn idealisme en toekomstvisie VZC op het goede spoor heeft gezet.'

De grens bereikt

Intussen speelde de gedreven Siphema ook nog in het eerste team van de succesvolle volleybalclub en trainde hij daar het eerste heren- en damesteam. Het voorzitterschap had hij na tien jaar in 1971 overgedragen aan Frans Schoemaker. Hij volgde cursussen en behaalde bij de Nederlandse Volleybal Bond na een uiterst zwaar examen de trainerslicentie B.

De licentie van de NeVoBo (collectie familie Siphema)

Op sportgebied toonde hij een grote veelzijdigheid. Naast volleybal en waterpolo was hij druk met zaalvoetbal, tennis en turnen (bij Eef van Asselt). Bij zijn werkgever DELM in Rhenen, waar hij afdelingchef was, organiseerde hij jaarlijks een volleybaltoernooi, waarbij het team van zijn werkgever dikwijls in de prijzen viel. Maar het was niet alleen de sport, waar hij zich druk voor maakte. Hij zette zich ook in voor het Koningin Wilhelmina Fonds, waarvan hij in 1963 samen met huisarts Rijlaarsdam en Henk Budding een Veenendaalse afdeling had opgericht. (Tijdens die eerste vergadering in hotel De Korenbeurs kwam de kelner vertellen dat president Kennedy was vermoord.) Hij was wijkhoofd en verzorgde 30 jaar lang de publicaties van de plaatselijke

afdeling.

Roel was druk. Te druk. In beslag genomen door alles wat hem interesseerde. In 1973 trad hij af als voorzitter van VZC. Hartinfarct en burn-out. Het deed hem pijn om juist nu zijn clubs in de winning mood waren, een grote stap terug te moeten doen. Rien Klijn schreef op 15 maart in het *Utrechts Nieuwsblad*: 'Voor Sijkema moet dit aanvoelen alsof hij een mooi huis heeft gebouwd en er nu niet in wonen mag.'

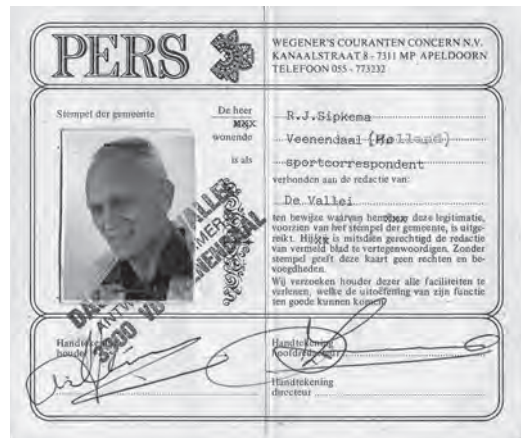
Veenendaal had intussen niet alleen de beschikking over een prachtig overdekt zwembad, maar ook over sporthallen, waarvan druk gebruik werd gemaakt. Roel had zijn bijdrage aan de totstandkoming van die accommodaties geleverd. Tot ver in de jaren tachtig bleef hij bestuurlijk bijzonder actief.

Correspondent

Echtgenote Lydi noemde het clubblad van VZC *Aqua Varia* zijn troetelkindje. Zij kon dat weten, want zij hielp maandelijks met het monteren en het verspreiden van het blad, dat voor het grootste deel werd volgeschreven door secretaris Irma Kok en Roel. Lydi: 'Hij vond schrijven leuk en het ging hem gemakkelijk af.' Nog steeds leverde hij wekelijks de door hem getypte sportreportages op tijd in bij de redactie van de *De Vallei*. Toen Wegener *De Vallei* overnam, werd Roel door perschef Aat de Boer gevraagd of hij ook voor de nieuwe eigenaar van het blad wilde werken. De plaatselijke tennisclub verzocht hem ook hun perscontacten te willen verzorgen. Werk genoeg. Roel deed het graag. Hij had verstand van zaken. Maar halverwege de jaren tachtig kreeg hij er nog wat bij: er werden duidelijk sporen van de ziekte van Parkinson waargenomen. Twee jaar later maakte de ziekte zelfs het werken op de schrijfmachine onmogelijk.

'Roel Sijkema stopt er mee'

Dat was de kop van een paginagroot artikel in de *De Vallei* van 29 augustus 1987 na een interview met nieuws correspondent Bert van Kooten. 'Roel Sijkema (58), onze medewerker voor sport, trekt na bijna 30 jaar de kap over zijn schrijfmachine. Hij stopt met schrijven over waterpolo, zwemmen, volleybal en tennis. Een verdienstelijk sporter, die

De perskaart van sportcorrespondent Sijkema (collectie familie Sijkema)

vanuit de praktijk als vanzelf in het bestuurlijke werk rolde en daarin voortreffelijk functioneerde. De naam Roel Sijkema is een begrip in de Veenendaalse sportwereld. Naast de legendarische Eef van Asselt heeft hij zich uitzonderlijk ingezet voor de sportgemeenschap.

Zijn relatie met de krant was bijzonder prettig, al werd hij door de redactie wel eens geplaagd met het feit dat hij als clubman moeite had wanneer er negatieve ontwikkelingen te vermelden waren. Roel vond het een prachtige tijd met Dirk van Baaren en Eduard van Esse.'

1 juni 1988. Na 40 jaar dienst bij defensie (marechaussee en DELM) afscheid in Rhenen (collectie familie Sijkema)

Het thuisfront

Het echtpaar Sijkema had vier kinderen, waarvan de oudste was geboren in de woning bij het

Bergbad. Moesten ze vroeger soms, wanneer ze papa wilden zien, naar de sporthal, nu was hij de laatste jaren zo maar thuis. Moeder had altijd de regie in handen. Zelfs de vakanties werden niet vergeten. Topsport is hard werken en heeft een sterk thuisfront nodig. Op 3 mei 1988 ontving R.J. Sipkema namens de staatssecretaris van Defensie een oorkonde ter gelegenheid van zijn 40-jarig ambtsjubileum. Op 1 juni 1988 werd hem eervol ontslag verleend. Hij had de veertig jaar vol gemaakt en dat was net op tijd.

Je kon ze tegenkomen op de Dijkstraat richting Overberg: de invalide Roel die het in huis niet kon uithouden, met Lydi, die de rolstoel duwde. Roel de trainer, de drijver, de smasher, de man die alles zo mooi kon regelen. Eind oktober 1991 sloeg de Parkinson zo toe dat bijna alle controle over het lichaam weg was. Op 4 november 1991 overleed Roel Sipkema, na een kort verblijf in Het Zonnehuis te Doorn, op de leeftijd van 62 jaar aan een hartstilstand.

Ten slotte

Het leven van Roelof Jacob Sipkema heeft een turbulent verloop gehad. Op school kon hij niet stilzitten. Was met zijn gedachten niet bij de les. Het Bergbad was zijn Citotoets, die aangaf welke kant het op moest. Bij de marechaussee leerde hij de disciplines die hij nodig had. Na het bericht van zijn overlijden was de verslagenheid groot. Collega-correspondent Jan Hessels Mulder: 'De sport was zijn lust en zijn leven. Hij werd niet gehinderd door een beperkte, chauvinistisch getinte clubgeest; hij was de man die over grenzen kon heen kijken, rijk aan ideeën, wars van ruzies.' *Aqua Varia*, het clubblad van VZC: 'Roel Sipkema heeft gedurende zijn voorzitterschap een duidelijk stempel gezet op onze vereniging.' Een goede vriend: 'Hij was een man met twee levens. Zijn werk in de beslotenheid van een

Zijn oudste zoon Wil maakte, met hulp van de steenhouwer, een bijzondere grafsteen voor zijn vader. Blikvanger in het grafmonument is een stenen bal op ware grootte. De bal, waar alles om draaide (*collectie familie Sipkema*)

luchtmacht-complex en zijn passie DE SPORT.' Een mevrouw die haar medeleven betuigde aan de familie: 'Ik heb uw man leren kennen via het KWF (Koningin Wilhelmina Fonds) en hem ervaren als een zeer hartelijk mens.'

Met dank aan de familie Sipkema, Joop van Manen, Wim Willemsen, Wil en Frans Schoemaker, Evert van den Dikkenberg, Archief VCV (deels door Roel zelf samengesteld).

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons e-mailadres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

Op de foto's uit *Oud Veenendaal* van september 2008 is helaas door geen enkele lezer gereageerd. We doen een nieuwe poging om

onbekende foto's tot leven te brengen. Hierbij is uw bijdrage onmisbaar en we hopen op veel reacties!

De HVOV is in het gelukkige bezit van de collectie van Rik Valkenburg. Daaruit twee foto's uit 1945, gemaakt door de Canadese militair G.J. (Bud) Proctor. De eerste foto dateert van augustus 1945. Een groep Veense jongelui poseert goedlachs op, wellicht, een fabrieksterrein. Wie staan er op de foto en om welk bedrijf gaat het? De kinderen hebben nette kleren aan. Was het feest?

'Men of the woollen mills', aldus de tekst achter op de tweede foto van Proctor. Wie kent de mannen en op welke wolfabriek werkten ze? Het was oktober 1945.

Flitsen van Veense molens

Nederland, klompen en molens zijn voor buitenlanders aansprekende begrippen. Dat ook het nijvere Veenendaal een rijke molengeschiedenis heeft, is bij lang niet iedereen bekend. De chronologische opsomming van de Veense molenfeiten zal zeker ook de autochtonen aanspreken.

DOOR COEN VAN VIEGEN

1556 Bouw van een molen op het Groote Veenloo, waar men aanvankelijk het centrum van het dorp had gedacht. Na een proces, aangespannen door de ambachtsheer van Renswoude die deze concurrent van zijn eigen molen daar niet wenst, wordt de molen afgebroken en op het Kleine Veenloo herbouwd (zie 1563: de Meulepol).

1563 De Stichtsche Molen wordt herbouwd op het Kleine Veenloo, waar zich een dorp van veenarbeiders begint te ontwikkelen. De heuvel (pol) waarop de molen verrijst, krijgt in de volksmond de toepasselijke naam de Meulepol. Eigenaar is Cornelis van Zijl uit Amerongen.

1594 In een oorkonde wordt de Stichtsche (Oude) Molen op de Meulepol vermeld. Eigenaars: Zander Marcelisz en de weduwe van Jacob Gijsbertsz.

1617 In de blaffaard van de domeinen staat onder 'Ander ontfanck van erfpachten van winden ende consent' de betaling van een recht ten behoeve van de molen 'De Cleyne Venlo'. De landheer komt als 'eigenaar' van de wind wel aan zijn trekken!

1623 Bouw van de Geldersche standaardmolen, de 'Nieuwe Moolen', die eeuwenlang eigendom zal zijn van het molenaarsgeslacht Van Eden. De aanvraag voor de bouw was reeds in 1593 ingediend, maar de plannen werden steeds gedwarsboomd door de eigenaars van de Stichtsche Molen op de Meulepol (zie hierboven).

1749 Cornelis van Coten, gehuwd met Catharina van Voorthuysen, staat te boek als grutter. Zij bezitten 8 morgen grond, 2 huizen en (sinds 1711) de Stichtsche (Oude) Molen op de Meulepol. Hun zwager en broer Jan van Voorthuysen, gehuwd met Lysbeth van Amerongen, is van beroep korenmolenaar; zij hebben zes kinderen en de huisvrouw wordt bijgestaan door een inwo-

nende meid. Het bezit van dit echtpaar omvat 4½ morgen grond en een huis; van zwager Van Coten pacht Jan de molen. De in het bedrijf werkende twee knechts 'uit de familie' zijn Jelis en Nicolaas van Voorthuysen (zie bij 1989).

1829 De Oude Molen op de Meulepol met bijbehorend woonhuis en landerijen, eigendom van de familie Van Renes, komt in publieke veiling en wordt daar gekocht door Lambert Hoolboom voor f 13.905,-; een kapitaal bedrag in die tijd.

1855 Tekenaar Jacob Lörentz Sörensen (1812-1857) vervaardigt de bekende prent 'Veenendaal in het water' met op de achtergrond de Salvatorkerk en rechts de Stichtsche Molen op de Meulepol.

1860 In mei vernielt een zware storm de Stichtsche Molen, die in 1563 op de Meulepol was gebouwd. Molenaar is thans Wessel Klomp Janszoon. In 1872 laat hij aan de Nieuweweg molen De Vriendschap bouwen.

1872 Op 16 september wordt de erfpacht uitgegeven van de grond waarop de stellingkoren-molen van het achtkantige bovenkruiertype De Vriendschap wordt gebouwd (zie 1891).

1878 Op 9 oktober trouwt meelhandelaar Jan Hendrik Jansen, afkomstig uit Dodewaard, met Wesselina Klomp, die een winkel in koloniale waren drijft in de Hoofdstraat. Zij is de dochter van Jan Klomp en Arrisje van Dolder, het (laatste?) molenaarsechtpaar van de Stichtsche Molen.

1890 De restanten van de ruïne der Stichtsche Molen, die een groot aantal jaren op de Meulepol hebben gelegen, worden eindelijk opgeruimd.

1891 Op 3 augustus koopt Jan Jacob van Eden (19 jaar) van Nicolaas Wolfswinkel de stellingkoren-molen De Vriendschap. Zijn ongehuwde

De Stichtsche Molen kort voor de afbraak in 1879. Tekening door Van Asbeck, 190? (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

broers Jacob en Gerrit blijven de Nieuwe Molen exploiteren. Sinds 1630 bezit het geslacht Van Eden korenmolens in Veenendaal.

1911 De Nieuwe Molen, een ronde stenen bovenkruisende stellingmolen, vervangt de (Geldersche) standaardmolen van 1623 (zie de restauratie van 1987-1988).

1937 Prins Bernhard inspecteert de militaire oefeningen in de omgeving van het dorp Veenendaal. Die oefeningen worden door de Veenenda-

lers wel aangeduid als meneuvels / manoeuvres. Hij bezoekt korenmolen De Vriendschap.

1989 13 mei: Met enig ceremonieel wordt de gerestaureerde Nieuwe Molen opnieuw in gebruik gesteld (zie ook 1623 en 1911). In ditzelfde jaar wordt het zogenaamde Molenmonument geplaatst op de Meulepol, die nu de voor het Veen onhistorische naam De Terp draagt. De in het molenmonument geplaatste gedenksteen van de echte Stichtsche Molen is de enige herinnering aan dat bouwwerk.

De op deze steen voorkomende letters CVK zijn de initialen van de vroegere eigenaar Cornelis van Koten (van Coten), die rond 1711 het molenrecht verwierf. Hij verhuurde de molen omstreeks 1734 aan korenmolenaar (aantrouwde neef en zwager) Jan van Voorthuysen (zie 1563, 1749 en 1890).

1994 De gemeente koopt van de bekende molenaarsfamilie Van Eden stellingkorenmolen De Vriendschap en laat dit bouwwerk restaureren (zie ook 1872 en 1995).

1995 Op 19 december stelt prins Claus als beschermheer van de vereniging De Hollandsche Molen de geheel vernieuwde korenmolen De Vriendschap in werking (zie ook 16 september 1872 en de aankoop in 1994).

Molen De Vriendschap aan de Nieuweweg, circa 1915. Op de achtergrond de Nieuwe Molen aan de Mulderslaan (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Verslag Open Monumentendag

De Open Monumentendag 2008 is, ondanks dat er op die dag in Veenendaal zeer veel te doen was, erg succesvol geweest. Vergeleken met de laatste, in 2005 gehouden, Open Monumentendag kunnen we spreken van een recordaantal bezoekers. We kijken dan ook tevreden terug op deze, voor 95% door onze vereniging georganiseerde, dag.

DOOR AART AALBERS

De 13e september begon grauw en grijs en met een druilerig regentje, wat voor de uitgezette wandel- en fietsroutes erg nadelig was, maar de binnenactiviteiten voeren er wel bij. Overigens lieten de kanogasten zich door een buitje niet beïnvloeden, maar vertrokken ze gewoon op

Kerk maakten van de mogelijkheid gebruik om 'hun' kerk nog eens van binnen te zien. In de loop van de dag kwamen de verhalen dan ook los: menig een is hier gedoopt of heeft uit deze kerk een familielid uitgedragen. Er werden veel herinneringen opgehaald.

Kanovaarders op de Grift (foto Aart Aalbers)

schema.

Individuele wandelaars niet meegerekend, tellen we 1200 tot 1300 bezoekers. Aan dat aantal hadden we als organisatoren vooraf zeker niet gedacht.

Een van de toppers qua bezoekersaantal was de in 1887 gebouwde Brugkerk, waar anno 2008 de Hersteld Hervormde Gemeente haar erediensten houdt. De grote belangstelling is niet vreemd, want veel leden van de Gereformeerde

gen.

Veel bezoekers schreven ontbrekende namen bij de door Hennie Henzen verzorgde fotopresentatie. Ook de met bewegende beelden gepresenteerde oude foto's trokken veel belangstelling. In de hal was de Historische Vereniging present met een boekentafel en Ineke van Schuppen zag het ledenbestand weer verder groeien, wat op zo'n dag een mooie bijkomstigheid is.

Bij een rondgang langs alle locaties trof ik in de

Oude ulo

Ook ons bestuurslid notaris Roland Ottens had er geen spijt van dat hij met zijn kantoor meegedaan heeft aan de Open Monumentendag. De zogenaamde oude uloschool van Thoomes, die gebouwd is in 1923 en de status heeft van gemeentelijk monument, kreeg bijna 200 bezoekers te verwerken. Naast de functie van school heeft op de bovenverdieping ook de bibliotheek van mevrouw Brouwer gezeten en waren er in de Tweede Wereldoorlog zowel Hollandse als Duitse soldaten ingekwartierd. Verder zijn in 1953 evacués uit Zeeland in de school opgevan-

Belangstellenden bij de fotogalerij in de oude uloschool (foto Aart Aalbers)

kelder van het gemeentehuis een glunderende Gert Groenleer en Dave Eickhoff aan. Ze waren de hele dag druk met het beantwoorden van de vele vragen, maar ook met het rondleiden van belangstellenden. Zo maakten ze de mensen attent op de website van het gemeentearchief, waar al veel notariële akten op staan én enkele duizenden oude foto's van Veenendaal. Hoewel ze hulp hadden van vrijwilligers, was er amper tijd geweest om even te eten.

Zelfs in de kazemat aan de Valleistraat die toch enigszins uit de route lag, kwamen bijna 50 bezoekers. Het verhaal dat Ton Valkenburg over 'zijn' kazemat vertelt, is boeiend. Als je vanuit de kazemat om je heen kijkt en al die flats ziet staan en het verkeer op de Prins Clauslaan ziet voortrazen, is het bijna onvoorstelbaar dat de kazemat in

1939 stond op de spltsing tussen de nog niet gedempte Grift en het Omleidingskanaal. Enkele dagen later kreeg Valkenburg nog een groep van bijna 50 leerlingen van de Dr. C. Steenblokschool in zijn tuin, omdat die ook nog graag de route van de Open Monumenten-dag per fiets wilden afleggen.

De molens zijn ook dit jaar erg druk bezocht, al moest de Nieuwe Molen vergeleken met vorig jaar wel iets inleveren. Verwonderlijk is dat niet, omdat de molen tijdens Open Monumentendag 2007 een van de slechts drie opengestelde monumenten was. De andere twee waren het

museum en de Oude Kerk. Ook in 2008 trokken die weer veel bezoekers.

Vrijwilligers

Wethouder Cees Sanders kwam aan het eind van de middag alle vrijwilligers bedanken voor hun inzet en riep hen op zich in 2009 op te geven voor het voorbereidingscomité. Ondertussen kunnen wij u berichten dat er gelukkig al zo veel aanmeldingen zijn dat er een comité gevormd kan worden, zodat wij als vereniging niet meer 95% van het werk zelf hoeven te verrichten. Al met al mogen we als werkgroep Monumenten van de Historische Vereniging Oud Veenendaal terugblikken op een geslaagde dag en kunnen we concluderen dat er in Veenendaal zeker interesse is in historie.

Jazz in Veenendaal

In de pedagogiek van een aantal jaren geleden was het niet ongebruikelijk om te schrijven over 'de plaats in de kinderrij'. Het maakt nogal wat uit of je als oudste, jongste of middelste in een gezin opgroeit. In mijn geval was sprake van de middelste met twee oudere broers boven me en een jongere broer onder me. Twee of drie jaar verschil is op volwassen leeftijd praktisch te verwaarlozen, maar in de kindertijd is dat een wereld van verschil.

DOOR DAAN THOOMES

Toen ik het spannende toelatingsexamen voor de hbs (hogere burgerschool) achter de rug had en als brugklasser aantrad in het Christelijk Lyceum aan de Tuinstraat, werden wij door de oudere leerlingen uitgemaakt voor 'groentjes'. Het vervelende was dat het ook zo voelde: als je naar je oudere broers in de vierde en vijfde klas keek, voelde je je ook nog maar een beginnening. Het stiekeme roken van een sigaret in de fietsenloods verbeterde dat zelfbeeld niet echt.

Verkiezingsstrijd voor het bestuur van de leerlingenvereniging Eldorado, 1964 (Hans de Zwart (red.), 50 jaar CLV, 1996)

De oudere leerlingen manifesteerden zich bijvoorbeeld in de leerlingenvereniging Eldorado, namen deel aan discussies over gewichtige onderwerpen in de debatingclub, speelden mee in het legendarische CLV-1 tijdens het Kerstvolleybaltoernooi in Eltheto aan de Fluitersstraat, namen deel

aan het schaaktoernooi en op schoolavonden acteerden ze in een toneelstuk of musicerden in een ensemble.

Pim Jacobs

Wat ik me vooral herinner is de opkomst van de jazzmuziek. Er waren op school diverse combo's geformeerd en de schoolavond in het verenigingsgebouw Sola Fide bood een gelegenheid om op te treden. Veenendaal deed op die wijze mee aan

de heersende mode van die tijd. Jaap van Vliet speelde saxofoon zoals John Coltrane dat deed in New York. En het Trio Pim Jacobs diende als voorbeeld voor Leo Coïni (gitaar), mijn broer Rob (contrabas) en mijn broer Mik (drums). Dat drummen gebeurde natuurlijk niet alleen op schoolavonden maar ook bij ons thuis op zolder en was te horen in de wijde omtrek.

In het muziekleven van Veenendaal speelde de winkel van Van Hees op de Markt ook een belangrijke rol. Daar waren de geliefde muziekinstrumenten te koop en er was een uitgebreid

aanbod van grammofoonplaten. Als je als middelbare scholier die winkel binnenkwam, ging je hart sneller kloppen. In een tussenuur op school was het een bijzonder genoegen om daar de nieuwste singles en lp's in een cabine te beluisteren.

De Markt met de muziekhandel van Bertus van Hees, circa 1960 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Jazzclub Euterpe

Als uitvloeisel van de jazz op school heeft er in Veenendaal zelfs korte tijd een heuse jazzclub bestaan. Naar het voorbeeld van The Blue Note in New York en Jazzclub Persepolis in een werfkelder aan de Oude Gracht in Utrecht, was er in de kantine van de SKF met een visnet aan het plafond: Jazzclub Euterpe. Bekende Nederlandse artiesten uit die tijd traden daar op. Zo herinner ik me een optreden van Rita Reys met het Trio Pim Jacobs en optredens van The Diamond Five en van Louis van Dijk. Ook was er wel eens een jamsession (geïmproviseerde muziek door uiteenlopende musici die de club bezochten). Andere hoogtepunten vormden de inleidingen op de concerten door niemand minder dan Michiel de Ruyter, de radiopresentator van het veelbeluisterde programma 'Radio Jazzclub'. Ook werd geprobeerd - naar het voorbeeld van het bekende Amerikaanse tijdschrift *Down Beat* - een Nederlands jazztijdschrift uit te geven: *Jazz wereld*, maar dat kwam niet echt van de grond. Kortom, Veenendaal deed volop mee met de heersende trends.

Dat speelde zich allemaal af begin jaren zestig. Generaties van scholieren die het Lyceum sinds die tijd bezochten zullen ongetwijfeld andere herinneringen koesteren, zoals tijdens de opkomst van de popmuziek met The Beatles en The Rolling Stones. Voor mij blijft de middelbare schooltijd echter altijd verbonden met de jazz.

Links vooraan de voordrachtskunstenares Willy Brill. Verder van links naar rechts de muzikanten Mik Thoomes (drums), Rijk van Rotterdam (bas) en Daan Thomes (fluit). De foto is gemaakt in de Openbare Leeszaal in Wageningen op 4 november 1968 (collectie Daan Thoomes)

Stamboomonderzoek

Gelukkig is de voorzitter weer voldoende hersteld van zijn longontsteking om de bijeenkomst te kunnen leiden. Behalve de aanwezige leden en niet-leden heet hij ook onze sprekers van vanavond, mevrouw Elleke van Engelenburg en de heer Cor Huurnink, welkom. Deze avond zullen wij alles te weten komen over stamboomonderzoek.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Maar voor het zover is, heeft de voorzitter nog een aantal huishoudelijke mededelingen in petto. Hij memoreert de zeer succesvol verlopen Open Monumentendag op 13 september, die vooral door de inzet van bestuurslid Aart Aalbers - ere wie ere toekomt - weer helemaal terug is van weggeweest. Verder heeft de HVOV bezwaar aangetekend tegen de mogelijke belemmering van het zicht op de molen De Vriendschap aan de Nieuweweg, als er door de gemeente toestemming wordt gegeven tot de bouw van drie eengezinswoningen en elf appartementen. De al eerder genoemde Aart Aalbers houdt vervolgens voor het bestuur in de gaten of de gemeente in overleg met de omwonenden het noodzakelijke gaat doen aan het onderhoud van de Oude Begraafplaats en de grafzerken op deze begraafplaats.

Nieuw bestuurslid

Een nieuw bestuurslid wordt aan de aanwezigen voorgesteld: Gerard Muller. Hij kan een echte Veense worden genoemd, want zijn stamvader kwam omstreeks 1800 de Veense bevolking versterken. Gerard werkt als technisch inspecteur bij de Koninklijke Luchtmacht, maar hij houdt zich in zijn vrije tijd enthousiast bezig met de activiteiten van de Stichting Grebbelinie. Daarnaast is hij vooral geïnteresseerd in de jaren 1939-1940. In dit kader maakt hij een inventarisatie van de wederopbouwhuizen langs de Kerkewijk. Last but not least is hij toegetreden tot de werkgroep Documentatie en Beeldmateriaal en dientengevolge gaat hij straks aan de slag in het nieuwe documentatiecentrum. De aanwezigen geven unaniem door middel van handopsteken hun goedkeuring aan zijn aantreden in het bestuur.

Familie

En dan is de beurt aan Elleke van Engelenburg en Cor Huurnink. De interesse van Cor in stamboomonderzoek werd gewekt door zijn zuster, die in haar werkomgeving in aanraking kwam met een boer die in een plaatsje in de Achterhoek aan de Huurninklaan woonde. Hij ging op onderzoek uit en van het een kwam het ander.

Elleke volgde in de jaren zeventig een cursus genealogie, die bij 'Veenendaal maakt Veenendaal wijzer' door de alom bekende heer Van Barneveld werd gegeven.

Het woord genealogie komt van het Latijnse woord genus, dat afkomst of geslacht betekent. Genealogie is dus de wetenschap die zoekt naar afkomst of geslacht. Vragen die gesteld worden bij stamboomonderzoek zijn: Wie is mijn familie? Waar kom ik vandaan? Ben ik misschien van adel? Heb ik een familiewapen? Het begint simpelweg met het verzamelen van de gegevens van ouders en grootouders. Voor onderzoek zijn voor- en achternaam nodig, datum en plaats van geboorte, huwelijk en overlijden. Daarvoor zal men in eerste instantie gaan praten met familieleden en geboortekaartjes, huwelijksaankondigingen en overlijdensberichten gaan verzamelen. De aldus verkregen gegevens worden nauwkeurig opgeschreven.

Maar er komt een tijd dat ook de laatste tantes overleden zijn en dan is het tijd om naar het archief te gaan. Als eerste komt het gemeentearchief in beeld, maar als de familie wat meer verspreid is, kan men beter naar een rijksarchief gaan. Veenendaal is een wat ingewikkelde plaats. Omdat de provinciegrens vroeger door de

gemeente liep, zal zowel Het Utrechts Archief als het Gelders Archief bezocht moeten worden. In het archief kan men de burgerlijke stand raadplegen. Alleen geboorten, huwelijken en overlijdens vóór een bepaalde datum zijn toegankelijk, want hier komt de Wet persoonsbescherming om de hoek kijken.

In de bevolkingsregisters staan de gegevens meestal niet op alfabet, maar op adres. Men vindt er alle personen die op dat adres woonden, dus ook de inwonende grootouders of knechten. Zowel Elleke als Cor geven hun toevoegden een belangrijke raad mee: schrijf altijd op waar en wanneer de gegevens gevonden worden.

De Fransen

De burgerlijke stand hebben we te danken aan Napoleon. Hij verordonneerde dat iedereen een achternaam moest aannemen. De meest voorkomende naam in Nederland is De Jong, op de voet gevolgd door De Vries. Jansen komt pas op de derde plaats. In Veenendaal ligt dat anders. Hier zijn de Diepevenen het rijkst vertegenwoordigd, met als goede tweede en derde respectievelijk Van Dijk en Van Manen.

De burgerlijke stand werd in 1811 ingevoerd. Voor vroegere informatie is men aangewezen op DTB-registers, waarbij de letters DTB staan

De archivariissen Dave Eickhoff (links) en Gert Groenleer in de studiezaal van het Gemeentearchief Veenendaal (foto Ineke Beijen, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

voor Doop, Trouw en Begraaf. Hoe verder men terug gaat, hoe minder familienamen men vindt. Daarvoor in de plaats komt men patroniemen tegen: namen van de vaders.

Ordering

Alle gegevens die gevonden worden, dienen te worden geordend. Daar zijn twee manieren voor: weergeven in een schema of als tekstdocument. Bij beide manieren wordt sterk aanbevolen de standaardnummering, zoals die gebruikelijk is bij genealogen, te volgen. Als je volgens de rechte mannelijke lijn terug in de tijd bent gegaan, kun je van daaruit beginnen met een genealogie: vanuit de oudst gevonden voorvader worden alle gezinsgegevens in de mannelijke lijn uitgewerkt. Een andere mogelijkheid is een parenteel. Daarbij worden zowel in de mannelijke als vrouwelijke lijn de gegevens uitgewerkt. Met deze gegevens kun je een kwartierstaat maken. Begonnen wordt bij een zoon of dochter die de proband wordt genoemd, en vervolgens komen twee ouders, vier grootouders, acht overgrootouders, zestien betovergrootouders, tweeëndertig oudovergrootouders enzovoort. Deze gegevens kunnen op papier worden gezet in de vorm van gezinsbladen, kwartierstaatbladen of tekstdocumenten, maar vandaag de dag zijn er ook diverse computerprogramma's beschikbaar. Toch adviseren beide sprekers ook alle gegevens op papier te zetten, want computerprogramma's kunnen snel verouderen, waardoor informatie niet meer toegankelijk is.

Naast de gemeente- en rijksarchieven wordt ook heel veel informatie gevonden in andersoortige archieven. Vooral ook internet biedt een schat aan informatie. Cor en Elleke doen hun luisteraars veel suggesties voor onderzoek aan de hand, maar in één ding zijn ze heel stellig: nooit ingaan op aanbiedingen van onbekende bedrijven die stambomen en familiewapens aanbieden.

Aan het eind van hun betoog dankt de voorzitter de sprekers voor hun boeiende verhaal. Hij bedankt de aanwezigen voor hun komst, vraagt hulp bij het opruimen van de stoelen en herinnert de aanwezige leden aan de bijeenkomst op 11 december: een powerpointpresentatie getiteld 'Leven en welzijn in Veenendaal'.

Het laatste woord

Het verzamelen van foto's en ansichtkaarten van Veenendaal is een boeiende hobby die je nooit met rust laat. De verzameling groeit en groeit, maar geniet de verzamelaar er alleen van? Het genoegten wordt zoveel groter als je anderen kunt laten meegenieten, op de hoogte kunt stellen van jouw kennis van het vertoonde en ieder op zijn of haar beurt verrijkt wordt door de reacties van anderen. Maar je kunt nog meer verzamelen...

DOOR HET BESTUUR

Ineke van Schuppen heeft een unieke verzameling van vele foto's en ansichtkaarten van Veenendaal. Op de ledenvergadering in december zal ze aan de hand van een powerpointpresentatie getiteld 'Leven en welzijn in Veenendaal' met de aanwezigen een wandeling door Veenendaal maken, langs verschillende plaatsen in het dorp, beginnend bij het ontstaan van Veenendaal en het turfgraven. Bij elk plaatje zal ze een achtergrondpraatje houden. Weer wordt het een zogenaamde interactieve avond: de aanwezigen in de zaal kunnen reageren: aanvullen, verbeteren zonodig.

De Kanaalweg met de watertoren, 1962 (collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Men kan als vereniging ook geld inzamelen voor het algemene nut dat de vereniging beoogt. Vanaf 1 januari 2008 zijn schenkingen en erfenissen aftrekbaar van het belastbaar inkomen als een instelling aangemerkt is als algemeen nut beogende instelling (ANBI). Dit is met de HVOV het geval: zij heeft op 29 juli 2008 deze status

verkregen.

Een vereniging als de HVOV is niet alleen gebaat met geld, maar ook met een groot aantal vrijwilligers. Ook die verzamelt zij graag. Het verheugt ons dat ons lid Cees Cramer zich beschikbaar heeft gesteld als amateur-fotograaf. De heer Cramer wil ook bestaande foto's archiveren, zijn eigen archief doorspitten en foto's afstaan onder voorwaarde dat bij publicatie zijn naam wordt vermeld.

De werkgroep Dialect etc. heeft weer vele Veense dialectwoorden en uitdrukkingen verzameld, ditmaal rond het thema 'de wereld': omheiningen, weiland, akkerland, grondsoorten, seizoenen, weersomstandigheden, flora en fauna. Wat werd bedoeld met opstappie, zotsgrond, noest, Wagenings vuil, lèpeldiefie, jodebaord, petrussie, totnest? De resultaten zijn gepubliceerd in het op 7 november verschenen derde deel van het *Woordenboek van de Gelderse Dialecten Veluwe*.

Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 11 december 2008**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Ineke van Schuppen: Leven en welzijn in Veenendaal**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

In de volgende ledenbijeenkomst, op 26 maart 2009, werpt de werkgroep Monumenten 'Een verrassende (camera)blik op unieke monumenten in Veenendaal'.

Onderstaande uitgaven zijn verkrijgbaar bij Wout en Heinie Brands, Middellaan 77, 3904 LE Veenendaal, telefoon 0318 513650. Alle genoemde prijzen zijn exclusief verzendkosten.

- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, *Veldnamen in Veenendaal* (80 pagina's met drie tekeningen)
Prijs: € 19,95

- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, *Bewaard van vrogger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde*; een overzicht van Veense uitschellen en bijnamen en een Veens woordenboek in één uitgave (176 pagina's)
Prijs: € 14,95

- dr R. Bisschop, *Een tweeling zelfstandig. Stichts en Gelders Veenendaal in de Bataafse-Franse tijd 1795-1813* (62 pagina's)
Prijs: € 2,25

- dr R. Bisschop, G.C. Speelpenning en T. Stol, *Het veen, de veenraden en het Veenraadschap. De historische wortels van de gemeente Veenendaal, toegelicht aan de hand van oude teksten en de transcripties daarvan, 1546-1847* (152 pagina's; leerboek paleografie)
Prijs: leden € 9,10; niet-leden € 11,35

- Werkgroep Genealogie, *Leggers van de Morgentallen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 1* (176 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1618-1722; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: leden € 12,50; niet-leden € 15,-

- Werkgroep Genealogie, *Leggers van de Morgentallen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 2* (200 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1751-1791; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: leden € 12,50; niet-leden € 15,-

- P.G. Doolaard, *Tot tijd en wijle... Een bloemlezing uit een eeuw Gereformeerd kerkelijk leven in Veenendaal, 1887-1987* (179 pagina's)
Prijs: € 6,80

- J.C. Meeuse, *De Laatste oorlogsdagen in Veenendaal* (24 pagina's; verslag van de laatste oorlogsdagen in Veenendaal weergegeven voor familie in Zeeland door J.C. Meeuse, onderwijzer te Veenendaal)
Prijs: € 1,60

- P. Willi, *Veenendaal, straat in straat uit. Betekenis en geschiedenis van Veenendaalse straatnamen* (96 pagina's)
Prijs: € 6,80

- Gert Groenleer, *Veenendaal en de ramp van 1953* (32 pagina's)
Prijs: € 4,95

- A.C. van Grootheest en R. Bisschop (red.), *Geschiedenis van Veenendaal* (392 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal in al haar geledingen)
Prijs: € 38,50

- A.C. van Grootheest, R. Bisschop en G.C. Groenleer (red.), *Geschiedenis van Veenendaal 2* (447 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal met veel aandacht voor de mensen)
Prijs: € 19,95

- Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal. Herinneringen aan een samenleving die voorgoed voorbij is* (104 pagina's; over vriendschap in Veenendaal in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw)
Prijs: € 9,95

- Teus van Beek, *Terug naar het dorp. Veenendaal, het dorp dat een stad werd* (104 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Kees-Willem Bruggeman, Gert Groenleer en Bert de Groot (redactie), *Een zwaar bedrijf. De lagerindustrie in Veenendaal in woord en beeld* (168 pagina's)
Prijs: € 18,95

- Paul A.M.J. Hageman, 'Noe eerst effe praote'. *Herinneringen van een wolfabrikant uit Veenendaal. Naar het manuscript van Willem van Leeuwen (1880-1956)* (98 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Paul Hageman, *Veenendaal op papier. Een inventarisatie* (cd-rom met meer dan 1000 boektitels over Veenendaal)
Prijs: leden € 8,-; niet-leden € 12,-

- *Watersnoodramp 1855*, themanummer van *Oud Veenendaal* van januari 2005 (36 pagina's)
Prijs: € 3,-

- G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, *Met vlag en wimpel. Kroniek van 100 jaar Oranjedag in Veenendaal* (36 pagina's)
Prijs: € 1,-

- Wout Jansen, *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* (160 pagina's)
Prijs: € 9,95

Historische Vereniging Oud Veenendaal

